

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ
ПОЛІЦІЄЮ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ**

МОНОГРАФІЯ

Київ – 2018

УДК 343.985
ББК Х 629.4
А 313

Авторський колектив:

Стрільців О. М., завідувач наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Бараш Є. Ю., начальник Інституту кримінально-виконавчої служби, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України;

Шевчук Г. В., доцент кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Тараніч Є. А., ад'юнкт Національної академії внутрішніх справ.

Рецензенти

1. **Чубенко А. Г.** – директор Академії фінансового моніторингу, доктор юридичних наук, професор;

2. **Кузьменко О. В.** – завідувач кафедри адміністративного права та процесу Національної академії внутрішніх справ доктор юридичних наук, професор.

*Рекомендовано для друку Вченою радою Національної академії внутрішніх справ
27 березня 2018 року (протокол № 5)*

А 313 **Адміністративно-правова протидія Національною поліцією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів**
[Текст] : монограф. / Стрільців О. М., Бараш Є. Ю., Шевчук Г. В., Тараніч Є. А. – Київ: нац. акад. внутр. справ, 2018. – 133 с.

Монографії присвячена розкриттю проблем застосування Національною поліцією адміністративно-правових заходів у протидії правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Надано характеристику та висвітлено проблемні питання застосування адміністративно-попереджувальних заходів, заходів адміністративного припинення і забезпечення адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Для науково-педагогічного складу, здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти МВС України зі специфічними умовами навчання, а також практичних працівників Національної поліції.

УДК 343.985
ББК Х 629.4

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА РЕКУРСОРІВ.....	7
1.1. Аналіз наукових поглядів та законодавства щодо адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів	7
1.2. Стан та динаміка незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні.....	17
1.3. Ознаки та склад правопорушень, що вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.....	26
РОЗДІЛ 2. ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ.....	45
2.1. Адміністративно-попереджувальні заходи у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.....	45
2.2. Заходи адміністративного припинення і забезпечення адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів	63
2.3. Адміністративна відповідальність і стягнення за порушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів	77
РОЗДІЛ 3. НАПЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ.....	106
3.1. Удосконалення організаційних заходів протидії правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів	106
3.2. Вдосконалення нормативного регулювання застосування заходів протидії правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.....	114
ВИСНОВКИ.....	127

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВБНОН	– відділ боротьби з незаконним обігом наркотиків
ГУМВС	– Головне управління Міністерства внутрішніх справ
ДАІ	– Державна автомобільна інспекція
ДІМ	– дільничний інспектор міліції
ДОП	– дільничний офіцер поліції
ЗМІ	– засоби масової інформації
КК України	– Кримінальний кодекс України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
МДМА	– метилендіоксиметамфетамін
МОЗ	– Міністерство охорони здоров'я
НП	– Національна поліція
ОВС	– органи внутрішніх справ
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
Перелік	– Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів
Підрозділи БНОН	– підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків
Підрозділи ПН	– підрозділи протидії наркозлочинності
ст.	– стаття
УМВС	– Управління Міністерства внутрішніх справ

ВСТУП

Нелегальний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (далі – наркотиків) в Україні набуває все більших масштабів, стає досить серйозним соціальним чинником, який негативно впливає на стан здоров'я і благополуччя людей, розвиток суспільства в цілому.

Не дивлячись на прийняття у нашій державі низки концепцій та державних програм, протягом останнього десятиріччя спостерігається збільшення в півтора рази кількості осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів та психотропних речовин. Так, захворюваність на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин (диспансерна група нагляду) у 2016 році склала 33203 осіб або 78,0 на 100 тисяч населення (на 2,35 % більше, ніж 2015 року). Захворюваність на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин (профілактична група нагляду) у 2016 році склала 81967 осіб або 192,45 на 100 тисяч населення, що на 1,5% більше, ніж у 2015 році¹.

За 12 місяців 2017 року у нашій державі зареєстровано 27,7 тис. злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. У ході досудового розслідування по 20,6 тис. правопорушень особам повідомлено про підозру (74 %). До кримінальної відповідальності притягнуто 17,7 тис. наркозлочинців. Викрито 4,4 тис. наркозбутів та 1,7 тис. осіб, причетних до розповсюдження наркотиків². Поширення незаконного обігу наркотиків супроводжується зростанням злочинів загальнокримінальної спрямованості.

Важливу роль у попередженні правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків відіграє адміністративний примус, який є одним із засобів запобігання поширення наркозлочинності. Водночас правове забезпечення адміністративних заходів поліції, спрямованих на протидію незаконному обігу наркотиків, та їх практична реалізація нині залишаються не достатньо ефективними й не сприяють своєчасному їх запобіганню та викриттю, притягненню винних осіб до відповідальності, виявленню та усуненню причин і умов вчинення таких правопорушень. Цьому сприяють існуючі проблеми правового й організаційного характеру: недосконалість нормативно-правової бази, неналежна організація діяльності окремих підрозділів поліції, відсутність сучасних науково обґрунтованих методик запобігання та викриття фактів незаконного обігу наркотиків із використанням адміністративно-правових заходів.

Теоретичне підґрунтя дослідження склали праці вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі адміністративного права, адміністративної діяльності та кримінології, зокрема В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, І. А. Беленчука, А. В. Бережного, Ю. П. Битяка, Ю. А. Ведернікова, В. В. Галунька, І. П. Голосніченка, С. Т. Гончарука, Г. Ю. Гулевської, В. В. Доненка, Н. І. Золотарьової, Д. П. Калаянова, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, С. Ф. Константинова, Т. О. Коломось, С. О. Короеда, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, Є. В. Курінного, М. П. Легецького, М. В. Лошицького, І. В. Мельника, С. О. Мосьондза, В. І. Олефіра,

¹ Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року) : поглиблений огляд наркоситуації в Україні для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності // Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України». – Київ, 2017. – С. 91.

² Довідка щодо основних показників боротьби з наркозлочинністю за 2017 рік. – Київ : Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції, 2017. – 3 с.

О. М. Пасенюка, Ю. І. Римаренка, О. П. Рябченко, С. І. Саєнко, Л. В. Сороки, С. Г. Стеценка, В. Д. Сущенко, В. К. Шкарупи та інших.

Незважаючи на значну кількість наукових праць із питань протидії аналізованим правопорушенням, сьогодні залишаються недостатньо дослідженими у вітчизняній правовій науці проблеми адміністративно-правової протидії незаконному обігу наркотиків, далеко не всі аспекти проблеми належним чином вивчені, чимала кількість наукових досліджень здебільшого базується на застарілому законодавстві. Не розроблені правові підстави застосування працівниками поліції експрес-тестів для визначення наркотичних засобів та психотропних речовин, не вироблені дієві адміністративно-правові заходи протидії порушенням у сфері легального обігу наркотиків, а також рекламі і пропаганді вказаних речовин, потребує вдосконалення значна кількість інших адміністративно-правових заходів у цьому напрямку.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ

1.1. Аналіз наукових поглядів та законодавства щодо адміністративно-правової протидії правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

Зловживання наркотиками та їх незаконний обіг мають для всіх держав світу згубні наслідки незалежно від рівня їх розвитку, адже вони торкаються всіх секторів суспільства.

Україна, яка є невід'ємною частиною світової співдружності, не могла довго перебувати поза світовими тенденціями зростання споживання наркотичних засобів та психотропних речовин. Їх нелегальне розповсюдження охоплює широкі кола нашого суспільства і сприяє зростанню рівня злочинності, смертності населення, трагедії сімей та руйнуванню багатьох людських доль.

Для нашої держави стало характерним зростання масштабів зловживання наркотиками, що пов'язано зі швидкими змінами соціально-економічних умов, а також збільшенням пропозицій і підвищенням попиту на них.

Крім негативного впливу на здоров'я населення немедичне вживання наркотиків є однією з причин погіршення криміногенної ситуації в країні й утворення хибного кола «наркотики» – «злочин» – «наркотики». Щороку наркозалежними особами й особами, які допускають періодичне вживання наркотиків, вчиняється значна кількість злочинів з метою отримання коштів для подальшого придбання наркотиків³.

Історія людства свідчить, що боротьба з незаконним обігом наркотиків мала місце з давніх-давен. Урядами та керівниками певних країн вживались радикальні заходи щодо недопущення поширення наркотизації населення, що в окремих випадках призводило навіть до війн (наприклад, перша і друга опійні війни в Китаї).

У Російській імперії та СРСР також вживались радикальні заходи, спрямовані на протидію цьому негативному суспільному явищу. Так, Декретом Всеросійського ЦВК від 20 червня 1919 року «Про вилучення з загальної підсудності в місцевостях, оголошених на воєнному стані» органам Всеросійського народного комісаріату та губернським народним комісарам було надано право вживати рішучих заходів (аж до розстрілу) стосовно осіб, винних у незаконній торгівлі кокаїном⁴. Аналогічним чином вирішував проблему боротьби з нелегальним обігом наркотиків і уряд України. Декретом Ради Народних Комісарів України від 17 травня 1919 року «Про націоналізацію аптечної справи» будь-яка торгівля медикаментами, в тому числі й наркотичними лікарськими препаратами, заборонялась. Винні у невиконанні цього

³ . Вплив програм замісної підтримуючої терапії на криміногенну ситуацію у державі: аналітичний звіт за результатами наукового дослідження / О. М. Джу́жа, О. М. Стрі́льців, С. В. Дво́ряк та ін. ; за ред. О. М. Джу́жи. – Харків. : Права людини, 2012. – С. 4–5

⁴ Декреты Советской власти. – М., 1963. – Т. VI. – с. 217–218 ; Протидія незаконному обігу наркотиків: історія, практика, законодавство : посіб. // [Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрі́льців, М. С. Хру́ппа та ін.] ; за ред. О. М. Джу́жи. – К. : КНТ, 2006. – С. 9.

Декрету притягалися до суду революційного трибуналу⁵. За немедичне вживання наркотиків особи притягувались до адміністративної відповідальності. Проте на час проголошення незалежності України, не зважаючи на вжиті заходи, на обліках МВС України вже перебувало понад 80 тис. наркозалежних осіб, а через 20 років ця кількість подвоюється⁶.

Усвідомлюючи небезпеку, яку несе розповсюдження наркоманії та поширення незаконного обігу наркотиків, Президент нашої держави та Уряд України включили контроль за вказаними засобами та речовинами до першочергових національних завдань.

Саме тому одним із перших міжнародних актів, який набув чинності на території незалежної України з 27 листопада 1991 року, була ратифікована постановою Верховною Радою УРСР Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року⁷. Основна мета Конвенції полягала в об'єднанні зусиль світової спільноти для зміцнення міжнародного співробітництва у здійсненні глобальних заходів зі зменшення обсягів незаконного наркообігу, усунення його корінних причин, вжиття всіма країнами світу зкоординованих заходів законодавчого та організаційного характеру, спрямованих на найбільш ефективну протидію наркозлочинності та попередження немедичного вживання наркотиків⁸.

З метою виконання міжнародних зобов'язань щодо подолання розповсюдження наркоманії та загрози наркотизації населення країни й переломлення негативної тенденції у цій сфері в Україні було створено державний механізм протидії наркозлочинності⁹. 14 грудня 1993 року постановою Кабінету Міністрів України № 1034 відповідно до зазначеної вище Конвенції ООН була затверджена Національна програма протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу на 1994–1997 роки¹⁰. Положення цієї програми передбачали комплекс радикальних на той час заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Для МВС України Національна програма мала особливе значення, адже за наслідками її реалізації в структурі кримінальної міліції МВС України було створено самостійне Управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків¹¹, а наказом МВС України від 2 лютого 1994 року

⁵ Хронологический сборник законов, указов Президиума Верховного Совета, постановлений и распоряжений правительства УССР. – К., 1963. – Т. 1. – с. 124 ; Протидія незаконному обігу наркотиків: історія, практика, законодавство : посіб. // [Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців, М. С. Хруппа та ін.] ; за ред. О. М. Джузи. – К. : КНТ, 2006. – С. 10.

⁶ Справка об основных показателях борьбы с наркоманией за 1985–1989 гг. – К. : УБНОН МВД Украины. – 3 с. ; Довідка щодо основних показників боротьби з наркобізнесом за 2005–2011 рр. – К. : ДБНОН МВС України, 2011. – 19 с.

⁷ Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року : Закон України від 11 червня 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 24.

⁸ Протидія незаконному обігу наркотиків: історія, практика, законодавство : посіб. // [Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців, М. С. Хруппа та ін.] ; за ред. О. М. Джузи. – К. : КНТ, 2006. – С. 46-47.

⁹ Хруппа М. С. Антинаркотичне законодавство України: історія та сучасність : посіб. / М. С. Хруппа, Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців ; за заг. ред. О. М. Джузи. – К. : НАВСУ, 2005. – С. 36.

¹⁰ Національна програма протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу на 1994–1997 роки : затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 1993 р. № 1034. – офіц. сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

¹¹ Про внесення зміни до штатної структури МВС України // Наказ МВС України від 30 жовтня 1993 р. № 682. – К., 1993.

№ 51¹² такі підрозділи були створені в системі ОВС областей, м. Києва, м. Севастополя та Автономної Республіки Крим. Одночасно наказом МВС України від 1995 № 365 на підрозділи ОВС були покладені зобов'язання вживати заходи, у тому числі адміністративно-правового характеру, щодо протидії незаконному обігу наркотиків. Крім того, у вказаний період при адміністраціях областей, міст, районі у містах Києві та Севастополі починають створюватись координаційні ради з питань профілактики та боротьби з наркоманією, які надавали значну організаційну підтримку ОВС у протидії незаконному обігу наркотиків.

Не менш важливим результатом реалізації Національної програми було створення нового державного механізму з контролю за виробництвом, зберіганням, перевезенням, реалізацією, списанням, імпортом та експортом наркотиків. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 квітня 1993 року № 84 створюється Комітет по контролю за наркотиками – орган, на який було покладено безпосередній контроль за обігом наркотиків¹³.

Проте, правильно підкреслює М. С. Хруппа, що найважливішою подією на пострадянському просторі щодо регулювання обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів та вироблення заходів їх незаконного обігу стало прийняття Верховною Радою України 15 лютого 1995 року в рамках реалізації положень Національної програми пакету антинаркотичних законів: «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» та «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» та Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»»¹⁴.

Акцентуємо увагу на новелах у новому законодавстві, що стосувалися адміністративно-правової протидії незаконному обігу наркотиків.

Так, Закон України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» (у редакції 2006 року Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»)¹⁵ присвячений врегулюванню порядку легального обігу наркотиків на території нашої держави, адже до його прийняття деякі види діяльності у сфері обігу вказаних засобів та речовин регулювалися загальносоюзними відомчими наказами та інструкціями, зокрема МВС та МОЗ СРСР¹⁶, які не мали загального правового значення.

Значення Закону полягає не лише в цьому. Фактичні відносини між державою та зазначеними суб'єктами, регулювання яких раніше базувалося на адміністративно-командній системі, набули характеру правових відносин, їх зміст (у розумінні прав та обов'язків) став якісно визначеним. Фактичні відносини у цій сфері, втілені у правову форму, віднині стали гласними й предметними (наприклад, постанови

¹² Про створення підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків в системі ГУМВС–УМВС : наказ МВС України від 2 лютого 1994 р. № 51. // МВС України. – К., 1994. – 2 л.

¹³ Хруппа М. С. Антинаркотичне законодавство України: історія та сучасність : посіб. / М. С. Хруппа, Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців ; за заг. ред. О. М. Джузи. – К. : НАВСУ, 2005. – С. 31.

¹⁴ Там же, стор. 40.

¹⁵ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹⁶ Организация борьбы с наркоманией : сб. документов и метод. материалов. 2-е перераб. изд. ; сост. А. Н. Сергеев, А. П. Удод, Т. А. Галущенко. – К. : РИО МВД УССР, 1988. – 300 с.

Кабінету Міністрів СРСР «Об усилении борьбы с распространением наркомании» (1974 р.) та «О запрещении посева и выращивания масличного мака гражданами» (1987 р.) і були видані під грифом «таємно»¹⁷.

Закон у первинному вигляді складався з чотирьох розділів, що містили 22 статті. Перший розділ (дев'ять статей) – присвячений загальним положенням, тобто використаним у Законі термінам, класифікації наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які перебувають під внутрішньодержавним контролем, а також регламентації окремих видів діяльності в зазначеній області; другий (шість статей) – умовам здійснення деяких видів діяльності у сфері обігу наркотиків; третій (шість статей) – державному контролю за діяльністю в цій сфері, четвертий розділ стосувався міжнародних договорів.

Уперше в історії прийняття загальносоюзних і республіканських антинаркотичних законодавчих актів було введено регулятивну норму, що визначає правовий зміст термінів, якими позначені специфічні поняття та категорії, що містились у Законі. Тим самим було створено законодавчий словник, що має неабияке значення для правозастосування та робить нормативне тлумачення відповідних термінів обов'язковим для всіх суб'єктів, які виконують антинаркотичний Закон, а також поширюється на всі відображені у ньому випадки, забезпечуючи тим самим однакове і правильне втілення в життя його приписів. Словник повністю відповідав міжнародним договорам та конвенціям ООН.

У Законі передбачено класифікацію наркотиків згідно з міжнародними конвенціями залежно від ступеня небезпеки для здоров'я, яку вони можуть становити в разі зловживання ними, а також з урахуванням того, чи використовуються вони з медичною метою.

За законодавчим визначенням, обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів – це діяльність державних органів, підприємств і установ, пов'язана з культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини, виробництвом, виготовленням, зберіганням, розподілом, перевезенням, пересиланням, торгівлею, ввезенням, вивезенням та використанням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів з метою задоволення медичних та наукових потреб.

З цього визначення випливає, що законодавець України встановив державну монополію на діяльність у зазначеній сфері, вказавши при цьому, що її суб'єктами є виключно державні підприємства, організації та установи, і що діяльність такого роду здійснюється лише з медичною та науковою метою. Отже, зі сфери обігу наркотиків була виключена підприємницька діяльність юридичних осіб не державної та не комунальної форм власності і фізичних осіб – підприємців, а також будь-які операції з цими засобами та речовинами, не пов'язані із задоволенням медичних і наукових потреб.

Законом передбачались умови здійснення та форми контролю за діяльністю в сфері обігу наркотиків шляхом створення та застосування внутрішньодержавної системи їх обчислень призначених для медичної та наукової мети. Ці завдання були покладені на Комітет з контролю за наркотиками при МОЗ України, який також застосував системи даних, які характеризують фактичний стан обігу в Україні наркотиків, а звідси і формувалось відповідне державне замовлення. Для здійснення

¹⁷ Хруппа М. С. Антинаркотичне законодавство України: історія та сучасність : посіб. / М. С. Хруппа, Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців ; за заг. ред. О. М. Джузи. – К. : НАВСУ, 2005. – С. 42.

імпорту, експорту й транзиту наркотиків впроваджувалось сертифікування (надання спеціальних дозволів) на вказані види операцій, які також видавав Комітет з контролю за наркотиками при МОЗ України. Законом заборонялось рекламування у засобах масової інформації наркотиків. Передбачалось верховенство міжнародних договорів, які набрали чинності у встановленому порядку, над національним законодавством та були для України обов'язковим міжнародно-правовим актом, яким слід керуватися у процесі правотворчості і правозастосування¹⁸.

Закон практично без змін проіснував до 2006 року, після чого вийшов у новій редакції «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»¹⁹. Особливістю нової редакції Закону є запровадження нового порядку здійснення господарської діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, з одночасним дозволом на таку діяльність юридичним особам усіх форм власності, а також розроблення нового механізму ліцензування у цій сфері.

Проте найбільш важливий з точки зору адміністративно-правової протидії незаконному обігу наркотиків став Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними»²⁰. Цей Закон складається з трьох розділів. Перший присвячений загальним положенням, другий – деяким заходам протидії незаконному обігу наркотиків, третій – заходам протидії незаконному споживанню таких засобів та речовин.

Зазначений Закон, як і вище розглянутий, містить регулятивну норму, присвячену законодавчому словнику, в якому надається офіційне тлумачення термінів, що використовуються у ньому, зокрема, це «незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», «наркоманія», «хворий на наркоманію (наркоман)», «незаконне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин», «медичний огляд», «медичне обстеження», «наркологічна установа», «добровільне лікування», «примусове лікування», «ухилення від медичного огляду», «ухилення від лікування наркоманії», «тяжкий психічний стан».

Новелою в антинаркотичному законодавстві України є норма, яка визначає органи, які безпосередньо ведуть боротьбу з незаконним обігом наркотиків, у тому числі й зловживанням ними. У ній зазначається, що таку боротьбу здійснюють у межах наданих їм повноважень відповідні органи МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України, Держприкордонслужби України, Держмитслужби України, а заходи протидії зловживанню наркотиками і психотропами – МОЗ України та інші відповідні органи й установи (ч. 1 ст. 3). З цього випливає, що діяльність правоохоронних органів та наркологічних установ МОЗ у зазначеній сфері розмежована.

Другий розділ цього Закону присвячений безпосередньо деяким заходам протидії незаконному обігу наркотиків. Уперше в системі законодавчих заходів у сфері такої протидії запроваджено контрольовану поставку та оперативну закупку наркотиків. Запроваджено механізм конфіскації наркотиків, які перебувають у

¹⁸ Хруппа М. С. Антинаркотичне законодавство України: історія та сучасність : посіб. / М. С. Хруппа, Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців ; за заг. ред. О. М. Джузи. – К. : НАВСУ, 2005. – С. 42-44.

¹⁹ Про внесення змін до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» : Закон України від 22 грудня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 10. – Ст. 89.

²⁰ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

незаконному обігу, а також обладнання, що використовується для їх незаконного виготовлення.

Закріплені правові підстави огляду транспортного засобу, багажу, особистих речей водія та пасажирів, які здійснюють незаконне перевезення або зберігання наркотиків. Закон, що розглядається, також містить норму, яка передбачає тимчасове припинення діяльності об'єктів масового перебування громадян, які використовуються для вживання або збуту наркотиків, що теж було новелою в антинаркотичному законодавстві. Важливим заходом протидії незаконному обігу наркотиків та зловживанню ними стало запровадження здійснення адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

Третій розділ цього Закону стосується заходів протидії незаконному вживанню наркотичних засобів і психотропних речовин, зокрема, у ст. 12 законодавець врегулював медично-правові відносини у сфері виявлення осіб, які незаконно вживають такі речовини. Законодавцем визначено порядок визначення діагнозу «наркоманія», який встановлюється не психіатром-наркологом, а лікарсько-консультативною комісією. Така законодавча вимога є бар'єром для помилки лікарів, а також свавілля з боку окремих недобросовісних або безпринципних психіатрів-наркологів.

Важливим законодавчим рішенням стало й те, що МОЗ України, МВС України, Генеральній прокуратурі України, Мін'юсту України та Верховному Суду України надано право на видання спільного нормативного акта, який регулюватиме порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини (ч. 4 ст. 12), а також проведення медичного огляду та медичного обстеження (ч. 2 ст. 13). Цей нормативний акт, на відміну від раніше діючої міжвідомчої інструкції з цього питання, має загальне значення не лише для інших зацікавлених міністерств і відомств, а й громадян, які займаються немедичною наркотизацією.

У статті 13 законодавець визначив, що медичний огляд проводиться за направленням працівників ОВС України, а медичне обстеження – за направленням лікаря-нарколога. Особа, яка ухиляється від медичного огляду або медичного обстеження, підлягає приводу до наркологічної установи працівниками ОВС.

На відміну від раніше чинного антинаркотичного законодавства у цьому Законі передбачено, що ухилення осіб від медичного огляду або медичного обстеження тягне за собою відповідальність відповідно до чинного законодавства. Зокрема, відповідальність за такі правопорушення передбачала ст. 44¹ КУпАП.

Закон, що аналізується, врегулював також і суспільні відносини між державою та хворими на наркоманію. Щодо цих відносин законодавець увів норми, які стосуються добровільного лікування наркоманів (ст. 14) та примусового лікування осіб, хворих на наркоманію (ст. 16). Новелою є й те, що примусове лікування від наркоманії передбачено не в умовах лікувально-трудовах і лікувально-виховних установах, які раніше входили до структури МВС України, а в спеціалізованих лікувальних і лікувально-виховних установах, які перебувають у системі МОЗ України. Далі лікування від наркоманії обмежено строком до одного року (за попереднім законодавством – від шести місяців до двох років). Одночасно законодавець гарантує дотримання прав наркозалежної особи, яка перебуває на примусовому лікуванні від наркоманії.

Не менш важливий є третій закон, яким закріплюються адміністративно-правові, кримінально-правові та інші заходи протидії незаконному обігу наркотиків.

Зокрема, КУпАП був доповнений новою ст. 44¹ «Ухилення від медичного огляду чи медичного обстеження», а ст. 44 «Незаконні вироблення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах», ст. 106¹ «Невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки» та ст. 106² «Незаконні посів та вирощування снотворного маку чи конопель» були викладені у новій редакції. Водночас доповнилась новою частиною ст. 263 КУпАП, якою було врегульовано порядок затримання осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин.

Новим Законом були внесені зміни та доповнення до Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»²¹, якими було запроваджено адміністративний нагляд за особами, засудженими до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаний з обігом наркотиків.

Таким чином, Україна стала першою країною з колишнього СРСР, яка прийняла національне антинаркотичне законодавство, адаптоване до міжнародних вимог. Наприклад, у Російській Федерації Федеральний закон «Про наркотичні засоби та психотропні речовини» був прийнятий лише у січні 1998 року та вступив в силу 15 квітня 1998 року²².

З розвитком антинаркотичного законодавства вдосконалюється методика протидії незаконному обігу наркотиків. Відповідним наказом МВС України у 1995 році затверджується настанова про організацію та здійснення ОВС боротьби з незаконним обігом наркотиків, згідно з якою обов'язок профілактики наркоманії та протидії наркотизму було покладено на всі служби ОВС відповідно до їх компетенції. У цьому ж році затверджуються міжвідомчі інструкції про порядок проведення контрольованої поставки та оперативної закупки наркотиків.

У практику правоохоронної роботи впроваджуються заходи щодо попередження незаконного культивування наркотиковмісних рослин, незаконного виготовлення наркотиків. З цією метою проводяться спеціальні комплексні операції, такі як:

«Мак» – проводиться під час масової заготівлі нарковмісної сировини та її транспортування до споживачів і спрямована на виявлення та знищення незаконних посівів наркотиковмісних рослин, попередження та припинення розкрадань, незаконної заготівлі наркотичної сировини;

«Допінг» – проводиться для виявлення, блокування та ліквідації місць немедичної наркотизації, вилучення наркотиків, попередження крадіжок наркомістких препаратів з об'єктів на яких вони виготовляються, зберігаються та розподіляються, встановлення фактів кустарного виготовлення наркотиків, у тому числі з використанням прекурсорів та лабораторного обладнання організацій, підприємств, НДІ, навчальних закладів тощо²³.

²¹ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 1 грудня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52.

²² Правовые основы деятельности органов госнаркоконтроля : сб. документов / сост. В. С. Овчинский. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 678 с. ; Хруппа М. С. Антинаркотичне законодавство України: історія та сучасність : посіб. / М. С. Хруппа, Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців ; за заг. ред. О. М. Джузи. – К. : НАВСУ, 2005. – С. 42.

²³ Хруппа М. С. Антинаркотичне законодавство України: історія та сучасність : посіб. / М. С. Хруппа, Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців ; за заг. ред. О. М. Джузи. – К. : НАВСУ, 2005. – с. 41.

Важливе значення для протидії незаконному обігу наркотиків набуває прийнятий у 1990 році Закон України «Про міліцію»²⁴, в якому визначаються також права і обов'язки міліції у боротьбі зі злочинністю. У листопаді 2015 році набрав чинності Закон України «Про Національну поліцію»²⁵, яким передбачено відповідні права та повноваження поліцейських, зокрема у протидії незаконному обігу наркотиків, та характеристика окремих положень якого буде надана у наступних розділах.

Висвітлення проблем протидії незаконному обігу наркотиків адміністративно-правовими заходами у науковій літературі не є новим, адже це соціальне негативне явище особливо турбує суспільство протягом останніх десятиріч.

Розкриваючи основи адміністративного права України та роль державних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, громадськості у регулюванні суспільних відносин, що виникають у сфері державного управління, такі відомі вчені, як Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко, В. В. Зун, І. М. Компанієць, О. В. Кузьменко, М. П. Кучерявенко, В. Я. Нястюк, А. Т. Скрипник, М. Й. Тищенко, Ф. Д. Фіночко, М. Г. Шульга, на жаль, залишили поза увагою діяльність у сфері регулювання відносин, які виникають під час легального обігу наркотиків.

Подібна ситуація склалася і під час науково-методичного забезпечення адміністративної діяльності ОВС України до листопада 2015 року. Так, такими видатними вченими, як І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, Ю. В. Іщенко, С. В. Ківалов, В. К. Колпаков, Л. М. Кононенко, Г. Б. Кузьмініх, Г. М. Братель, В. І. Шакун, В. О. Шамрай, Х. П. Ярмаки та іншими розкриваються конституційні основи, поняття і зміст громадського порядку і громадської безпеки, надається детальна характеристика правовідносин у названій сфері. Крім того, цими та іншими вченими були визначені місце адміністративної діяльності міліції, форми і методи їх діяльності, розкрито основні завдання, функцій і організаційна будова різних ланок системи ОВС, які забезпечують правопорядок. Але при цьому сфера протидії незаконному обігу наркотиків адміністративно-правовими заходами залишилась поза їх увагою.

Положення, які стосуються поняття, правових та фактичних підстав адміністративної відповідальності, видів і загальних правил накладення адміністративних стягнень, у тому числі за правопорушення в сфері обігу наркотиків, а також питання підвідомчості справ про адміністративні правопорушення та порядок провадження у справах про них були предметом розгляду В. А. Гуменюка, Г. В. Джагунов, Ю. Г. Лисач, А. Т. Комзюка, О. Ю. Салманова, О. В. Синьова, М. М. Тищенко.

При цьому заслуговує на увагу монографія А. Т. Комзюка «Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації»²⁶, в якій були відображені основні напрями реалізації в правоохоронній діяльності міліції заходів адміністративного примусу,

²⁴ Про міліцію (із змінами та доповненнями) : Закон України від 20 грудня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4.

²⁵ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

²⁶ Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / А. Т. Комзюк ; за заг. ред. проф. О. М. Бандурки. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

дано загальну характеристику правоохоронної діяльності міліції, проаналізовано сутність, особливості та значення використання в ній адміністративного примусу, у тому числі певних адміністративних заходів у сфері протидії поширенню незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин. Не дивлячись на більш широке висвітлення правопорушень, які вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, а також заходів адміністративного примусу, які застосовуються у цьому напрямі ОВС, автором не висвітлено проблем правового та організаційного змісту, які виникають у такій діяльності та шляхи їх усунення.

Одну з перших спроб висвітлити проблеми адміністративно-правової протидії правопорушенням в сфері обігу наркотиків було здійснено в 2003 році Д. О. Штаньком у дисертаційному дослідженні «Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді»²⁷. Зокрема, ним визначається сутність адміністративних правопорушень в сфері обігу наркотиків, надаються пропозиції щодо їх віднесення в окрему главу КУпАП, оскільки вони мають єдині ознаки родового об'єкта, а також пропонуються запровадження нових видів адміністративної відповідальності за: а) вживання наркотичних засобів або (та) психотропних речовин без призначення лікаря; б) залучення неповнолітніх до вживання наркотичних засобів або (та) психотропних речовин; в) невжиття заходів щодо знищення наркотиковмісних рослин; г) порушення правил обігу наркотиків (виробництва, виготовлення, переробки, зберігання, обліку, реалізації, продажу, розподілу, пересилання, придбання, знищення), які спричиняють їх розкрадання або іншу суспільно небезпечну шкоду; д) невиконання або порушення термінів виконання запитів, пов'язаних з правилами обігу наркотиків; е) поширення відомостей про способи та методику виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин, а також можливих місць їх придбання або зберігання (включаючи виготовлення відповідної книжкової продукції, продукції ЗМІ та поширення такої інформації в мережі Інтернет); ж) виконання несанкціонованих робіт на об'єктах, діяльність яких зупинена контролюючими органами; з) порушення правил, приписів або протидія контролюючим органам у сфері обігу наркотиків. Ним також надаються пропозиції щодо необхідності застосування широкомасштабних контрпропагандистських заходів щодо протидії молодіжній наркоманії та формування здорового способу життя.

Водночас у роботі Д. О. Штанька надано лише загальні теоретичні поняття адміністративно-правового регулювання протидії незаконному обігу наркотиків, а також визначено загальні поняття адміністративно-правових заходів з попередження і припинення правопорушень у сфері їх обігу, при цьому не розкриваючи правову неврегульованість та організаційні недоліки. Залишилися не розкритими питання адміністративно-правової боротьби з нелегальним обігом прекурсорів.

Питання адміністративно-правових заходів протидії незаконному обігу наркотиків були предметом розгляду у дисертації А. В. Бережного²⁸, проте, як і

²⁷ Штанько Д. О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д. О. Штанько. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – 19 с.

²⁸ Бережной А. В. Адміністративно-правові заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07

Д. О. Штанько, ним було надано лише загальні теоретичні поняття адміністративно-правового регулювання протидії незаконному обігу наркотиків, а також визначено загальні поняття адміністративно-правових заходів з попередження і припинення правопорушень у сфері їх незаконного обігу, при цьому не розкриваючи правову неврегульованість. Залишилися також не розкритими і питання щодо адміністративно-правової боротьби з нелегальним обігом прекурсорів.

Значна кількість досліджень була здійснена за окремими напрямками адміністративно-правової протидії незаконному обігу наркотиків. Заслужовують на увагу проведені у 2000 році Н. І. Золотарьовою дослідження «Проведення в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин»²⁹, Л. В. Сорокою³⁰ у 2005 році «Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин» та С. І. Саєнко³¹ у 2007 році «Адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів», в яких визначається місце адміністративної відповідальності у системі заходів протидії незаконному обігу наркотиків, з'ясовується сутність і визначається структура адміністративно-деліктного провадження у вказаній сфері, охарактеризовано його стадії, а також надаються пропозиції щодо вдосконалення адміністративної відповідальності за незаконний обіг наркотиків, формулюються конкретні пропозиції щодо вирішення проблем реформування цього інституту у зв'язку з прийняттям нових законодавчих актів.

Важливий напрямок у застосуванні адміністративно-правових норм у протидії незаконному обігу наркотиків був розглянутий у 2004 році на монографічному рівні М. П. Легецьким³² «Проведення в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин», який визначив і проаналізував нормативні основи та повноваження ОВС щодо протидії адміністративним правопорушенням неповнолітніх на ґрунті наркоманії. Ним також надана юридична характеристика окремим складам адміністративних правопорушень, вчиненими неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотиків, а також розглянуто особливості відповідальності неповнолітніх за адміністративні правопорушення у цій галузі. Позитивним у дослідженні є визначення змісту діяльності ОВС щодо попередження правопорушень неповнолітніх згідно із Законом України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх».

«Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / А. В. Бережної. – Одеса, 2004. – 10 л.

²⁹ Золотарьова Н. І. Проведення в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. І. Золотарьова. – К., 2000. – 20 с.

³⁰ Сорока Л. В. Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Сорока. – Ірпінь, 2005. – 18 с.

³¹ Саєнко С. І. Адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С. І. Саєнко. – Х., 2007. – 21 с.

³² Легецький М. П. Адміністративно-правові заходи протидії право-порушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. П. Легецький. – К., 2004. – 20 с.

Адміністративно-деліктні проблеми адміністративної відповідальності за керуванням у стані наркотичного сп'яніння на дисертаційному та монографічному рівнях розглядалися у наукових працях В. В. Доненко³³ та В. К. Колпаковим³⁴.

Не дивлячись на значну кількість наукових праць, присвячених окремим проблемам адміністративної протидії правопорушенням у сфері обігу наркотиків, комплексних досліджень у цьому напрямку не проводились в українській правовій науці.

1.2. Стан та динаміка незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні

Зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами зумовлює хронічну інтоксикацію організму людини, викликає психічні розлади, призводить до хвороби на наркоманію. Це також пов'язано з ризиком ураження організму людини хворобами типу СНІД, вірусні гепатити тощо та призводить до народження дітей з ураженим генофондом, слабким здоров'ям, не здатних протистояти різним хворобам. Усе це негативно відображається на здоров'ї не тільки окремо взятої людини, а й на здоров'ї суспільства, генофонді людства в цілому³⁵.

Поширення наркоманії супроводжується з незаконним обігом наркотиків, які проникають із суто кримінального середовища в ігровий і видовищний бізнес, до місць масового проведення дозвілля та в навчальні заклади, стають складовою молодіжної культури як до того сигарети та алкоголь³⁶.

Проте сухі цифри статистики НП України не можуть повною мірою показати наркоситуацію у нашій державі. Про поширення немедичного споживання наркотичних засобів та психотропних речовин у молодіжному середовищі свідчать інші дослідження, проведені органами виконавчої влади та громадськими організаціями.

Про вказане яскраво свідчать проведені Державним інститутом сім'ї та молоді та Українським інститутом соціальних досліджень³⁷ дослідження «Моніторинг поведінки споживачів ін'єкційних наркотиків як компонент епідемічного нагляду другого покоління» в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнівської молоді щодо вживання алкоголю та наркотиків» («European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs») ESPAD.

Дослідження ESPAD здійснюється шляхом соціологічного опитування, всього здійснено шість хвиль: у 1995, 1999, 2003, 2007, 2011 та 2015 р.

Основна мета проекту ESPAD – збір порівнянних даних про вживання психоактивних речовин серед учнів/студентів однієї вікової групи в більшості

³³ Доненко В. В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з керуванням транспортними засобами особами, які перебувають у стані сп'яніння : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. В. Доненко. – К., 2001. – 224 с.

³⁴ Доненко В. В. Керування транспортом у стані сп'яніння: адміністративно-деліктні проблеми : монографія. / В. В. Доненко, В. К. Колпаков. – Д. : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2003. – 196 с.

³⁵ Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посіб. / за ред. А. П. Закалюка // Мін-во освіти і науки України. – К. : ЮрІнком Інтер, 2006. – С. 8.

³⁶ Виступ заступника Міністра внутрішніх справ України генерал-майора міліції Євдокимова В. М. на колегії з питання «Про стан протидії наркозлочинності та заходи щодо активізації роботи на цьому напрямку діяльності» (28 серпня 2009 року). – К. : ДБНОН МВС України. – 10 л.

³⁷ Альянс громадського здоров'я. – Офіц. сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aidsalliance.kiev.ua/

європейських країн. Найбільш важливими завданнями в довгостроковій перспективі є: спостереження за тенденціями вживання психоактивних речовин серед учнів/студентів європейських країн; порівняння тенденції між країнами та групами країн³⁸.

Зокрема, під час останнього дослідження у 2015 році було проведене опитування в 449 навчальних закладах, репрезентує вікову групу підлітків 15–17 років, які навчаються в загальноосвітніх школах (9–11 класи), професійно-технічних навчальних закладах (1–2 курс після базової середньої освіти) та вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації (1–2 курс після базової середньої освіти). Загальна кількість опитаних визначеної вікової групи становить 7333 учні/студенти, з них до масиву даних включено відповіді 6674 респондентів (з них 3459 дівчат та 3215 хлопців).

Проведене поточне дослідження виявлено, що серед усіх опитаних респондентів віком 15–17 років 88,6% не вживали жодних наркотичних засобів та речовин. Негативна відповідь про вживання наркотиків серед 15-річних сягає 93,6%, але серед 17-річних така відповідь була наданою 88,6% учнів.

11,3% опитаних підлітків повідомили про те, що вони хоча б один раз в житті вживали наркотики, серед яких хлопці становлять 15,4%, а дівчата – 7,9%.

Найбільш вживаним наркотиком залишається марихуана або гашиш, про що зазначив кожен десятий опитаний підліток. Серед 17-річних частка тих, хто має досвід уживання, вдвічі вища, ніж серед 15-річних (13,3% та 6,6% відповідно).

Серед усіх опитаних уживали марихуану або гашиш (коноплю) 10,6%. Для хлопців цей показник удвічі вищий і становить 14,5% проти 7,0% серед дівчат. Усіх респондентів, які відповіли, що вживали марихуану 1–2 рази в житті, було 5,2%. Популярність марихуани пояснюється тим, що 12,1% учнів зазначають, що при бажанні їм буде «легко» та «дуже легко» її придбати. Тенденція до зростання доступності марихуани спостерігається протягом всіх хвиль дослідження. У 1995 році цей показник становив лише 4,7%. Серед усіх опитаних учнів, найбільша частка вперше спробувала марихуану або гашиш у віці 15 або 16 років³⁹.

Наступну за чисельністю групу серед усіх опитаних дітей складають ті, хто відповів, що вживали наркотики 3–5 разів в житті – 1,9%. Зведена група усіх досліджених, які вживав марихуану протягом життя від 20 до 39 разів, а також 40 та більше разів, у середньому становить 1,6%. Зі збільшенням віку в проміжок від 15 до 17 років спостерігається збільшення рівня вживання марихуани: так, у 15-річних вона сягала 6,2%, а в 17-річних уже 12,3%, тобто зросла в двічі⁴⁰.

Рівень вживання інших наркотиків, крім марихуани, є значно нижчим: 3,6% підлітків, серед яких хлопці становлять 4,6%, а дівчата – 2,9%. Аналіз показників вживання наркотичних речовин серед підлітків віком 15–16 років у динаміці демонструє позитивну тенденцію: після періоду зростання з 1995 по 2003 роки, рівень вживання марихуани та інших наркотиків знижався у 2007, 2011 та 2015 роках. В останній хвилі дослідження аналізувалося явище комбінованого вживання

³⁸ Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка – Офіц. сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/about>

³⁹ Там же.

⁴⁰ Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : За результатами дослідження 2015 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Т. В. Бондар, Ю. Ю. Приймак, Д. М. Павлова та ін. – К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2015. – 200 с.

речовин, тобто вживання 2 або більше речовин одночасно. Така поведінка характерна для 4% учнів серед усіх опитаних. Частка хлопців, які вживають декілька речовин, є втричі більшою, ніж частка дівчат. Найбільш поширеною формою поєднання психоактивних речовин є куріння разом із вживанням алкоголю. Також, спостерігають суттєві відмінності у рівні вживання декількох речовин залежно від типу навчального закладу: студенти професійно-технічних навчальних закладах становлять найбільшу частку серед тих, хто комбінує вживання психоактивних речовин – 8,9%, в той час як студенти ВНЗ становлять 5,9%, а учні загальноосвітніх шкіл становлять лише 2,7%. Як показують результати цих досліджень, більш високий рівень розповсюдженості вживання наркотиків спостерігається саме серед учнів професійно-технічних училищ і вищих навчальних закладів однієї вікової групи⁴¹.

Найбільш частими хворобами у споживачів наркотиків є інфекції, що розвиваються внаслідок порушення правил асептики при введенні наркотичних засобів та психотропних речовин, а також на тлі зміненого імунітету. Серед інфекційних ускладнень наркоманії найбільш розповсюдженими є вірусні гепатити та ВІЛ-інфекція, яка призводить до СНІДу.

З часу виявлення першого випадку ВІЛ-інфекції у 1987 році і на початок 2016 року в Україні офіційно зареєстровано 265,4 тис. випадків ВІЛ-інфекції серед громадян України, в тому числі 74,2 тис. випадків захворювання на СНІД та 34,9 тис. випадків смерті від захворювань, обумовлених СНІДом. Лише протягом 2015 року в країні зареєстровано 18,3 тис. нових випадків ВІЛ-інфекції.

Щодо шляхів передачі ВІЛ, то основним шляхом залишається введення наркотичних засобів та психотропних речовин ін'єкційним шляхом. Наголосимо, що з 1999 по 2011 роки відбувалося збільшення абсолютної кількості споживачів ін'єкційних наркотиків щодо нових випадків ВІЛ-інфекції при щорічному зменшенні частки таких осіб серед загальної кількості нових випадків ВІЛ-інфекції. І лише за останні чотири роки (2011–2015) спостерігається зменшення кількості нових випадків ВІЛ-інфекцій серед споживачів ін'єкційних наркотиків⁴².

Крім загрози ВІЛ-інфекції немедичне вживання наркотиків призводить до захворювання іншими небезпечними хворобами. Зокрема, проведені Альянс громадського здоров'я дослідження засвідчують, що про наявність гепатиту В протягом останніх 12 місяців повідомили 5,5 % споживачів ін'єкційних наркотиків і 8,1 % з них повідомили про наявність гепатиту С⁴³.

Під час проведення у 2011 році дослідження «Моніторинг поведінки та поширеності ВІЛ-інфекції серед споживачів ін'єкційних наркотиків як компонент епідагляду за ВІЛ другого покоління» було опитано 9069 наркозалежних осіб, з яких 9013 надали відповіді щодо початку вживання наркотиків. Результати дослідження свідчать, що у середньому перша спроба неін'єкційних наркотиків

⁴¹ Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка – Офіц. сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/about> ; Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні : За результатами дослідження 2015 року в рамках міжнародного проекту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD» / О. М. Балакірева (кер. авт. кол.), Т. В. Бондар, Ю. Ю. Приймак, Д. М. Павлова та ін. – К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2015. – 200 с.

⁴² Альянс громадського здоров'я. – Офіц. сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aidsalliance.kiev.ua/

⁴³ Альянс громадського здоров'я. – Офіц. сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.aidsalliance.kiev.ua/

відбувається в 17,6 року, а середній вік початку вживання ін'єкційних наркотиків є дещо більшим – 20,6 року. Найбільш поширеним віком початку вживання наркотичних речовин неін'єкційним шляхом є 16–17 років – 20% уперше спробували наркотики неін'єкційним шляхом саме в цьому віці. Для ін'єкційного вживання найбільш поширеним віком залучення є 20–24 роки, про початок вживання наркотиків ін'єкційним шляхом у цьому віці зазначили 28% споживачів ін'єкційних наркотиків⁴⁴.

Серед найбільш небезпечних наслідків зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами варто виділити суїцидальний ризик, що підвищується в 5-20 разів порівняно зі здоровими особами. Крім реалізації дійсних суїцидальних тенденцій, багато хворих завдають собі самоушкодження з демонстративною метою чи для того, щоб зняти напругу на висоті афекту: при вигляді крові вони заспокоюються. Суїцидальні тенденції спостерігаються найбільш часто в період абстиненції і рідше – у стані наркотичної інтоксикації чи ремісії.

У осіб, які тривалий час вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, незалежно від їх виду через зростання ступеня наркотизації індивідуальні особистісні характеристики нівелюються, хворі стають усе більш схожими один на одного, в них формується своєрідний психічний дефект, що проявляється наростаючими афективними розладами у вигляді дисфоричних чи апатико-абулічних депресій, афективною лабільністю, домінуванням істерико-збудливих форм реагування, психосоціальною дисфункцією у вигляді поступового згасання інтересів, різними аномаліями емоційно-вольової сфери, розладами сфери потягів, у тому числі сексуальним розгальмуванням. Морально-етичне падіння й інтелектуально-мнестичні розлади можуть носити і транзиторний характер. Усе це в сукупності об'єднує хворих в окрему групу за характером змін особистості.

Спільними ознаками є втрата інтелекту, зниження пам'яті, афективні порушення, виснаження, втомлюваність, астенія та бездіяльність. Розвивається десоціалізація зі своєрідним психоорганічним синдромом, що сформувався в результаті інтоксикації і має різний ступінь виразності у хворих наркоманією⁴⁵.

Проведене у 2017 році Державною установою «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України» дослідження щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року)⁴⁶ засвідчило, що захворюваність на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин (диспансерна група нагляду) у 2016 році склала 33203 осіб або 78,0 на 100 тисяч населення (на 2,35% більше, ніж 2015 року). Захворюваність на розлади психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин (профілактична група нагляду) у 2016 році склала 81967 осіб або 192,45 на 100 тисяч населення, що на 1,5% більше, ніж у 2015 році).

⁴⁴ Моніторинг поведінки та поширеності Віл-інфекції серед споживачів ін'єкційних наркотиків як компонент епідагляду за ВІЛ другого покоління (аналітичний звіт за результатами біоповедінкового дослідження 2011 року) / Балакірева О. М., Бондар Т. В. та ін. – К.: МБФ “Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні”, 2012. – 120 с.

⁴⁵ Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: наук.-практ. посіб. / за ред. А. П. Закалюка // Мін-во освіти і науки України. – К.: ЮрІнком Інтер, 2006. – С. 55.

⁴⁶ Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року): поглиблений огляд наркоситуації в Україні для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності // Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України». – Київ, 2017. – 228 с.

В структурі захворюваності на розлади психіки та поведінки внаслідок уживання наркотичних речовин у 2016 році (диспансерна група нагляду) чоловіки складають 3289 осіб або 16,7 на 100 тисяч чоловічого населення (в т.ч. внаслідок уживання опіоїдів – 1925 осіб або 9,8 на 100 тисяч чоловічого населення). Жінки у цієї групі складають 430 осіб або 1,9 на 100 тисяч жіночого населення, в т.ч. внаслідок уживання опіоїдів – 305 осіб (1,3 на 100 тисяч жіночого населення).

Порівняння зазначених показників з показниками 2015 року вказує на їх майже повну ідентичність (незначні коливання у межах статистичної похибки).

У 2016 році кількість осіб з розладами психіки через уживання наркотичних речовин внутрішньовенним шляхом складала в цілому по Україні становила 51030 осіб (7,3 % від загальної кількості осіб), що на 0,14% більше ніж у 2015 році (50957 осіб). Із загальної кількості первино зареєстрованих уживали наркотичні засоби у внутрішньовенний спосіб 2 906 осіб⁴⁷.

З поширенням в Україні кількості наркоспоживачів одночасно зростає кількість злочинів, які вчинюються в сфері обігу наркотиків. Наприклад, лише за 12 місяців 2017 року зареєстровано 27,7 тис. злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. У ході досудового розслідування по 20,6 тис. правопорушень особам повідомлено про підозру (74 %). До кримінальної відповідальності притягнуто 17,7 тис. наркозлочинців. Викрито 4,4 тис. наркозбутів та 1,7 тис. осіб, причетних до розповсюдження наркотиків. Припинено злочинну діяльність 27 організованих груп наркозлочинців. Викрито 38 фактів використання коштів, отриманих від незаконного наркообігу. Задokumentовано 143 групи осіб, які збували наркотичні засоби та психотропні речовини з використанням мережі Інтернет. Ліквідовано 51 міжнародний канал постачання наркотичних засобів на територію України. Припинено діяльність 115 нарколабораторій, більшість з яких спеціалізувалося на виготовленні амфетаміну. Викрито діяльність 588 наркопритонів, де виготовлялися і вживалися наркотики. Зареєстровано 19,8 тис. фактів зберігання наркозасобів, у тому числі 4,5 тис. у великих та особливо великих розмірах. Зареєстровано 96 кримінальних правопорушень, пов'язаних з порушенням встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, у тому числі кодеїновмісних лікарських засобів. Виявлено 407 злочинів щодо незаконного обігу прекурсорів. 3 незаконного обігу (за результатами розслідуваних проваджень) вилучено понад 4 тонни наркотичних засобів і психотропних речовин, у тому числі 3,6 тонни марихуани, 373 кг макової соломи, 11,3 кг опію, 16,8 кг амфетаміну, 3,2 кг метадону та інші⁴⁸.

Крім загрози руйнування суспільного потенціалу незаконний обіг наркотиків спричиняє погіршення криміногенної ситуації в країні, утворюючи хибне коло «наркотики» – «злочин» – «наркотики». Недивлячись на те, що аналіз статистичних даних показав, що з 2004 р. фактично спостерігається стала тенденція до зниження кількості засуджених осіб за усі види злочинів, передбачені КК України (2001 р. – 201 627 осіб, 2002 р. – 194 212, 2003 р. – 201 081, 2004 р. – 204 794, 2005 р. –

⁴⁷ Національний звіт за 2017 рік щодо наркотичної ситуації в Україні (за даними 2016 року) : поглиблений огляд наркоситуації в Україні для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності // Державна установа «Український моніторинговий та медичний центр з наркотиків та алкоголю Міністерства охорони здоров'я України». – Київ, 2017. – С. 91-92.

⁴⁸ Довідка щодо основних показників боротьби з наркозлочинністю за 2017 рік. – Київ : Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції, 2017. – 3 с.

176 934, 2006 р. – 160 865, 2007 р. – 152 772, 2008 р. – 146 858, 2009 р. – 146 383, 2010 р. – 168 774 осіб), їх частка у структурі злочинності залишається ще суттєвою⁴⁹.

Але цей показник явно не відповідає дійсності через відсутність об'єктивних даних. Слід звернути увагу на високу латентність даних злочинів, за якої виявляється тільки «вершина айсберга». Основна частина наркозлочинності прихована від прямого спостереження й обчислити її можна лише застосовуючи комплекс сучасних досліджень кримінології.

Однією із негативних тенденцій наркозлочинності є її досить масова розповсюдженість обігу наркотиків в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах України і криміногенного впливу наркоситуації на стан злочинності.

Станом на початок 2016 року в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах (без урахування тих, що дислокуються на тимчасово непідконтрольній українській владі території в Донецькій та Луганській областях, а також Автономної Республіки Крим) трималося 69997 засуджених та осіб, узятих під варту, з яких 8891 за злочини, що пов'язані з обігом наркотиків⁵⁰.

На оперативно-профілактичному обліку як схильні до вживання і розповсюдження наркотичних та одурманюючих речовин перебуває 2101 (у 2014 році – 2498) особа, з яких тримається у виправних колоніях – 1539, у слідчих ізоляторах – 444, у спеціальних виховних колоніях – 3, у виправних центрах – 115 таких осіб.

Найбільша кількість наркозалежних осіб утримується в установах ДПтС України у Дніпропетровській, Харківській, Запорізькій, Київській областях та м. Києві.

У результаті проведення комплексу оперативно-профілактичних заходів у громадян та засуджених (осіб, узятих під варту) протягом 2015 року із незаконного обігу було вилучено 12,6 кг (у 2014 році – понад 9,8 кг) наркотиків. З них: у виправних колоніях – 9,7 кг, слідчих ізоляторах – 2,6 кг, виправних центрах – 0,3 кг таких засобів. У виховних колоніях наркотичні засоби не вилучались.

При спробі доставки до кримінально-виконавчих установ, що охороняються, протягом 2015 року було вилучено 12,0 кг наркотичних засобів (у 2014 році – 9,3 кг), з яких у виправних колоніях – 9,2 кг, у слідчих ізоляторах – 2,5 кг, у виправних центрах – 0,3 кг таких засобів. Безпосередньо у до кримінально-виконавчих установах, що охороняються, протягом 2015 року було вилучено 0,6 кг наркотичних засобів (у 2014 році – 0,6 кг), з яких в установах виконання покарань – 0,5 кг, у слідчих ізоляторах – 0,1 г таких засобів. Такі вилучення мали місце на території окремих установ виконання покарань та слідчих ізоляторів у Волинській, Донецькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Запорізькій, Львівській, Одеській, Полтавській, Тернопільській, Херсонській, Хмельницькій, Київській областях та м. Києві.

Оперативні підрозділи органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів в достатньому обсязі володіють інформацією про основні способи вчинення злочинів у сфері обігу наркотиків, проте в сучасних умовах вони набувають більш витонченого, завуальованого, а в деяких випадках відкритого, нахабного характеру.

⁴⁹ Тимошенко В. А. Гуманізація державної політики щодо людей, які вживають наркотики : монографія / В. А. Тимошенко, В. А. Яценко, С. В. Дрьомов, В. Ф. Буяльський. – К. : Логос, 2017. – С. 57.

⁵⁰ Про стан боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах протягом 2015 року. – Державна пенітенціарна служба України, 2016.

У структурі виявлених та вилучених наркотиків, згідно з висновками експертів, особливо небезпечний наркотичний засіб «канабіс» (жаргонна назва: марихуана) у перерахунку на висушену речовину становить понад 12,1 кг, або 98% їх загальної маси.

Смола канабісу вилучався при спробі доставки до установ виконання покарань та слідчих ізоляторів у Запорізькій, Кіровоградській, Львівській, Сумській та Херсонській областях; «макова солома» – у Волинській, Донецькій, Закарпатській та Сумській областях; «бупренорфін» – у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Івано-Франківській, Львівській, Рівненській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській та Чернігівській областях; «метамфетамін» – у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Кіровоградській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Харківській та Хмельницької областях; «метадон» – у Вінницькій, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Київській, Львівській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Черкаській та Чернігівській областях; «псевдоефедрин» – у Дніпропетровській, Донецькій та Запорізькій областях; «ангідрид оцтової кислоти» – у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Львівській, Миколаївській, Одеській та Херсонській областях; «димедрол» – у Житомирській області; «канабіс» та «опій екстактний/ацетильований» – майже у всіх областях.

Як один із засобів запобігання злочинності в сфері обігу наркотиків органами поліції (раніше – ОВС) активно застосовується адміністративне покарання. Протягом 2002–2010 років до адміністративної відповідальності за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів та психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП) притягнуто 77 584 осіб. При цьому кількість таких справ за цей період збільшилась на 34,7 % (з 12 022 у 2002 році до 16 196 – у 2010 році).

Протягом 2002–2010 років за ухилення від медичного огляду чи медичного обстеження до адміністративної відповідальності було притягнуто 1514 осіб. Відзначається суттєве збільшення (у 2 рази) кількості осіб зазначеної категорії (з 70 у 2002 році до 149 – у 2010 році), які були притягнені до адміністративної відповідальності.

Не менш складні проблеми виникають із поширенням нелегальних посівів нарковмісних рослин, насамперед снотворного маку та конопель. Протягом 2002–2011 років працівниками ОВС виявлено 55,8 тис. фактів незаконних посівів нарковмісних рослин (снотворного маку та коноплі), з яких 37 тис. випадків (66,4 %) – снотворного маку, 18 752 (33,6 %) – коноплі. Всього за десять років знищено 69 404,6 тис. м² посівів цих рослин, з яких 45 552,4 тис. м² – снотворного маку (65,6 %), 23 852,2 тис. м² – коноплі (34,4 %).

При зменшенні в 3,1 рази кількості виявлених фактів незаконних посівів снотворного маку (з 5 106 у 2002 році до 1 620 – у 2011 році) у 2,7 рази збільшилась кількість виявлених незаконних посівів коноплі (з 1 067 у 2002 році до 2 872 випадків – у 2011 році). На один випадок виявлених незаконних посівів снотворного маку в середньому припадає знищена площа в розмірі 1 228,1 м², при цьому така площа збільшилась у 18,8 разів (з 667 м² у 2002 році до 12 550 м² – у 2011 році). На один факт виявлених незаконних посівів коноплі в середньому припадає знищена площа в розмірі 1 308 м², яка за десять років збільшилась у 19,3 рази (з 64,7 м² у 2002 році до 1 251,6 м² – у 2011 році).

Всього протягом 2002–2010 років судами розглянуто 2259 адміністративних справ за невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки (ст. 106¹ КУпАП), при цьому кількість таких справ зросла у 2,6 рази (з 1950 у 2002 році до 506 – у 2010 році).

За результатами виявлених порушень за незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку (ст. 106² КУпАП) протягом десяти років судами розглянуто 6 357 адміністративних справ, при цьому кількість таких справ зменшилась у 2,9 рази (з 1537 у 2002 році до 530 – у 2010 році)⁵¹.

Так, за результатами проведення з 1 червня по 30 жовтня 2011 року оперативно-профілактичних заходів під умовною назвою «Мак», які були спрямовані на недопущення витоку в незаконний обіг наркосировини рослинного походження, попередження і виявлення правопорушень у сфері вирощування нарковмісних рослин ОВС під час обстеження понад 106 тис. присадибних господарств, виявлено 5,3 тис. фактів незаконних посівів нарковмісних рослин на загальній площі 559 га, знищено 3,1 млн штук нарковмісних рослин, з яких 2,8 млн штук рослин маку та 0,3 млн штук конопель вагою понад 480 тонн. Задokumentовано 209 фактів розкрадання наркосировини, з яких 102 – з легальних посівів. За період відпрацювання з незаконного обігу з вилучено 7,2 тонн наркотичних засобів рослинного походження. За цими фактами порушено 3 641 кримінальну справу за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 310 («Посів або вирощування маку чи конопель») КК України і 201 – за ознаками складу злочину, передбаченого ст. 308 («Викрадення чи заволодіння шахрайським шляхом наркотичних засобів») КК України. До кримінальної відповідальності притягнуто 3 579 осіб. Складено 1 106 протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 106¹ та 106² КУпАП⁵².

Не менш важливим напрямом у діяльності органів поліції є протидія витоку наркотиків зі сфери їх легального обігу. Тільки під час оперативно-профілактичного відпрацювання об'єктів господарювання з 25 травня по 28 вересня 2017 року на території держави підрозділами Національної поліції перевірено понад 107,9 тис. присадибних ділянок та сільськогосподарських підприємств, за результатами яких

⁵¹ Адміністративні правопорушення в Україні та кількість осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності у 2002 році : статистичний бюлетень (форма 1-АП). – Держкомстат України. – К., 2003. – 154 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні та кількість осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності у 2003 році : статистичний бюлетень (форма 1-АП). – Держкомстат України. – К., 2004. – 175 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні та кількість осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності у 2004 році : статистичний бюлетень (форма 1-АП). – Держкомстат України. – К., 2005. – 116 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні та кількість осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності у 2005 році : статистичний бюлетень (форма 1-АП). – Держкомстат України. – К., 2006. – 169 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні та кількість осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності у 2006 році : статистичний бюлетень (форма 1-АП). – Держкомстат України. – К., 2007. – 169 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні та кількість осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності у 2007 році : статистичний бюлетень (форма 1-АП). – Держкомстат України. – К., 2008. – 177 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні та кількість осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності у 2008 році : статистичний бюлетень (форма 1-АП). – Держкомстат України. – К., 2009. – 197 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні та кількість осіб, яких притягнуто до адміністративної відповідальності у 2009 році : статистичний бюлетень (форма 1-АП). – Держкомстат України. – К., 2010. – 197 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні у 2010 році : статистичний бюлетень. – К. : Держкомстат України. – 2011. – 203 с. ; Адміністративні правопорушення в Україні у 2010 році : статистичний бюлетень. – К. : Держкомстат України. – 2012. – 207 с.

⁵² Доповідь начальника ДБНОН МВС України на оперативній нараді з керівництвом підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків за результатами проведеної операції «Мак – 2011». – К. : ДБНОН МВС України, 2011.

виявлено понад 3,3 тис. фактів незаконних посівів нарковмісних рослин, з яких 1424 – маку та 1965 – конопель. Загальна площа виявлених незаконних посівів складає 169 га. Усього з початку операції знищено понад 4,95 млн. нарковмісних рослин, з них маку – понад 336,5 тис. та конопель – понад 4,6 млн. шт. З незаконного обігу вилучено 886 кг наркотичних засобів, а саме 715 кг марихуани та 171 кг макової соломи, вартість яких за цінами «чорного ринку» становить близько 40 млн. грн. За фактами порушень вимог законодавства щодо культивування нарковмісних рослин підрозділами Національної поліції 3381 кримінальне провадження за ознаками злочину, передбаченого ст. 310 КК України. Крім того під час проведення операції складено 658 протоколів про адміністративні правопорушення, у тому числі за матеріалами закритих кримінальних проваджень у зв'язку з невеликою кількістю нарковмісних рослин, за ст. 106¹ та ст. 106² КУпАП.

Як приклад, 20.08.2017 працівниками УПН та СКП ВП у річковому порту Амур-Гавань Дніпровського ВП ГУНП України в Дніпропетровській області спільно з відділом аеропідтримки Департаменту патрульної поліції у с. Бородаївка Верхньодніпровського району зазначеної області виявлено та знищено незаконно вирощувані рослини конопель у кількості понад 33 тис. шт.

Крім того, 14.08.2017 працівниками УПН ГУНП України в Луганській області спільно зі працівниками батальйону патрульної служби поліції особливого призначення «Луганськ-1» за місцем мешкання Гордієнка О. П. у м. Лисичанськ вилучено 36 кг марихуани розфасованої у поліетиленові пакети для незаконного розповсюдження та знищено 71 культивовану рослину коноплі, з яких останній виготовлював зазначений особливо небезпечних наркотичний засіб⁵³.

Чинним законодавством України⁵⁴ немедичне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин без призначення лікаря (наркоманія як явище) не розглядається як злочин чи адміністративне правопорушення. Кримінально караними є лише діяння, пов'язані з публічним або вчинені групою осіб незаконне вживання наркотичних засобів у місцях, призначених для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та інших місцях масового перебування громадян.

Під дію як адміністративно-деліктної, так і кримінально-правової заборони потрапляють незаконні дії з наркотиками. Тому надзвичайно важливим є розуміння працівниками поліції взаємозв'язку і взаємозалежності між адміністративним правопорушенням та злочинами, які вчиняються в сфері обігу наркотиків. Це дозволить розробити комплекс дієвих заходів, які матимуть місце і після вчинення адміністративного правопорушення, що зменшить кількість злочинів у сфері обігу наркотиків.

Аналізуючи статистичні дані НП України, зазначимо, що переважна більшість наркоспоживачів не притягувалися до адміністративної відповідальності за незаконні діяння з наркотиками, що свідчить про низький рівень роботи працівників правоохоронних органів, які здійснюють протидію цьому явищу з допомогою адміністративно-правових заходів. Аналіз результатів опитування працівників

⁵³ Доповідна начальника Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції «Про результати проведення оперативно-профілактичних заходів під умовною назвою «МАК» у 2017 році» на ім'я Голови Національної поліції України генерала поліції другого рангу Князева С. М.

⁵⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122 ; Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

міліції/поліції дозволяє дійти висновку про те, що особи, які раніше піддавалися заходам адміністративно-правового впливу, усвідомлюють протиправність своїх діянь і вважають за необхідне утриматись від вчинення злочинів у подальшому. Абсолютна більшість (59,2 %) вважає, що кращим засобом зниження кількості злочинів, вчинених у сфері незаконного обігу наркотиків, є застосування повною мірою заходів адміністративного впливу на осіб, які вчиняють злочини цієї категорії⁵⁵.

Таким чином, для протидії поширенню незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів велике значення має профілактична діяльність правоохоронних органів, які повинні своєчасно і повно не тільки виявляти, а й усувати детермінанти протиправних діянь насамперед з допомогою заходів адміністративно-правового впливу, оскільки саме взаємодія причин і умов призводить до негативного результату – вчинення злочину.

1.3. Ознаки та склад правопорушень, що вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

Виходячи зі змісту певного правопорушення як явища, зазначимо, що воно завжди конкретне і має свої риси, що дозволяє його розмежувати на окремі види: кримінальне правопорушення (злочин), адміністративне правопорушення (проступок), дисциплінарне правопорушення, порушення цивільного законодавства тощо. Кожне з цих видів порушень має свої відмінності (матеріальний зміст, юридичну природу, соціальну сутність та інші важливі ознаки), за якими й відмежовується один від одного. Вивчення складів правопорушень та інших правових явищ, які з ними пов'язані, належить до найважливіших завдань будь-якої правової галузі. Не є винятком щодо цього й адміністративне право⁵⁶.

У статті 9 КУпАП розкривається загальне поняття адміністративного правопорушення, під яким розуміється «...протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності»⁵⁷.

Адміністративне правопорушення (проступок) – це насамперед діяння, поведінка, вчинок людини, дія чи бездіяльність, акт зовнішнього виявлення ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави, суспільства. Закону непідвладні переконання, думки людей, якщо вони не мають зовнішнього виявлення. Таке діяння має визнаватися адміністративним проступком за наявності певних

⁵⁵ Результати проведеного анкетування та інтерв'ювання 374 працівників підрозділів та органів внутрішніх справ ГУМВС-УМВС, які проходили підвищення кваліфікації та перепідготовку в НАВС у 2011-2012 роках, щодо проблемних питань, які виникають під час адміністративно-правової боротьби з незаконним обігом наркотиків.

⁵⁶ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : ЮрІнком Інтер, 2003. – С. 220.

⁵⁷ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

ознак, до яких традиційно відносять: а) суспільну шкідливість (небезпечність); б) протиправність; в) винність; г) адміністративну караність⁵⁸.

Такі ж ознаки притаманні й правопорушенням, що вчиняються в сфері обігу наркотиків.

Перша ознака означає, що адміністративне правопорушення – це виключно діяння (поведінка або вчинок людини)⁵⁹, що заподіює або створює загрозу заподіяння певної шкоди (матеріального, морального, організаційного чи іншого характеру) об'єктам адміністративно-правової охорони («посягає на...»). Цією обставиною і пояснюється необхідність встановлення адміністративної відповідальності за її вчинення. Не викликає сумніву, що такі об'єкти, як права і свободи громадян, власність, громадський порядок, які названо в чинному КУпАП, повинні залишитися також і в майбутньому⁶⁰.

Разом з тим, у наш час потребує уточнення перелік об'єктів, які охороняються нормами з адміністративною санкцією та яким наноситься суспільна шкода (небезпека) у наслідок незаконного обігу наркотиків. Так, відповідно до чинного законодавства діяльність, пов'язану з обігом наркотиків на території нашої держави, дозволяється лише з метою і в порядку, встановлених Законом України від 15 лютого 1995 року «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори»⁶¹.

Під обігом наркотиків розуміються види діяльності з культивування рослин, включених до Переліку, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до Переліку⁶², що дозволяються і контролюються згідно із Законом України від 15 лютого 1995 року «Про наркотичні засоби, психотропні та прекурсори». Діяльність з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до таблиць II і III Переліку, та прекурсорів, включених до таблиці IV Переліку, здійснюється юридичними особами всіх форм власності за наявності в них ліцензії на здійснення відповідних видів діяльності, якщо інше не передбачено законодавством. Ліцензія на здійснення діяльності з обігу наркотиків видається за наявності відповідної матеріально-технічної бази, нормативно-технічної документації, кваліфікованого персоналу, умов для забезпечення обліку та зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, а також забезпечення безпечності такої діяльності⁶³.

⁵⁸ Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – С. 15.

⁵⁹ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2001. – С. 221.

⁶⁰ Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – С. 16.

⁶¹ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

⁶² Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Затв. пост. Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789.

⁶³ Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінет Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282// Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

Суспільна небезпека адміністративних правопорушень зазвичай менша ніж злочину, адже саме з позицій суспільної небезпеки законодавець провадить межу між злочином та адміністративним проступком⁶⁴. Тобто, за наявності певних ознак, які характеризують суспільну небезпеку, настає адміністративна, а не кримінальна відповідальність.

Наприклад, незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах – карається адміністративним законодавством. Ті ж самі діяння, вчинені з метою збуту наркотичних засобів або психотропних речовин, чи предмет вчинення цих діянь є більш небезпечним, ніж невеликі розміри цих речовин, а тому в даному випадку настає вже кримінальна відповідальність. Подібною є ситуація з незаконним посівом або незаконним вирощуванням снотворного маку в кількості до ста рослин чи конопель у кількості до десяти рослин – адміністративна відповідальність, а якщо посів (вирощування) здійснено у більшій, ніж вказано у КУпАП кількості рослин – настає кримінальна відповідальність. Таким чином, однією з важливіших відмінностей адміністративних правопорушень від кримінальних злочинів є суспільна небезпека вчинених діянь.

Юридичним відображення шкідливості адміністративного проступку є його протиправність, яка означає, що дію чи бездіяльність прямо заборонено адміністративно-правовими нормами через можливість нанесення шкоди відносинам, які охороняються. Діяння, які визнаються адміністративними правопорушеннями в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, перераховано в Особливій частині розділу II КУпАП (ст. 44, 44¹, 106¹, 106², 129, 130) та деяких інших нормативно-правових актах⁶⁵.

Діяння можуть вчинятись у формі дії – акта зовнішнього виявлення ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, суспільства, наприклад, незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП). Крім того, діяння може виражатись у формі бездіяльності, зокрема, невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур (ст. 106¹ КУпАП).

Таким чином, дія чи бездіяльність заподіює або створює загрозу завдання певної шкоди (матеріального, морального, організаційного чи іншого характеру) об'єктам адміністративно-правової охорони – у даному випадку встановленим правилам обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а також життю і здоров'ю громадян, що обумовлює необхідність запровадження за їх вчинення адміністративної відповідальності.

Адміністративним проступком може бути тільки винне діяння, тобто свідомий, вольовий акт протиправної поведінки. Вина полягає в психічному ставленні особи до діяння та його шкідливих наслідків і може бути умисною або необережною⁶⁶. Винність передбачає наявність в особи власного психічного

⁶⁴ Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – С. 7-9.

⁶⁵ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

⁶⁶ Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – С. 16.

ставлення до відповідного вчинку і його наслідків. Законодавець визнав за необхідне вказати на форми вини, які мають юридичне значення. Це умисел (вина у формі умислу) і необережність (вина у формі необережності). Умисел може бути прямим чи непрямим (евентуальним).

Необережна вина проявляється у формі самовпевненості чи недбалості⁶⁷. Зазначимо, що ступінь вини враховується при накладенні адміністративного стягнення та звільненні від адміністративної відповідальності. Так, особа, яка добровільно здала наркотичні засоби або психотропні речовини в невеликих розмірах, які були в неї, і які вона незаконно виробила, виготовила, придбала, зберігала, перевозила, пересилала без мети збуту, звільняється від адміністративної відповідальності за незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах⁶⁸.

Адміністративна караність означає, що за вчинення адміністративного правопорушення (проступку) в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів адміністративним законодавством передбачається особливий вид державного примусу – адміністративне покарання. Тобто, адміністративним проступком визнається тільки таке протиправне винне діяння, за яке законодавством передбачено особливий вид державного примусу – адміністративну відповідальність. Виходячи зі змісту ст. 2 КУпАП, покарання за вчинення адміністративного правопорушення може визначатись законодавством України про адміністративну відповідальність, яке складається з КУпАП та інших законів України. У санкціях ст. 44, 44¹, 106¹, 106², 129, 130, 164, які встановлюють відповідальність за адміністративні правопорушення в сфері обігу наркотиків, передбачені різноманітні адміністративні стягнення. Це дозволяє відмежувати правопорушення від інших протиправних (заборонених адміністративно-правовими нормами) вчинків, які не спричиняють застосування адміністративних стягнень. Реалізація адміністративного стягнення не завжди супроводжує адміністративний проступок, але можливість застосування стягнення становить його обов'язкову властивість⁶⁹.

При визначенні ознак адміністративного правопорушення важливим є питання про їх відмежування від злочину, дисциплінарних проступків та цивільно-правових правопорушень. Таке розмежування має не тільки теоретичне (навчальне, пізнавальне), а й велике практичне значення.

Адміністративне правопорушення відрізняється від кримінально караних діянь (злочинів). Відповідно до ст. 11 КК України злочином є передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. На відміну від адміністративних правопорушень, злочином вважається суспільно небезпечне діяння. Керуючись саме цим критерієм, законодавець відносить одні діяння до адміністративних правопорушень, інші – до злочинів, і включає їх склад до відповідних кодексів⁷⁰.

⁶⁷ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : ЮрІнком Інтер, 2003. – С. 222.

⁶⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

⁶⁹ Адміністративне право України : підручник // Мін-во освіти і науки України; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого / Ю. П. Битяк, В. В. Богущький, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. – К. : ЮрІнком Інтер, 2007. – С. 162.

⁷⁰ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2001. – С. 247.

Не менш важливою характерною ознакою, що відрізняє адміністративне правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів від злочинів, що вчиняються у цій сфері, є характер покарання, яке застосовується з боку держави. Згідно із ст. 23 КУпАП «Адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами». Погод-жуючись з В. К. Колпаковим зазначимо, що заборонні норми адміністративно-го законодавства сформульовані таким чином, що ними карається саме право-порушення, а не винна особа, до якої застосовується покарання⁷¹.

Водночас, на відміну від адміністративного покарання, чинним кримінальним законодавством передбачається покарання за вчинене порушення – це насамперед кара за вчинений злочин, яка тягне за собою судимість.

Також відміність між злочином та адміністративним правопорушенням полягає в суб'єктах, які уповноважені розглядати справи про їх вчинення. Відповідно до положень ст. 62 Конституції України⁷² та КПК України⁷³ покарання за вчинення злочинів призначаються виключно судом та в порядку, передбаченому КПК України, адже в Конституції України зазначається, що лише суд вправі визнати діяння злочином. Що стосується адміністративного правопорушення, то правом розглядати справи про адміністративні правопорушення та визнавати діяння адміністративним правопорушенням чинний КУпАП дозволяє у позасудовому порядку органам державного управління, які мають спеціальну компетенцію (адміністративна юрисдикція). Адміністративна юрисдикція полягає в розгляді справ про адміністративні правопорушення у встановленій законом адміністративно-процесуальній формі спеціально уповноваженими на те органами (посадовими особами), які наділені правом розглядати спори та накладати адміністративні стягнення⁷⁴.

Виходячи з проведеного аналізу ознак адміністративного правопорушення, наголосимо ще раз, що джерелами адміністративної відповідальності в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів може бути як КУпАП, так й інші законодавчі акти⁷⁵. У свою чергу, джерелом кримінальної відповідальності є тільки КК України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах, а також нормах міжнародного права. Злочинність діяння, а також його караність, інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом⁷⁶.

⁷¹ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2000. – С. 248.

⁷² Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року / Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁷³ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.

⁷⁴ Административное право Украины : [Учебник для студ. высш. учеб. заведений юрид. спец. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущий, В. Н. Гарашук и др.] ; под ред. проф. Ю. П. Битяка. – 2. изд., перераб. и доп. – Харьков. : Право, 2003. – С. 196.

⁷⁵ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

⁷⁶ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.

Адміністративне правопорушення та злочини, що вчиняються в сфері обігу наркотиків розрізняються також за способом вчинення, формою провини, мотивом правопорушення та іншими ознаками.

Адміністративне правопорушення необхідно відрізнити від дисциплінарного проступку. Дисциплінарний проступок – це порушення трудової дисципліни, тобто невиконання чи неналежне виконання з вини працівника покладених на нього трудових обов'язків. Він тягне дисциплінарну відповідальність, врегульовано трудовим законодавством. Стягнення за дисциплінарні проступки накладають керівники підприємств, установ і організацій⁷⁷.

З огляду на викладене, спробуємо сформулювати основні ознаки адміністративного правопорушення (проступку) в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, якими є такі: суспільно небезпечне, протиправне, винне (умисне або необережне) діяння (дія або бездіяльність), яке посягає на правовідносини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і за яке КУпАП та іншими законами передбачено адміністративну відповідальність.

Вчення про склад правопорушення посідає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці й має велике практичне значення. По-перше, воно сприяє виявленню найбільш істотних ознак антигромадських діянь, їхньому розмежуванню і встановленню справедливих санкцій; по-друге, допомагає правильно кваліфікувати правопорушення й обирати адекватні їм заходи впливу; по-третє, дозволяє зрозуміти закон, допомагає навчанню юристів і правовому вихованню громадян⁷⁸.

Так, А. Т. Комзюк зазначає, що склади адміністративних проступків виконують важливу функцію, оскільки вони встановлюють юридичні підстави адміністративної відповідальності і передбачають можливість застосування заходів адміністративного впливу. Вони забезпечують однакове застосування закону, правильну кваліфікацію проступків, гарантують від необґрунтованого притягнення громадян до адміністративної відповідальності, обмежують відповідальність рамками вчиненого⁷⁹.

У свою чергу, І. П. Голосніченко під складом адміністративного правопорушення розуміє передбачену нормами права сукупність ознак, за наявності яких відповідне протиправне діяння може розглядатися як адміністративний проступок⁸⁰.

Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук визначають склад адміністративного правопорушення як сукупність встановлених законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, які характеризують діяння як адміністративне правопорушення (проступок)⁸¹.

⁷⁷ Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – С. 17.

⁷⁸ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2000. – С. 252.

⁷⁹ . Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – С. 18.

⁸⁰ Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – С. 11-18.

⁸¹ Адміністративне право України : підручник для студ.в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка // Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2001. – С. 163.

На нашу думку, найбільш вдалим є визначення складу адміністративного правопорушення, яке надав В. К. Колпаков та О. В. Кузьменко, об'єднавши зазначені вище визначення, – це встановлена адміністративним законодавством сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння вважається адміністративним правопорушенням⁸².

Виходячи з цього визначення, можна сформулювати визначення поняття складу адміністративного правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, під яким необхідно розуміти встановлену адміністративним законодавством сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння вважається адміністративним правопорушенням в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Крім того, вивчення складів адміністративних правопорушень неможливе без класифікації та виокремлення однопорядкових груп, які прийнято називати видами. Склади адміністративного правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, як і більшість інших складів правопорушень, можна класифікувати залежно від:

1. Ступеня суспільної небезпеки:
 - основний;
 - кваліфікований.
2. Характеру шкоди:
 - матеріальна;
 - формальна.
3. Суб'єкта проступку:
 - загальний;
 - спеціальний.
4. Структури:
 - однозначні;
 - альтернативні.
5. За особливостями конструкції:
 - описові;
 - бланкетні (відсильні).

Коротко зупинимось на характеристиці кожного з перелічених видів складів адміністративних правопорушень. Виходячи зі ступеня суспільної небезпеки, більшість складів правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів відноситься до основних правопорушень.

Зокрема, до таких належать незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП); ухилення особи, хворої на наркоманію, від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння, а також ухилення особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, від медичного обстеження (ст. 44¹ КУпАП); невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур, а так само невжиття заходів щодо знищення післяжнивних залишків чи відходів виробництва, що містять наркотичні речовини (ст. 106¹ КУпАП); невжиття землекористувачами або землевласниками на

⁸² Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 228.

закріплених за ними земельних ділянках заходів щодо знищення дикорослих конопель чи снотворного маку, а також незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку в кількості до ста рослин чи конопель у кількості до десяти рослин (ст. 106² КУпАП); керування транспортними засобами особами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також передача керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а так само відмова особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, (ч. 1 ст. 130 КУпАП); вживання водієм транспортного засобу після дорожньо-транспортної пригоди за його участю алкоголю, наркотиків, а також лікарських препаратів, виготовлених на їх основі (крім тих, що входять до офіційно затвердженого складу аптечки або призначені медичним працівником), або після того, як транспортний засіб був зупинений на вимогу поліцейського, до проведення уповноваженою особою медичного огляду з метою встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують його увагу та швидкість реакції, чи до прийняття рішення про звільнення від проведення такого огляду (ч. 4 ст. 130 КУпАП); керування річковими або маломірними суднами судноводіями в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а так само передача керування судном особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а також відмова осіб, які керують річковими або маломірними суднами від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції (ч. 5 ст. 130 КУпАП)⁸³.

Що стосується кваліфікуючих складів адміністративних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, тобто такими, де законодавець вказує на більш високий ступінь небезпеки додаткових ознак щодо одного типу діянь, то такі склади відрізняються ступенем громадської небезпеки, зокрема:

повторне протягом року вчинення будь-якого із вказаних порушень: керування транспортними засобами особами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також передача керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а так само відмова особи, яка керує транспортним засобом, від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, вчинене повторне протягом року, а також вчинення вказаних вище дій особою, яка двічі протягом року піддавалася адміністративному стягненню за керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, за відмову від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на

⁸³ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції (ч. 2, 3 ст. 130 КУпАП);

керування річковими або маломірними суднами судноводіями в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а так само передача керування судном особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів, а також відмова осіб, які керують річковими або маломірними суднами від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, вчинені особами, які не мають права керування річковими або маломірними суднами (ч. 6 ст. 130 КУпАП);

здійснення діяльності в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів без державної реєстрації як суб'єкта підприємницької діяльності, що містить ознаки підприємницької, або здійснення без одержання ліцензії видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за те ж порушення (ч. 2 ст. 164 КУпАП).

Аналізуючи характеристики адміністративного правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів за матеріальним і формальним складом, зазначимо, що до матеріальних відносяться правопорушення, передбачені ст. 44 і ст. 106² КУпАП, всі інші (ст. ст. 44¹, 106¹, 129, 130, 164 КУпАП) – до формального складу.

Характеристикою ознак складів адміністративних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є їх поділ на особисті та службові (посадові) залежно від того, хто є суб'єктом проступку. Зокрема, суб'єкт вчинення правопорушень, передбачених ст. ст. 44, 44¹, 106², 130, 164 КУпАП, є загальний, тобто, це особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку, а передбаченими ст. 106¹ та ст. 129 КУпАП – спеціальний, тобто службові (посадові) особи.

Як правило, адміністративні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів мають альтернативний склад, тобто кілька (два або більше) варіантів ознак (найбільш характерним прикладом є вчинення правопорушення, передбаченого ст. 44 КУпАП: незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах), при цьому є лише єдине виключення – ст. 44¹ КУпАП.

Крім названих, в основу класифікації складів адміністративних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів можуть бути покладені й інші критерії. За такою ознакою суб'єктивні сторони, як форма вини, проступки можуть бути поділені на такі, що вчиняються навмисно (ст. 44, 106² КУпАП), і з необережності (ст. 106¹ КУпАП).

До складу адміністративного правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів також належать ознаки, які характеризують об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону і суб'єкт проступку.

Велике теоретичне і практичне значення має класифікація об'єкту проступків. Саме ця класифікація дозволяє чіткіше визначити об'єкт кожного діяння, його місце в загальній системі відносин, що охороняються адміністративними санкціями, його

цінність. Вона допомагає структурувати весь масив суспільних відносин, що охороняються в адміністративному порядку, правильно кваліфікувати протиправні діяння, а також обрати оптимальний захід впливу на правопорушника. Залежно від ступеня узагальнення, рівня абстрагування розрізняють загальний, родовий, видовий і безпосередній об'єкти проступків⁸⁴.

А. Т. Комзюк вказує, що загальний об'єкт адміністративного правопорушення – це те, на що воно посягає, чому воно завдає шкоди. Адміністративний проступок завдає шкоди або створює загрозу її заподіяння суспільним відносинам, які і становлять об'єкт проступку⁸⁵. Проте В. К. Колпаков зазначає, не всі соціально корисні відносини врегульовані за допомогою права, і не всі врегульовані правом відносини охороняються юридичними санкціями. Об'єктом адміністративного проступку можуть бути лише такі суспільні відносини, які охороняються адміністративною санкцією⁸⁶.

Безумовно, нормативне визначення адміністративного правопорушення повинно містити в собі вказівку на загальний об'єкт. Ураховуючи те, що адміністративна відповідальність встановлюється за порушення норм багатьох галузей права і, відповідно до цього, – за посягання на величезне коло суспільних відносин, уявляється правильним як загальний об'єкт зазначити тільки правопорядок⁸⁷.

Аналізуючи думки таких провідних учених-адміністративістів, як А. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. В. Богущий, Г. М. Братель, К. А. Бугайчук, О. К. Безсмертний, В. М. Гаращук, І. П. Голосніченко, Г. Г. Забарний, Р. А. Калюжний, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, С. Ф. Константинов, О. В. Кузьменко, Г. Б. Кузьмич, О. П. Нагорний, В. В. Новіков, В. І. Олефір, О. І. Остапенко, О. П. Рябченка, О. В. Терещук, Н. М. Тищенко, В. К. Шкарупа, та інших, сформулюємо авторське визначення загального об'єкту адміністративного правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: таким об'єктом є всі суспільні відносини, які виникають у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, урегульовані правовими нормами та охороняються з допомогою адміністративно-деліктного права.

На відміну від КК України, в якому злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів об'єднані в одній главі Особливої частини за родовим об'єктом, статті КУпАП, які передбачають відповідальність за порушення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, знаходяться в різних главах, – кожна зі статей адміністративного правопорушення має свій родовий об'єкт, на який вказує назва глави.

Так, правопорушення, передбачені ст. 44 та ст. 44¹ містяться у главі 5 КУпАП «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення»; передбачені ст. 106¹ та ст. 106² – у главі 9 «Адміністративні правопорушення у сільському господарстві, порушення ветеринарно-санітарних правил»; передбачені ст. 129 та ст. 130 – у главі 10 «Адміністративні правопорушення на транспорті, в

⁸⁴ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2000. – С. 265.

⁸⁵ Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – с. 18.

⁸⁶ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2000. – С. 263.

⁸⁷ Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку : монографія / Д. М. Лук'янець. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. – С. 79.

галузі шляхового господарства і зв'язку»; ст. 164 – у главі 12 «Адміністративні правопорушення в галузі торгівлі, громадського харчування, сфері послуг, у галузі фінансів і підприємницькій діяльності».

Виходячи з того, що різновидом родового є видовий об'єкт, можемо відокремити групу суспільних відносин у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, для яких є спільний об'єкт посягання – обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Україні.

Під безпосереднім об'єктом правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів маються на увазі конкретні суспільні відносини (обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів), узяті під охорону закону та яким заподіюється шкода певними правопорушеннями, що підпадає під ознаки конкретного складу проступку, і які охороняються відповідною адміністративно-правовою нормою.

Однією з основних та необхідних обставин, які, на нашу думку, необхідно об'єднати в адміністративні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, є їх предмет – наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори.

Досліджуючи предмет вказаних адміністративних правопорушень, зазначимо, що він є спорідненим із предметом злочинів, які входять до Розділу XIII Особливої частини КК України⁸⁸. Вважаємо, що, як злочин, так і адміністративний проступок у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є шкідливими для суспільства явищами і відрізняються один від одного в основному за ступенем суспільної небезпеки. Тому, на нашу думку, є можливість при дослідженні предмета адміністративного проступку, пов'язаного з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, використати не тільки роботи вчених-адміністративістів В. В. Доненка, Н. І. Золотарьової, М. П. Леґецького, С. І. Саєнка, Л. В. Сороки, В. П. Столбового, Д. О. Штанька та інших вчених, а й вчених кримінального права (М. Й. Коржанський, М. І. Мельник, А. А. Музика, А. В. Савченко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, М. І. Хавронюк та інші⁸⁹).

Як у кримінальному праві⁹⁰, так і адміністративному праві⁹¹ предмет має потрійне значення: 1) предмет суспільних відносин, що охороняються; 2) предмет проступку; 3) предмет протиправного впливу.

Що стосується предмету суспільних відносин, що охороняються, тут погоджуємося з радянським ученим С. С. Алексєєвим, який зазначив, що предметом суспільних відносин визнається все те, відносно чого існують самі ці відносини⁹².

⁸⁸ Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

⁸⁹ Бублейник В. А. Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія ; кримінально-виконавче право» / В. А. Бублейник. – К., 2007. – 20 с. ; Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів : монографія / А. А. Музика, О. П. Горох ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» та ін. – Хмельницький : Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. – 255 с.

⁹⁰ Уголовное право Украины. Общая часть : учебник для студентов юрид. вузов и фак. / М. И. Бажанов, Ю. В. Баулин, В. И. Борисов и др. ; под ред. проф. М. И. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тацья. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : Право, 1999. – С. 78–82

⁹¹ Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – С. 32.

⁹² Алексєєв С. С. Общие теоретические проблемы системы советского права. / С. С. Алексєєв. – М., 1961. – С. 51.

Погоджуючись з І. П. Голосніченком, зазначимо, що предметом в адміністративному праві можуть виступати різні речі, товари і, врешті-решт, людина, її здоров'я. Наприклад, в об'єкті такого адміністративного проступку, як незаконні вироблення, придбання, зберігання, пересилання, перевезення наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах те, з приводу чого складаються відносини, які становлять безпосередній об'єкт, є наркотичні засоби та психотропні речовини.

Предметом адміністративного правопорушення є предмети матеріального світу з певними якостями, які законодавство про адміністративні проступки пов'язує з наявністю у діяннях особи ознак конкретного складу проступку. Це те, з приводу чого виникають суспільні відносини. Предмет може мати суттєве значення для з'ясування вчиненого, більш точної кваліфікації правопорушення. Саме тому предмет адміністративного проступку в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів розглядається як окрема ознака складу проступку. Якщо предмет суспільних відносин є структурним елементом правовідносин, то водночас предмет адміністративного проступку є самостійною ознакою складу проступку, хоча й факультативною⁹³.

Терміни «наркотичний засіб», «психотропна речовина», «прекурсори» визначено в Законі України від 15 лютого 1995 року «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори»⁹⁴. У вказаному Законі України під наркотичними засобами розуміють речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку; під психотропними речовинами – речовини природні чи синтетичні, препарати, природні матеріали, включені до Переліку, під прекурсорами – речовини, які використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, включені до Переліку. Зазначимо, що аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин не є предметом адміністративних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Грунтуючись на наукових працях І. П. Голосніченка⁹⁵, Б. В. Западнюка⁹⁶, Н. І. Золотарьової⁹⁷, О. М. Джужи, Д. Й. Никифорчука та О. М. Стрільціва⁹⁸, А. А. Музики⁹⁹, С. І. Саєнка¹⁰⁰, М. С. Хруппи¹⁰¹, Д. О. Штанька¹⁰² й інших

⁹³ Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – С. 32.

⁹⁴ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

⁹⁵ Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – 112 с.

⁹⁶ Наркологія : навч. посіб. / [Западнюк Б. В., Несен О. О., Галан Н. В. та ін.] ; за ред. О. М. Джужи. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. – 280 с.

⁹⁷ Золотарьова Н. І. Провадження в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. І. Золотарьова. – К., 2000. – 20 с.

⁹⁸ Протидія незаконному обігу наркотиків: історія, практика, законодавство : посіб. // [Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців, М. С. Хруппа та ін.] ; за ред. О. М. Джужи. – К. : КНТ, 2006. – 174 с.

⁹⁹ Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А. А. Музика ; Нац. акад. внутр. справ України. – К. : Логос, 1998. – 323 с.

¹⁰⁰ Саєнко С. І. Адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С. І. Саєнко. – Х., 2007. – 21 с.

¹⁰¹ Попередження незаконного обігу наркотичних засобів серед неповнолітніх : навч. посіб. // М. С. Хруппа, В. А. Семенюк, Н. М. Семенюк ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 184 с.

науковців¹⁰³, сформулюємо наступні групи наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Серед найпоширеніших для зловживання в нашій країні наркотичних засобів окрему групу складають похідні, одержані з рослин виду «мак снотворний», а також рослин роду коноплі. Наркотичні засоби, які одержують зі снотворного маку, можна поділити на:

1) природні (натуральні) наркотичні засоби, до яких, зокрема, відносяться:

– макова солома – це цілі або різного ступеня подрібнення будь-які частини рослини виду «мак снотворний» або їх суміш (за винятком власне дозрілого насіння), незалежно від того, піддавались вони екстракції, деструкції, гниттю чи враженню пліснявою. Включена до Списку № 1 Таблиці I Переліку «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено»;

– опій – сік снотворного маку, що згорнувся. Включений до Списку № 1 Таблиці I Переліку «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено»;

– опій ацетильований – засіб, що містить у своєму складі ацетильовані похідні алкалоїдів опію (у тому числі за наявності інших речовин). Включений до Списку № 1 Таблиці I Переліку «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено»;

– морфін – наркотичний анальгетик, основний алкалоїд опію. Білий кристалічний порошок без запаху. Фармацевтична промисловість випускає препарати морфіну під різними назвами (морфіну гідрохлорид, етилморфіну гідрохлорид, морфілонг, налорфін тощо). Включений до Списку № 1 Таблиці II Переліку «Наркотичні засоби, обіг яких обмежено»;

– кодеїн (3-метилморфін) – наркотичний анальгетик. Фармацевтична промисловість випускає препарати білого порошку – кодеїну фосфат. Також входить до складу таких препаратів, як таблетки від кашлю, кодтерпін, пенталгін, седалгін. Включений до Списку № 1 Таблиці II Переліку «Наркотичні засоби, обіг яких обмежено»;

– та інші.

До напівсинтетичних наркотичних засобів промислового виробництва, похідних із снотворного маку, належать: гідроморфон (діморфон), оксикодон (дігідрон), еторфін, омнопон, тебаїн тощо.

З канабісу (коноплі), який віднесений до Списку № 1 Таблиці I Переліку «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено», одержують такі види природних наркотичних засобів:

– канабіс – це цілі або різного ступеня подрібнення будь-які частини рослини роду коноплі або їх суміші (за винятком власне дозрілого насіння) незалежно від того, піддавались вони екстракції, деструкції, гниттю чи враження пліснявою;

– канабісу смола – суміш відділеної смоли, пилку чи окремих подрібнених частин рослини коноплі або їх суміш, яка містить тетрагідроканабінол;

¹⁰² Штанько Д. О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д. О. Штанько. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – 19 с.

¹⁰³ Наркотики : социальные, медицинские и правовые аспекты : справочник / авт.-сост. И. Н. Кузнецов, С. К. Купрейчик. – Минск : Новое знание, 2001. – 399 с. ; Наркотичні засоби, психотропні речовини та їх розпізнавання : довідник / РВВ МВС України. – К., 1997. – 56 с.

– канабісу екстракти (настойки) – засіб, який отримується з будь-яких видів і сортів конопель або канабісу шляхом виділення (екстракції) різним способами і який містить тетрагідроканабінол.

Наркотичні засоби, які одержують з кущів коки (рослин любого виду роду *Erythroxylon*) поділяються на:

– кокаїн – алкалоїд, отриманий з екстракту листів коки (кокаїнової пасти) або синтезований з екгоніну. Включений до Списку № 1 Таблиці II Переліку «Наркотичні засоби, обіг яких обмежено»;

– кокаїну гідрохлорид – наркотичний лікарський засіб, який отримують з кокаїнової пасти шляхом спеціальної обробки. Включений до Списку № 1 Таблиці III Переліку «Наркотичні засоби, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю».

З галюциногенних грибів одержують псилоцибін – білу кристалічну речовину, включену до Списку № 2 Таблиці I Переліку «Особливо небезпечні наркотичні засоби, обіг яких заборонено».

Синтетичні наркотичні засоби та психотропні речовини – це наркотичні засоби та психотропні речовини, які в природі не зустрічаються, їх одержують хімічним шляхом. До них, наприклад, відносяться:

– амфетамін – синтетична психотропна речовина, похідна фенілетил-аміну. Включений до Списку № 2 Таблиці II Переліку «Психотропні речовина, обіг яких обмежено»;

– метамфетамін – похідна амфетаміну речовина з надзвичайно високим потенціалом залежності. Включений до Списку № 2 Таблиці I Переліку «Особливо небезпечні психотропні речовини, обіг яких заборонений»;

– барбітурати (депресанти) – група лікарських засобів. Барбітурати можуть мати форму таблеток, бути в ампулах, капсулах, у виді сиропу тощо. До них належать: пентобарбітал, фенобарбітал та ін. Як правило, включені до Списку № 2 Таблиці III Список № 2 «Психотропні речовини, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю»;

– транквілізатори – група лікарських засобів, що називаються бензодіазепінами. До них належать діазепам, феназепам та ін. Як правило, включені до Списку № 2 Таблиці III Список № 2 «Психотропні речовини, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю».

– а також інші, зокрема метадон, димедрол, фентаніл, промедол, бупреморфін (анфін, норфін) тощо.

Прекурсори – речовини та їх солі, що використовуються під час виробництва, виготовлення наркотичних засобів, включених до Переліку. Прекурсори поділяться на:

– включені до Списку № 1 Таблиці IV Переліку – хімічні речовини та їх солі, під час переробки яких одержують синтетичні наркотичні засоби. До них відносяться: ефедрин, лізергінова кислота, піперональ, ізосафрол, ерготамін, псевдоефедрин, сафрол, ергометрин, фенілацетон, N-ацетилантранілова кислота, фенілпропаноламін (ФПА, норефедрин), 3,4-метилendioксифеніл-2-пропа-нон (3,4-МДФ-2П);

– включені до Списку № 2 Таблиці IV Переліку (промислові прекурсори) – розчинники, окислювачі та інші хімікати промислового або побутового призначення, які використовуються в процесі виготовлення наркотичних засобів.

До них відносяться: ангідрид оцтової кислоти, антрані-лова кислота, ацетон, етиловий ефір, калію перманганат, метилетилкетон, піперидин, сірчана кислота, соляна кислота, толуол, фенілоцтова кислота¹⁰⁴.

Отже, визначаючи об'єкт адміністративного проступку в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, зауважимо, що він безпосередньо пов'язаний із предметом, до якого належать наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори.

Наступним необхідним елементом адміністративного правопорушення є його об'єктивна сторона – це зовнішній прояв небезпечного посягання на об'єкт, який перебуває під охороною адміністративно-правових санкцій. Це те, в чому правопорушення проявляється в зовнішньому світі, відповідній поведінці особи, тих наслідках, які спричиняють шкоду об'єкту проступком.

У теорії адміністративного права об'єктивна сторона має обов'язкові та необов'язкові (факультативні) ознаки. Особливістю об'єктивної сторони правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є те, що в них відсутні факультативні ознаки, тобто вони складаються тільки з однієї обов'язкової ознаки – діяння (дія або бездіяльність). Це може бути як дія – активна поведінка особи (наприклад, незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах), так і бездіяльність – пасивна поведінка особи (наприклад, невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки).

Зауважимо, що для об'єктивної сторони вказаної категорії правопорушень не характерні наслідки у вигляді матеріальної шкоди на відміну від аналогічних правопорушень, наприклад, у галузі охорони праці і здоров'я населення. Вони, як правило, не настають чи є незначними і тому не визначають суспільної небезпечності посягання.

Протиправне діяння може бути простим і складним.

Просте діяння являє собою єдину дію або короточасну бездіяльність, єдиний короточасний акт протиправної поведінки. Наприклад, допуск до керування транспортними засобами водіїв, які перебувають у стані наркотичного сп'яніння.

Складні діяння адміністративних правопорушень в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів поділяються на ті, що складаються з альтернативних дій, і ті, які тривають.

Правопорушенням, що складається з альтернативних дій, є таке, склад якого утворить учинення як однієї з перелічених у законі дій, так і всіх разом¹⁰⁵. Наприклад, незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст. 44 КУпАП). Тут важливо зазначити, що особа не вчиняє нового правопорушення, якщо вона послідовно здійснює всі названі в законі дії, наприклад, спочатку незаконно придбає наркотичні засоби, потім певний час їх незаконно зберігає і незаконно пересилає.

¹⁰⁴ Савченко А. В. Кримінально-правова протидія незаконному обігу наркотиків: міжнародні та національні стандарти : посібник / А. В. Савченко, О. М. Стрільців ; за ред. ректора Нац. акад. внутр. справ, д.ю.н., професора, член-кор. НАПрН України генерал-лейтенанта міліції В. В. Коваленка. – К. : НАВС, 2014. – 146 с.

¹⁰⁵ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 269.

Такими, що тривають, визнаються правопорушення, які, почавшись з якоїсь протиправної дії або бездіяльності, вчиняються потім безперервно шляхом невиконання обов'язку. Початковим моментом такого діяння може бути як активна дія, так і бездіяльність. Потім винний або не виконує конкретний покладений на нього обов'язок, або виконує його не повністю, не належним чином, і його поведінка оцінюється як бездіяльність щодо цього обов'язку¹⁰⁶. Прикладами адміністративного проступку, що триває, можна назвати ухилення особи, хворої на наркоманію, від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння (ст. 44¹ КУпАП), невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур (ст. 106¹ КУпАП).

Що стосується місця, часу, обстановки, знарядь і способів вчинення проступку, вони лише є необхідною умовою для окремих з них. Наприклад, необхідною умовою для правопорушення, передбаченого ст. 106¹ КУпАП «Невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур», є наявність легального посіву снотворного маку чи конопель, що здійснювалось відповідно до ліцензійних умов¹⁰⁷.

Не менш важливою ознакою складу правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є суб'єктивна сторона, яка полягає в психічному ставленні суб'єкта до вчиненого антигромадського діяння. Це внутрішня сторона проступку, психічне відношення суб'єкта правопорушення, що характеризує його волю, яка проявляється в протиправній дії, відношення його до дії, яку він вчинив. До ознак суб'єктивної сторони правопорушення належить вина, мотив і мета правопорушення¹⁰⁸.

Психічна діяльність людини – єдиний і водночас різноманітний за змістом процес, що містить емоції, мотиви, свідомість, волю. Проте, основною ознакою, ядром суб'єктивної сторони складу є вина. Встановлення вини є головним завданням аналізу суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення¹⁰⁹. При цьому вина є основною, необхідною і обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони будь-якого адміністративного проступку, яка виявляється у формі умислу або необережності. У загальних рисах поняття цих форм вини розкривається в статтях 10 та 11 КУпАП.

Виходячи з КУпАП, зазначимо, що адміністративне правопорушення визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча повинна була і могла їх передбачити¹¹⁰.

¹⁰⁶ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2000. – С. 271.

¹⁰⁷ Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінет Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282// Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

¹⁰⁸ Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – С. 14.

¹⁰⁹ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : ЮрІнком Інтер, 2003. – С. 241.

¹¹⁰ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

Статтею 10 КУпАП зазначається, що адміністративне правопорушення вчинене умисно тоді, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Особливістю правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є наявність тільки прямого умислу в осіб, які їх вчинюють, тобто, такі особи усвідомлюють шкідливий для суспільства характер проступку з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами, передбачають шкідливі наслідки цього діяння і бажують, щоб ці наслідки настали.

Теорія адміністративного права, зважаючи на певні відмінності в інтелектуальному та вольовому моменті вини при вчиненні навмисних адміністративних правопорушень, поділяє умисел на прямий і непрямий.

Аналізуючи вказані норми, а також види правопорушень, що вчиняються у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, зауважимо, що КУпАП визначає два елементи прямого умислу вчиненого правопорушення: по-перше, інтелектуальний, який виражається в усвідомленні громадянином протиправності діяння, що вчиняється в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і передбаченні його шкідливих наслідків, по-друге, – вольовий, що полягає в бажанні настання шкідливих наслідків або свідомого їх допущення.

Непрямий умисел правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів відсутній так само, як і неможливість вчинення зазначених видів правопорушень з необережності.

Мотив і мета адміністративного правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів – це факультативні ознаки суб'єктивної сторони складу вказаних видів проступку, проте вони також мають значення при кваліфікації окремих правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Під мотивом розуміється усвідомлене особою внутрішнє спонукання, яким вона керувалася при вчиненні проступку. Мета – це наслідок, результат, якого прагне досягти особа, вчиняючи адміністративне правопорушення¹¹¹. Як конструктивна ознака складу правопорушення, мета називається тільки в тих ситуаціях, коли діяння відбувається умисно¹¹². Наприклад, ст. 44 КУпАП «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах» відрізняється від ст. 307 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» відсутності у правопорушника певної мети, спрямованої на збут наркотичних засобів чи психотропних речовин, або незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин з метою їх збуту. Таким чином, у даному випадку саме мета відмежовує адміністративне правопорушення (ст. 44 КУпАП) від злочину (ст. 307 КК України).

¹¹¹ Адміністративне право України : підручник для студ.в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гарашук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка // Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2001. – С. 165.

¹¹² Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2000. – С. 288.

Також у ряді статей КУпАП ознака мети правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів прямо не названа, але вона все одно присутня у складах окремих правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Наприклад, саме за цією обставиною відрізняється кваліфікація ст. 106¹ КУпАП «Незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку чи конопель» від ч. 2 ст. 310 КК України «Посів або вирощування снотворного маку чи конопель». Не дивлячись на те, що у ст. 106¹ КУпАП умисел на подальший збут незаконного посіву снотворного маку чи конопель прямо в диспозиції статті не зазначається, проте його відсутність відмежовує адміністративне правопорушення від ч. 2 ст. 310 КК України «... незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель ... вчинені ... з метою збуту».

Чинне адміністративне законодавство не дає узагальненого визначення суб'єкта адміністративного правопорушення і такого терміна не вживає. У КУпАП не вживається термін «фізична особа» – використовується тільки термін «особа»¹¹³. Розглядаючи норми КУпАП, визначимо ознаки цього терміну. Так, ст. 12 передбачається, що адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Статті 13–16 КУпАП передбачають, що суб'єктом відповідальності можуть бути неповнолітні, посадові особи, власники (співвласники) транспортних засобів, військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів, а також особи рядового і начальницького складів Державної кримінально-виконавчої служби України, служби цивільного захисту і Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, поліцейські, іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України.

Статті 17–19 КУпАП визначають обставини, що виключають адміністративну відповідальність: вчинення правопорушення в стані крайньої необхідності, або стані необхідної оборони, а ст. 33–35 КУпАП – визначають при накладенні стягнення враховувати об'єктивні характеристики суб'єкта (пом'якшуючі та обтяжуючі обставини), а також особу правопорушника. У нормах КУпАП, які регламентують порядок складання та розгляд протоколів про адміністративне правопорушення, визначають ознаки особи, які регламентують її фізичну належність: обов'язок правопорушника підписати протокол, право виступати рідною мовою тощо. Немаловажна ознака, яка характеризує суб'єкт правопорушення, закріплена у ст. 27 КУпАП, в якій передбачається, що на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення накладається штраф. Тобто, суб'єктом штрафу є лише громадяни та посадові особи, а не юридичні особи. Таким чином, аналіз відповідних норм кодексу дає підстави вважати, що суб'єктом адміністративного правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів може бути тільки фізична особа.

Аналіз вказаних вище статей КУпАП дозволяє зробити висновок, що чинний КУпАП визначає суб'єктом правопорушень, що вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, осудну фізичну особу, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення віку, з якого настає адміністративна відповідальність, – 16 років.

¹¹³ Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / В. К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : ЮрІнком Інтер, 2003. – С. 244.

Таким чином, виходячи з наведеного визначення та погоджуючись з думкою А. Т. Комзюка¹¹⁴, наголосимо, що ознаки, які характеризують суб'єкт проступку, що вчиняється в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, поділяються на загальні й спеціальні. Перші властиві суб'єкту, яким може бути, по-перше, лише фізична особа, людина (громадянин України, іноземець, особа без громадянства). По-друге, суб'єктом адміністративного проступку може бути не будь-яка особа, а лише осудна. По-третє, суб'єктом проступку в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів може бути особа, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Крім цих загальних ознак, в окремих складах адміністративних правопорушень, що вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, суб'єкт може характеризуватися ще й додатковими специфічними властивостями. Такі суб'єкти називаються спеціальними. До них можна віднести, наприклад, посадових осіб (ст. ст. 106¹, 106², 129, 164 КУпАП), водіїв транспортного засобу (ст. 130 КУпАП), судноводів (ст. 130 КУпАП), керівників підприємств (ст. ст. 129, 164 КУпАП), фізичних осіб-підприємців (ст. 164 КУпАП) тощо¹¹⁵.

Також підкреслимо, що якщо виконання певних обов'язків (наприклад, невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур або незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку (ст. 106¹ КУпАП)) входить до кола службових обов'язків всього ієрархічного ланцюжка посадових осіб підприємств та організацій, то до адміністративної відповідальності одночасно може бути притягнуто декілька посадових осіб, зрозуміло, з урахуванням характеру і ступеня вини кожної з них¹¹⁶.

¹¹⁴ Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – С. 21.

¹¹⁵ Адміністративне право України : підручник для студ.в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка // Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2001. – С. 166.

¹¹⁶ Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – С. 23.

РОЗДІЛ 2.

ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ

2.1. Адміністративно-попереджувальні заходи у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

Серед широкого арсеналу запобігання правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів особливе місце посідають заходи адміністративного примусу, одним із видів яких є адміністративно-попереджувальні заходи. Недарма, такі відомі кримінологи, як В. В. Василевич, В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, В. І. Женунтій, А. П. Закалюк, В. Г. Лихолоб та інші визначають, що профілактика – один із найгуманніших способів боротьби зі злочинністю. Попередження правопорушень – важливий напрям роботи поліції, пов'язаний з недопущенням вчинення злочинів та адміністративних проступків, а також виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

Дійсно, адміністративне правопорушення та злочин легше попередити (запобігти), чим розшукувати винного та притягати його до відповідальності, а також відновлювати порушені права інших осіб, інтереси підприємств, установ та організацій, а також держави у цілому. З цим погоджуються такі адміністративісти, як І. П. Голосніченко, Н. І. Золотарьова, Я. І. Квітка, О. В. Ковальова, А. Т. Комзюк, Л. В. Крижна, М. П. Легецький, О. І. Миколенко, С. І. Саєнко, Л. В. Сорока, М. М. Тищенко та ін.¹¹⁷ Термін «запобігати» означає не «допускати чогось заздалегідь, відвертати»¹¹⁸.

В юридичній науці склалася така класифікація заходів адміністративного примусу: а) заходи адміністративного запобігання (адміністративно-попереджувальні); б) заходи припинення правопорушень; в) адміністративні стягнення¹¹⁹.

Якщо адміністративно-попереджувальним заходам у правовій літературі приділяється значна увага, то цього не можна сказати про заходи адміністративно-попереджувального характеру, які застосовуються у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Зокрема, у наукових працях, які стосуються проблем попередження незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, майже неможливо знайти аналіз специфічних рис

¹¹⁷ Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. доц. А. Т. Комзюка ; 2-е вид., перероб. і доп. – Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. – 99 с. ; Веселов М. Ю. Адміністративна відповідальність як засіб попередження дитячого дорожньо-транспортного травматизму // Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту внутр. справ. – 2007. – Вип. 5. – С. 85-91. ; Минюк Д. Адміністративні засоби попередження правопорушень у сфері зовнішньоекономічної діяльності / Д. Минюк // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 10. – С. 56-59.

¹¹⁸ Новий тлумачний словник української мови : У 4-х т. / Укл. : В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – Т. 2. – К., 1999. – С. 89.

¹¹⁹ Адміністративне право України : підручник для студ.в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущий, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка // Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2001. – С. 152.

адміністративно-правових заходів, що запроваджуються в сфері попередження незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, їх видів, практики й тактики застосування, ефективності дії тощо. У кращому випадку зміст обмежується переліком цих заходів та їх стислою характеристикою. Водночас інтереси держави щодо посилення боротьби з правопорушеннями цієї категорії вимагають більш детального дослідження правової природи цих заходів, механізму їх дії, підстав і процедур застосування, оскільки все це дає необхідне уявлення про різноманітні елементи цих заходів, що, в свою чергу, дозволить найбільш правильно й ефективно застосовувати їх на практиці.

Для початку необхідно з'ясувати зміст адміністративно-попереджувальних заходів. Так, Т. І. Козирева, кажучи про такі заходи пише, що вони «... застосовуються в цілях попередження правопорушень, настання шкідливих наслідків, забезпечення охорони суспільної безпеки»¹²⁰.

А. І. Миколенко визнає адміністративно-попереджувальні заходи як сукупність засобів і способів примусового характеру, які застосовуються до осіб з метою попередження можливих правопорушень та запобігання інших шкідливих наслідків катастроф, аварій, стихійних лих тощо. Найбільш типовими є такі адміністративні заходи: а) контроль та наглядові перевірки; б) огляд речей та особистий огляд, передбачений нормами Митного права України; в) перевірка документів, які посвідчують особу; г) адміністративне затримання з метою встановлення особистості затриманої особи; д) введення карантину; е) заборона руху транспорту та пішоходів при виникненні загрози громадської безпеки; ж) вилучення майна і т. ін.¹²¹

М. Г. Шульга визнає найбільш типовими такі заходи адміністративного запобігання: а) вимога припинення окремих дій; б) перевірка документів; в) огляд речей та особистий огляд; г) тимчасове обмеження або заборона доступу громадян до окремих ділянок місцевості чи об'єктів з метою забезпечення громадського порядку, громадської безпеки, охорони здоров'я людей; г) обмеження або заборона руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних шляхів при виникненні загрози громадській безпеці; д) закриття ділянок державного кордону; е) здійснення адміністративного нагляду за особами, щодо яких він встановлений, а також контролю за засудженими до кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі; е) облік та офіційне застереження осіб; ж) право входити на територію і до приміщень підприємств, установ і організацій, житлових та інших приміщень громадян; з) введення карантину при епідеміях та епізоотіях; й) огляд медичного стану осіб і санітарного стану підприємств громадського харчування; і) реквізування майна; ї) контроль і наглядові перевірки¹²².

В українській правничій літературі (Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. Н. Гарашук, О. Е. Лунєв, Я. М. Квітка, Т. О. Коломоєць, М. С. Хруппа) найчастіше під заходами адміністративного запобігання розуміють дії уповноважених органів або посадових осіб, спрямовані на примусове забезпечення виконання громадянами

¹²⁰ Козирева Т. И. Административная ответственность в СССР : учеб. пособие / Т. И. Козирева. – М., 1973. – С. 22.

¹²¹ Миколенко А. И. Административный процесс и административная ответственность в Украине : учеб. пособие / А. И. Миколенко. – Харків : Одиссей, 2004. – С. 10-11.

¹²² Адміністративне право України : підручник для студ. в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка // Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2001. – С. 153–154

обов'язків перед суспільством, забезпечення громадської безпеки і громадського порядку, недопущення і боротьбу зі стихійним лихом, епідеміями, епізоотіями та ліквідацію їх наслідків¹²³.

На думку таких вчених як М. Бандурка, Ю. М. Козлов, Р. С. Павловського, Н. М. Тищенко та інших особливості адміністративно-попереджувальних заходів полягає в тому, що вони застосовуються за відсутності правопорушень у конкретної особи, носять яскраво виражений превентивний характер¹²⁴.

Зустрічаються також праці, в яких зазначається, що сама назва цих заходів вказує на їх цільове призначення, а саме запобігання неправомірної поведінки, що полягає в: а) припиненні протиправної поведінки; б) усуненні шкідливих наслідків протиправної поведінки; в) створенні необхідних умов для можливого притягнення винної особи до адміністративної відповідальності (складання протоколу про адміністративне правопорушення) в майбутньому¹²⁵. В інших працях просто називаються заходи адміністративного попередження як заходи, не пов'язані з адміністративним проступком¹²⁶ і які застосовуються у зв'язку з особливою державною і суспільною необхідністю, або визначається тільки їх мета¹²⁷, чи просто констатується факт самотійного існування адміністративно-запобіжних заходів¹²⁸.

Тобто сьогодні у науковців відсутні єдині підходи до визначення адміністративно-попереджувальних заходів, причому в кожній із зазначених праць наголос робиться на різних аспектах цього правового явища: одні науковці підкреслюють мету заходів, інші – відсутність проступків як специфіка підстав їх застосування.

Підводячи підсумки аналізу визначень поняття та сутності адміністративно-попереджувальних заходів, зазначимо, що такі заходи не пов'язані з вчиненням правопорушень, їх використання допускається за відсутності останніх. Причому це єдина група заходів державного примусу, фактичну підставу застосування яких не становить правопорушення. Вони їм запобігають, відвертають їх вчинення, тоді як застосування інших примусових заходів спрямовані проти осіб, які вже вчинили або

¹²³ Административное право Украины : [Учебник для студ. высш. учеб. заведений юрид. спец. / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцкий, В. Н. Гарашук и др.] ; под ред. проф. Ю. П. Битяка. – 2. изд., перераб. и доп. – Харьков : Право, 2003. – С. 152 ; Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломосьць // МОН України. Держ. ВНЗ «Запорізький нац. ун-т». – К. : Істина, 2009. – С. 171 ; Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» // Я. М. Квітка. – К., НАВСУ, 2002. – С. 7 ; Попередження незаконного обігу наркотичних засобів серед неповнолітніх : навч. посіб. // М. С. Хруппа, В. А. Семенюк, Н. М. Семенюк ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – С. 29 ; Лунев А. Е. Административно-предупредительные меры / А. Е. Лунев // Советское административное право. Методы и формы государственного управления. – М., 1977. – С. 121.

¹²⁴ Административный процесс : учебник / А. М. Бандурка, Н. М. Тищенко. – Харьков : Изд-во НувД, 2001. – С. 17-20 ; Козлов Ю. М. Советское административное право : пособие для слушателей / Ю. М. Козлов. – М., 1984. – 208 с. ; Советское административное право : учебник / Под ред. Р. С. Павловского. – К., 1986. – С. 182–183.

¹²⁵ Козырева Т. И. Административная ответственность в СССР : учеб. пособие / Т. И. Козырева. – М., 1973. – С. 201-202.

¹²⁶ Адміністративне право України : Навч.-метод. посіб. / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла ; Одеська нац. юрид. акад. – Вид. 4-те, переробл. і доп. – О. : Фенікс, 2008. – С. 42.

¹²⁷ 142. Ключниченко А. П. Меры административного принуждения, применяемые милицией (Особенности. Классификация. Системовыражение) : учеб. пособие / А. П. Ключниченко. – К. : КВШ МВД СССР, 1979. – С. 30.

¹²⁸ Адміністративна діяльність. Особлива частина : підручник для вищих закладів освіти МВС України / О. М. Бандурка, М. В. Корнієнко, О. К. Безсмертний та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки // МВС України. Ун-т внутр. справ. – Харків : ЕСПАДА, 2000. – С. 113.

вчиняють правопорушення¹²⁹. Саме це відрізняє їх від заходів адміністративного припинення та заходів забезпечення адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення, адже останні заходи безпосередньо переривають наявні правопорушення або об'єктивно протиправні діяння, створюють умови для встановлення особи порушника, з'ясування обставин справи, тобто можливості для подальшого застосування до порушника заходів відповідальності адміністративного чи іншого характеру.

Адміністративно-попереджувальні заходи відрізняються від адміністративних стягнень, адже останні є правовою дією (реакцією) на вчинений адміністративний проступок. При цьому адміністративно-попереджувальні заходи не потребують встановлення вини порушника, а також інших обов'язкових ознак протиправного діяння і не містять у собі елементу покарання особи.

У зв'язку з цим особливий інтерес представляє поняття адміністративно-попереджувального заходу в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, адже наука адміністративного права до теперішнього часу поки не має в своєму розпорядженні його загально визнаного визначення. Чітке визначення цього поняття дозволить, на нашу думку, обґрунтувати реальне їх існування, відмежувати їх від інших засобів, що входять до системи примусових заходів, визначити їх конкретне коло.

Виходячи з предмету та об'єкту нашого дослідження, а також враховуючи попередній аналіз досліджень поняття адміністративно-попереджувальних заходів, сформулюємо авторське визначення поняття адміністративно-попереджувальних заходів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що застосовуються в правоохоронній діяльності поліції, під яким необхідно розуміти комплекс прийомів, способів та заходів впливу морального, фізичного, організаційного та іншого характеру, що здійснюються працівниками органів поліції, і які дозволяють не допускати правопорушення, що вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, можливості запобігання негативним наслідкам, а також забезпечити громадську безпеку та здоров'я населення.

Зазначимо, що адміністративно-попереджувальні заходи в своїй сукупності утворюють певну систему. Проте єдиного нормативно-правового акту, що визначає систему адміністративно-попереджувальних заходів як у різних галузях і сферах, так і безпосередньо у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, зокрема у органах поліції, законодавство не встановлює.

Проблема наукової класифікації заходів адміністративного попередження в юридичній літературі представлена вельми різносторонньо. Разом з тим, будь-яка наукова класифікація, у тому числі й заходів адміністративного попередження, є умовною.

Класифікувати адміністративно-попереджувальні заходи в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів можна за нормативним закріпленням, при цьому їх умовно можна поділити на такі, що:

передбачені в КУпАП;

передбачені в інших нормативних актах.

¹²⁹ Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / А. Т. Комзюк ; за заг. ред. проф. О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – С. 72.

Наступну класифікацію вказних заходів можна здійснити за рівнем профілактики:

- адміністративно-правові заходи загальної дії;
- адміністративно-правові заходи індивідуальної дії.

За рівнем впливу адміністративно-попереджувальні заходи можна поділити на дві категорії:

безпосередньо пов'язані з попередженням правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;

побічно впливають на попередження правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

За охопленням верств населення адміністративно-попереджувальні заходи поділяються на заходи:

- загальної дії;
- індивідуальної дії.

Основна суть адміністративно-правових заходів загальної дії полягає у здійсненні працівниками поліції різноманітного комплексу заходів щодо загальної маси населення та полягає у мобілізації всіх членів суспільства для боротьби з такими явищами об'єктивної дійсності, які за певних умов створюють можливість переходу окремих індивідів на антигромадські позиції.

Адміністративно-правові заходи індивідуальної дії полягають у проведенні працівниками поліції різноманітних заходів індивідуального характеру у сфері профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. До таких заходів відноситься індивідуальна профілактична робота працівників поліції з особами, які можуть вчиняти адміністративні правопорушення на ґрунті наркоманії. Як правило, вони проводять профілактичні бесіди з особами, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів та психотропних речовин на ранній стадії, в яких це ще не переросло в хворобу.

Ураховуючи значну кількість адміністративно-попереджувальних заходів, що використовуються органами поліції з метою запобігання незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, вважаємо за доцільне зупинитися на тих, які, на нашу думку, є найбільш поширеними в правозастосовній діяльності з одного боку, і часто пов'язані з деякими труднощами їх застосування, – з другого.

Аналізуючи чинні нормативно-правові акти та погляди І. П. Голосніченка, М. В. Лошицького, Д. М. Лук'янеця, А. Т. Комзюка, І. В. Мельника, О. П. Нагорного, В. І. Олефіра, В. Д. Суценка та інших адміністративістів, а також виходячи з чинного законодавства, до адміністративно-попереджувальних заходів, що безпосередньо застосовуються для попередження правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, на нашу думку, слід віднести такі:

виявлення осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби та психотропні речовини, і повідомлення закладів охорони здоров'я про таких осіб для їх обов'язкового обстеження і лікування¹³⁰;

перевірка документів особи¹³¹;

¹³⁰ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹³¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

поверхнева перевірка і огляд¹³²;
 поліцейське піклування¹³³;
 контроль за здійсненням профілактичного предрейсового наркологічного огляду¹³⁴;
 контроль за здійсненням профілактичного передзмінного наркологічного огляду¹³⁵;
 огляд транспортних засобів і перевірка у водіїв дорожніх листів на відповідність наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що перевозяться, товарно-транспортним документам¹³⁶;
 анулювання дозволів на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, видані громадянам, які зловживають наркотичними засобами, без призначення лікаря, інші одурманюючі засоби¹³⁷;
 виявлення та знищення безгосподарчих нарковмісних рослин¹³⁸;
 перевірка про відсутність у працівників, які за своїми службовими обов'язками отримують (чи мають) доступ безпосередньо до наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, не знятої чи не погашеної в установленому порядку судимості за вчинення середньої тяжкості, тяжкого та особливо тяжкого злочину або за злочин, пов'язаний із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, у тому числі вчинених за межами України¹³⁹;
 встановлення та здійснення адміністративного нагляду за особами, яких було засуджено до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та звільненими з місць позбавлення волі¹⁴⁰;

¹³² Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

¹³³ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

¹³⁴ Про дорожній рух : Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31.

¹³⁵ Інструкція з проведення тест-контролю на вживання алкогольних напоїв у членів екіпажів ПС і диспетчерів ОПР та авіаційного персоналу, який виконує свої службові обов'язки : затв. наказом Державіаадміністрації від 5 лютого 2007 р. № 55 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.avia.gov.ua/documents/Bezpeka-aviatsii/Aviatsiyna-medysyna/30049.html>

¹³⁶ Правила дорожнього перевезення небезпечних вантажів : затв. наказом МВС України від 26 червня 2004 р. № 822 // Офіц. вісник України. – 2004. – № 35.

¹³⁷ Інструкція про порядок виготовлення придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів : затверджено наказом МВС України від 21 серпня 1998 р. № 622 // Офіц. вісник України. – 1998. – № 42. – Ст. 107.

¹³⁸ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹³⁹ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10 ; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282 // Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

¹⁴⁰ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 1 грудня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52 ; Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10 ; Про Національну

охорона об'єктів та приміщень, у яких здійснюється господарська діяльність, пов'язана з обігом нарковмісних рослин¹⁴¹;

охорона об'єктів та приміщень, на яких здійснюється діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів¹⁴².

Розглянемо вказні заходи.

Одним з основних заходів, спрямованим на попередження правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, є виявлення осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби та психотропні речовини, і запровадження до таких осіб заходів профілактичної, правової та медичної дії з метою недопущення вчинення ними злочинів і адміністративних правопорушень¹⁴³.

Необхідність виявлення та постановка осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби чи психотропні речовини, визначена ст. 12 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсори і зловживання ними», якою, зокрема, передбачається, що особа, відносно якої до закладів охорони здоров'я, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу Національної поліції надійшла інформація від установ, підприємств, організацій, засобів масової інформації або окремих громадян про те, що вона незаконно вживає наркотичні засоби або психотропні речовини чи перебуває у стані наркотичного сп'яніння, підлягає медичному огляду.

Встановлення наявності стану наркотичного сп'яніння внаслідок незаконного вживання наркотичних засобів або психотропних речовин є лише компетенцією лікаря, на якого покладено обов'язки щодо проведення медичного огляду (обстеження), а діагноз «наркоманія» встановлюється лікарсько-консультаційною комісією.

Порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, визначається спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України і Міністерства юстиції України від 10 жовтня 1997 року № 306/680/21/66/5 «Про затвердження Інструкції про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини»¹⁴⁴.

поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

¹⁴¹ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹⁴² Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10 ; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282 // Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

¹⁴³ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹⁴⁴ Інструкція про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини : затв. наказом МОЗ України, Генеральної прокуратури України, МВС України,

Аналіз наведених норм Закону України та вказаного вище спільного наказу свідчить про наявність у них не врегульованих положень, окремі норми морально застаріли, а ряд положень, на нашу думку, не відповідають Конституції України та іншим законодавчим актам. Так, незважаючи на прийняття Закону України «Про Національну поліцію» у липні 2015 році на сьогодні вказана інструкція не приведена до вимог нового законодавства і ній використовуються застарілі терміни «органи внутрішніх справ», «служба кримінальної міліції у справах неповнолітніх», «дільничний інспектор», «ІБ при ГУ УМВС, МВС», «відділ боротьби з незаконним обігом наркотиків» тощо.

Крім цього, у пункті 2.10 передбачено, що ОВС ведуть облік усіх осіб, відносно яких встановлено, що вони незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, крім осіб, які добровільно звернулися по медичну допомогу та дотримуються рекомендацій лікаря. Проте встановити, чи звернулася наркозалежна особа до лікаря, тим більше, чи виконує вона рекомендації лікаря на практиці дуже важко – наркотична залежність не виліковується протягом короткого періоду і контролювати кожну наркозалежну особу щодо її лікування неможливо, тим більше сьогодні вона може виконувати рекомендації лікаря, а завтра – ні.

Також у пункті 2.10. зазначено, що ОВС ведуть облік усіх осіб, відносно яких встановлено, що вони незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, що на нашу думку, суперечить статті 6 Закону України «Про психіатричну допомогу», яка визначає конфіденційність відомостей про стан психічного здоров'я особи та надання психіатричної допомоги.

У пункті 3.1 передбачається, що при виписці осіб, які перебувають на обліку, у зв'язку з виїздом на нове місце проживання дільничний інспектор, а відносно неповнолітнього – працівник служби кримінальної міліції у справах дітей, які обслуговують дільницю за місцем проживання таких осіб, письмово, у триденний термін повідомляють медичний заклад за місцем обліку даної особи і органи внутрішніх справ за новим місцем проживання. Це положення суперечить Конституції України щодо вільного пересування особи. Примітка до пункту 3.1 передбачає наявність у підрозділах у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб відповідних списків за місцем проживання осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, що, на нашу думку, суперечить ст. 6 Закону України «Про психіатричну допомогу»¹⁴⁵, якою передбачено, що особам, яким у зв'язку з навчанням або виконанням професійних, службових, громадських чи інших обов'язків стало відомо про наявність в особи психічного розладу, факти звернення за психіатричною допомогою та лікування у психіатричному закладі чи перебування в психоневрологічних закладах для соціального захисту або спеціального навчання, а також інші відомості про стан психічного здоров'я особи (а під цю категорію підпадають наркозалежні особи), її приватне життя, не можуть розголошувати ці відомості, крім випадків, передбачених частинами третьою, четвертою та п'ятою статті 6 зазначеного Закону (лише в інтересах особи, яка страждає на психічний розлад та в разі провадження дізнання, попереднього слідства або судового розгляду за письмовим запитом особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора та суду).

Міністерства юстиції України від 10 жовт. 1997 р. № 306/680/21/66/5 // Офіц. вісник України. – 1997. – № 48. – Ст. 440.

¹⁴⁵ Про психіатричну допомогу (зі змінами та доп.) : Закону України від 22 лютого 2000 р // Ведомості Верховної Ради. – 2000. – № 19.

Що стосується *перевірки документів особи у особи*¹⁴⁶, то у даному випадку, відповідно до ст. 32 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у наступних випадках, які стосуються адміністративно-попереджувальних заходів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів:

– якщо в особі є наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо.

– якщо зовнішні ознаки особи достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення.

Дані припущення можуть базуватись на діагностичних ознаках, які характерні для осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин, які проявляються на обличчі, у поведінці (рухах, розмові), специфічний жаргон, різні жести, які прийняті для спілкування у даному середовищі, татуювання, фізичних ознаках особи, які засвідчують про можливу причетність її до немедичного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин¹⁴⁷.

Порядок *проведення поверхневої перевірки і огляду*¹⁴⁸ як превентивного поліцейського заходу, передбачений ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» та полягає у здійсненні візуального огляду особи, проведенні по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу. Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб. Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу.

Поліцейський може здійснювати поверхневу перевірку речі або транспортного засобу, у нашому випадку, якщо існує достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі знаходиться річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб. Дані припущення можуть базуватись на діагностичних ознаках, які характерні для осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин, які проявляються на обличчі, у поведінці (рухах, розмові), специфічний жаргон, різні жести, які прийняті для спілкування у даному середовищі, татуювання, фізичних ознаках особи, які засвідчують про можливу причетність її до немедичного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин.

Також поверхнева перевірка речі або транспортного засобу здійснюється шляхом візуального огляду речі та/або транспортного засобу або візуального огляду салону та багажника транспортного засобу. Поліцейський при здійсненні

¹⁴⁶ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

¹⁴⁷ Дії працівників патрульної поліції при виявленні кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків [Текст] : метод. реком. / [Стрільців О. М., Окушко А. В., Тараніч Є. А. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, ФОРМ Кандиба Т. П. – 2017. – С. 23-28.

¹⁴⁸ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

поверхневої перевірки має право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону.

Недоліком ст. 34 Закону України «Про Національну поліцію» вважається те, що у ній зазначається лише про «наркотичні засоби», при цьому «психотропні речовини» залишилися чомусь поза увагою законодавця.

Не зважаючи на те, що здійснення профілактичного передрейсового та передзмінного наркологічних оглядів не є прямою компетенцією працівників поліції, крім випадків проведення передрейсового огляду перед виїздом на службовому транспортному засобі, ці адміністративні заходи дієво впливають на зменшення аварійності на автошляхах, авіаційному, залізничному та інших видах транспорту, а також на виробництві. Як свідчать повідомлення засобів масової інформації, останніми роками почастишили випадки виявлення водіїв транспортних засобів, які перебувають у стані наркотичного сп'яніння. Особливу небезпеку являють водії транспортних засобів, які здійснюють перевезення пасажирів, перебуваючи при цьому в стані наркотичного сп'яніння¹⁴⁹.

Відповідно до пункту 1.4 Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів¹⁵⁰ щозмінному передрейсовому та післярейсовому медичним оглядам підлягають водії транспортних засобів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, фізичних осіб-підприємців, які здійснюють перевезення пасажирів та вантажів. Вказаним положенням передбачено порядок проведення огляду водії та визначено, що підставами для визнання водія непридатним до безпечного керування транспортним засобом є такі відхилення в стані здоров'я, як перебування водія у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Ураховуючи поширення наркоманії у нашому суспільстві, не виключені випадки вживання наркотичних засобів особами, які причетні не тільки до керування транспортних засобів, а й працівників інших професій, де порушення трудової дисципліни може призвести до особливо небезпечних наслідків. Для початку визначимо категорії працівників залізничного транспорту, метрополітенів, та підприємств міжгалузевого промислового залізничного транспорту України, які повинні проходити попередній (під час прийняття на роботу) і періодичний (протягом трудової діяльності) медичний огляд. Відповідно до чинних нормативних актів¹⁵¹ до таких категорій відносяться наступні категорії працівників:

- робота яких безпосередньо пов'язана з рухом поїздів та супроводженням вантажів і пасажирів;
- які забезпечують рух поїздів;
- які супроводжують вантажі та пасажирів;
- професійна діяльність яких здійснюється в умовах підвищеної особистої небезпеки (робота на залізничних коліях, обслуговування поїздів, небезпека наїзду

¹⁴⁹ Затримано водія маршрутки, який працював у стані наркотичного сп'яніння. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

//<http://ukr.obozrevatel.com/news/zatrimano-vodiya-marshrutki-yakij-pratsyuvav-u-stani-narkotichnogo-spyaninnya.htm>

¹⁵⁰ Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів: затверджено наказом МОЗ та МВС України від 31 січня 2013 р. № 65/80 // Офіц. вісник України. – 2013. – № 17. – С. 98. – Ст. 589.

¹⁵¹ Порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій залізничного транспорту, метрополітенів та підприємств міжгалузевого промислового залізничного транспорту України : затв. наказом Мінтрансв'язку України від 29 квітня 2010 р. № 240 // Офіц. вісник України. – 2010. – № 58

рухомого складу, небезпека ураження струмом високої напруги, робота в підземних спорудах метрополітенів);

– працівники, професійна діяльність яких здійснюється в умовах дії шкідливих чи небезпечних виробничих чинників згідно з Переліком шкідливих та небезпечних факторів виробничого середовища і трудового процесу, при роботі з якими обов'язкові попередній (періодичні) медичний огляд працівників;

– які виконують роботи згідно з Переліком робіт, для виконання яких обов'язковим є попередній (періодичні) медичний огляд працівників¹⁵²;

– відомчої воєнізованої охорони, зайняті охороною об'єктів, вантажів і матеріальних цінностей, робота яких пов'язана з носінням та використанням вогнепальної зброї; працівники, зайняті гасінням пожеж та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, пожежно-технічним обстеженням будівель та висотних споруд;

– діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення й може призвести до поширення інфекційних хвороб, відповідно до Переліку професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, Порядку проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів та видачі особистих медичних книжок¹⁵³;

– яких підприємства залізничного транспорту загального користування, метрополітенів та міжгалузевого промислового залізничного транспорту направляють до навчальних закладів, галузевих і міжгалузевих навчальних центрів й навчальних комбінатів.

Зазначені категорії працівників зобов'язані проходити не лише медичні огляди з метою вирішення питання про наявність або відсутність у особи медичних протипоказань, у т. ч. перебування її у стані наркотичного сп'яніння, а в окремих випадках – надавати сертифікат про проходження профілактичного наркологічного огляду¹⁵⁴, у визначеному порядку¹⁵⁵.

Право поліції на *огляд транспортних засобів і перевірку у водіїв дорожніх листів на відповідність наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що перевозяться, товарно-транспортним документам*, визначається, Правилами дорожнього перевезення небезпечних вантажів¹⁵⁶, Порядком перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на території України та оформлення необхідних документів¹⁵⁷, Правилами дорожнього руху¹⁵⁸.

¹⁵² Порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій : затв. наказом МОЗ України від 21 травня 2007 р. № 246 // Офіц. вісник України. – 2007. – № 55. – С. 138. – Ст. 2241.

¹⁵³ Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, порядку проведення цих оглядів та видачі особистих медичних книжок : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 р. № 559 // Офіц. вісник України. – 2001. – № 21.

¹⁵⁴ Про обов'язковий профілактичний наркологічний огляд і порядок його проведення : постанова Кабінету Міністрів України від 6 листопада 1997 р. № 1238 // Офіц. вісник України. – 1997. – № 46. – С. 53.

¹⁵⁵ Порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій залізничного транспорту, метрополітенів та підприємств міжгалузевого промислового залізничного транспорту України : затв. наказом Мінтрансв'язку України від 29 квітня 2010 р. № 240 // Офіц. вісник України. – 2010. – № 58.

¹⁵⁶ Порядок проведення спеціального навчання працівників суб'єктів перевезення небезпечних вантажів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2007 р. № 1285. // Офіц. вісник України. – 2007. – № 83.

¹⁵⁷ Порядок перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на території України та оформлення необхідних документів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2008 р. № 366 // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 96. – 28 трав.

¹⁵⁸ Правила дорожнього руху (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 // Офіц. вісник України. – 2001. – № 41.

Перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у межах міста чи району здійснюється без видачі органом Національної поліції відповідного дозволу. Питання охорони вантажу в дорозі вирішується керівником закладу охорони здоров'я або суб'єкта господарювання виходячи з конкретних обставин.

Порядок перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на території України та оформлення необхідних документів перевезення таких засобів і речовин здійснюється закладами охорони здоров'я, суб'єктами господарювання, що провадять діяльність з їх виробництва, виготовлення, а також автомобільними перевізниками за умови забезпечення схоронності вантажу, безпечності його перевезення та відповідності технічного стану транспортного засобу вимогам Правил дорожнього руху.

Перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюється закладами охорони здоров'я, суб'єктами господарювання, що провадять діяльність з їх виробництва, виготовлення, а також автомобільними перевізниками за умови забезпечення схоронності вантажу. Перевезення зазначених засобів, речовин і прекурсорів на території України здійснюється автомобільним, повітряним або водним транспортом.

Керівник закладу охорони здоров'я або суб'єкта господарювання несе персональну відповідальність за забезпечення схоронності вантажу та конфіденційності інформації про перевезення.

Перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, за винятком прекурсорів, включених до Списку № 2 Таблиці IV Переліку¹⁵⁹, в кількості 200 і більше кілограмів здійснюється автомобільним транспортним засобом у супроводженні транспортного засобу спеціалізованого призначення патрульної поліції або поліції охорони.

Перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів суб'єктами господарювання здійснюється на підставі товарно-транспортної накладної у супроводженні відповідальної особи (представника вантажовідправника чи вантажоодержувача, що обізнаний з властивостями зазначених засобів, речовин і прекурсорів та правилами безпечного поведіння з ними).

До обов'язків відповідальної особи належать:

супроводження та охорона наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів під час їх перевезення до місця призначення;

проведення інструктажу водія, що здійснює перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів;

огляд автомобільного транспортного засобу та забезпечення у разі потреби усунення його несправності;

перевірка правильності маркування і пакування наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та їх приймання;

спостереження за завантаженням і закріпленням вантажу;

передача наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів після прибуття на місце призначення;

¹⁵⁹ Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789.

забезпечення особистої безпеки¹⁶⁰.

Під оглядом транспортних засобів, які здійснюють перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, розуміють дії уповноважених осіб поліції по візуальному обстеженню транспортних засобів без порушення його конструктивної цілісності в цілях виявлення ознак протиправних дій, пов'язаних із порушенням правил перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, й інших фактичних даних, необхідних для запобігання і припинення правопорушень, попередження дорожньо-транспортних подій, а також інших обов'язків, покладених на поліцію.

Що стосується анулювання дозволів на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, видані громадянам, які зловживають наркотичними засобами, без призначення лікаря, інші одурманюючі засоби, то порядок виготовлення придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї і вибухових матеріалів, регламентується відповідною інструкцією, затвердженою наказом МВС України¹⁶¹. Вказаною інструкцією зазначається, що однією з умов законного отримання та володіння зброєю та боєприпасами громадянами є відсутність вживання ними наркотичних засобів без призначення лікаря, інших одурманюючих засобів, що підтверджується відповідним висновком територіального наркологічного закладу охорони здоров'я. Разом з тим аналіз зазначеної інструкції засвідчує про необхідність їх приведення до чинного антинаркотичного законодавства. Зокрема, пропонується її доповнити словосполучення «психотропні речовини».

Також нами пропонується передбачити у зазначеному вище наказі МВС України можливість запровадження обов'язкового отримання висновку територіального наркологічного закладу охорони здоров'я щодо відсутності вживання наркотичних засобів та психотропних речовин без призначення лікаря особами, які отримали дозволи на придбання, зберігання і носіння зброї та боєприпасів, протягом кожних наступних 5 років.

До важливіших напрямів діяльності поліції у протидії поширенню незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин у нашій державі відноситься *виявлення та знищення безгосподарських (тобто незаконних) посівів нарковмісних рослин*. Виявлення незаконних посівів здійснюється, як правило, в рамках цільової оперативно-профілактичної операції «Мак». Проте застосування цього адміністративно-попереджувального заходу нині залишається не врегульованим на законодавчому рівні. Так, ст. 6 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» передбачає, що наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, що перебувають у незаконному обігу, підлягають конфіскації

¹⁶⁰ Порядок перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на території України та оформлення необхідних документів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2008 р. № 366 // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 96. – 28 трав.

¹⁶¹ Інструкція про порядок виготовлення придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів : затв. наказом МВС України від 21 серпня 1998 р. № 622 // Офіц. вісник України. – 1998. – № 42. – Ст. 107.

у встановленому законом порядку¹⁶². Проте конфіскація відповідно до ст. 29 КУпАП стосується лише тих предметів, які перебувають у чийсь власності. Не вирішує цю проблему й закріплення у ст. 10 зазначеного Закону України норми, яка передбачає, що заходи протидії незаконному культивуванню нарковмісних рослин здійснюються відповідно до чинного законодавства, адже сьогодні законодавцем не розроблено такий порядок. Зокрема, ст. 15 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори» регламентує лише діяльність із культивування рослин, включених до Таблиці I Переліку¹⁶³, а обов'язок щодо безперечного знищення виявлених безгосподарських посівів нарковмісних рослин не зазначений.

У зв'язку з викладеним, на реалізацію ст. 10 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і перкурсорів та зловживанню ними», пропонуємо внести відповідні зміни до ст. 15 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори», до якої включити наступний пункт: «Посів та культивування наркотиковмісних рослин, які здійснюються без ліцензії, в Україні забороняється. Виявлені посіви наркотиковмісних рослин, у тому числі безгосподарські, підлягають негайному знищенню. Порядок знищення безгосподарських наркотиковмісних рослин встановлюється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я».

Необхідність *перевірки осіб, які мають намір проваджувати господарську діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів*, закріплена у Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15 лютого 1995 року¹⁶⁴, постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності» від 4 липня 2001 року № 756¹⁶⁵ та в інших відомчих нормативних актах¹⁶⁶. Зокрема, передбачається, що до переліку документів, які надаються в Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками з метою отримання ліцензії на право здійснення господарської діяльності в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, обов'язково повинні бути довідки МВС України про відсутність у працівників, які згідно зі своїми службовими обов'язками мають чи будуть мати доступ

¹⁶² Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹⁶³ Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789.

¹⁶⁴ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹⁶⁵ Перелік документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2001 р. № 756 // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 126. – 18 лип.

¹⁶⁶ Порядок провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом : затв. постан. Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 589 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 120. – 8 лип. ; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282 // Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

безпосередньо до наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, не знятої чи не погашеної у встановленому порядку судимості за вчинення злочину середньої тяжкості, тяжкого та особливо тяжкого злочину або злочину, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, у тому числі вчиненого за межами України. Такі довідки беруться в установленому порядку¹⁶⁷ і термін їх придатності для отримання ліцензії Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками встановлено 6 місяців. Також для отримання ліцензії на провадження господарської діяльності з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами ліцензіатам необхідно отримати дозвіл Національної поліції на використання об'єктів і приміщень, призначених для провадження діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та їх відповідність встановленим вимогам¹⁶⁸.

Обмеження допуску осіб до господарської діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, є продовженням такого зазначеного вище адміністративно-попереджувального заходу, як перевірка осіб, які бажають займатися господарською діяльністю в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, але на відміну від нього, він запроваджується тоді, коли суб'єкт господарювання вже отримав ліцензію на право здійснення обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Такі певні обмеження встановлюються ст. 6 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» у зв'язку зі здійсненням окремих видів діяльності (робіт, професій, служби) у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Зокрема, якщо особа, яка працює на підприємстві, установі чи в організації, в яких здійснюється відповідно до законодавства обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, та вона повинна в силу своїх функціональних обов'язків брати участь у такому обігу і отримати відповідний допуск до роботи з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами.

Порядок отримання такого допуску встановлюється Порядком провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів¹⁶⁹, та контролю за їх обігом, також відповідними ліцензійними умовами¹⁷⁰, пункт 21 яких передбачає, що працівники ліцензіата, які мають відповідно до наказу керівника юридичної особи (уповноваженої особи) або фізичної особи - підприємця доступ безпосередньо до наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, повинні мати довідки відповідного державного або

¹⁶⁷ Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг : постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2010 р. № 1098 // Офіц. вісник України. – 2011. – № 84. – Ст. 3068.

¹⁶⁸ Порядок провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 589 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 120. – 8 лип.

¹⁶⁹ Порядок провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 589 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 120. – 8 лип.

¹⁷⁰ Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282 // Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

комунального закладу охорони здоров'я про відсутність психічних розладів, пов'язаних із зловживанням алкогольними напоями, наркотичними засобами чи психотропними речовинами, а також про відсутність серед зазначених працівників осіб, визнаних непридатними до виконання окремих видів діяльності (робіт, професій, служби), пов'язаних з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та довідку МВС України про відсутність не знятої чи не погашеної в установленому порядку судимості за вчинення злочину середньої тяжкості, тяжкого та особливо тяжкого злочину або злочину, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, у тому числі вчиненого за межами України.

Саме тому працівникам поліції під час перевірки (планових та позапланових) об'єктів господарювання, на яких здійснюється діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, необхідно обов'язково встановлювати осіб, які мають доступ до таких речовин та засобів, перевіряти внесення цих осіб до наказу по підприємству (закладу) та наявність у них сертифікатів про проходження наркологічного огляду та відповідних довідок відсутності судимості.

Відповідно до пункту «г» ст. 3 Закону України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» *адміністративний нагляд встановлюється щодо повнолітніх осіб засуджених до позбавлення волі за один із злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.*

Адміністративний нагляд встановлюється на судовому засіданні одноособово суддею районного, районного у місті, міського та міськрайонного суду за місцезнаходженням установи виконання покарань за поданням начальника установи виконання покарань. Терміни адміністративного нагляду можуть бути встановлені на строк від одного року до двох років і не можуть перевищувати термінів, передбачених законом для погашення або зняття судимості.

У разі, коли є підстава вважати, що особа, стосовно якої встановлено адміністративний нагляд, залишається небезпечною для суспільства, адміністративний нагляд за поданням начальника органу Національної поліції може бути продовжений у визначеному вказаному вище Законі порядку кожного разу ще на шість місяців, але не більше терміну, передбаченого законом для погашення або зняття судимості. Термін адміністративного нагляду починається з дня оголошення особі постанови судді про встановлення адміністративного нагляду.

Адміністративний нагляд пов'язаний із впровадженням певних обмежень адміністративного статусу піднаглядних осіб і покладання на них визначених обов'язків.

Такі особи зобов'язані вести законослухняний спосіб життя, не порушувати громадський порядок і додержувати таких правил:

а) прибути у визначений установою виконання покарань термін в обране ними місце проживання і зареєструватися в органі Національної поліції;

б) з'являтися за викликом органу Національної поліції у вказаний термін і давати усні та письмові пояснення з питань, пов'язаних з виконанням правил адміністративного нагляду;

в) повідомляти поліцейських, які здійснюють адміністративний нагляд, про зміну місця роботи чи проживання, а також про виїзд за межі району (міста) у службових справах;

г) в разі від'їзду в особистих справах з дозволу поліцейського в інший населений пункт та перебування там більше доби зареєструватися у відповідному органі Національної поліції.

До осіб, стосовно яких встановлено адміністративний нагляд, за постановою суду можуть бути застосовані частково або в повному обсязі такі обмеження:

а) заборона виходу з будинку (квартири) у визначений час, який не може перевищувати восьми годин на добу;

б) заборона перебування у визначених місцях району (міста);

в) заборона виїзду чи обмеження часу виїзду в особистих справах за межі району (міста);

г) реєстрація в органі Національній поліції від одного до чотирьох разів на місяць.

Під час здійснення адміністративного нагляду суд за поданням начальника органу Національної поліції з урахуванням особи піднаглядного, його способу життя і поведінки може змінювати (зменшувати або збільшувати) обсяг обмежень, передбачених цією статтею. Про припинення адміністративного нагляду виноситься спеціальна постанова¹⁷¹.

Необхідність такого адміністративно-попереджувального заходу, як *охорона об'єктів та приміщень, у яких здійснюється господарська діяльність, пов'язана з обігом нарковмісних рослин*, обумовлена необхідністю недопущення витоку зазначених рослин та їх пожневних залишків у незаконний обігу, що знайшло своє відображення у відповідних обмеженнях, встановлених Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори»¹⁷² та іншими нормативними актами¹⁷³. Однією з основних умов такої господарської діяльності є обов'язкова наявність охорони об'єктів і приміщень, у яких культивуються, використовуються, зберігаються та знищуються нарковмісні рослини, а також використовується, зберігається та знищується отримана з них готова продукція чи відходи таких рослин. Діяльність працівників поліції з охорони вказаних вище об'єктів і приміщень визначена наказом МВС України від 27 жовтня 2010 року № 507¹⁷⁴, а також постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 року № 1026¹⁷⁵.

¹⁷¹ Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 1 грудня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 52.

¹⁷² Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹⁷³ Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282 // Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209 ; Порядок провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, та контролю за їх обігом : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 червня 2009 р. № 589 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 120. – 8 лип.

¹⁷⁴ Порядок організації охорони об'єктів і приміщень, у яких культивуються, використовуються, зберігаються та знищуються нарковмісні рослини, а також використовується, зберігається та знищується отримана з них готова продукція чи відходи таких рослин : затв. наказом МВС України від 27 жовтня 2010 р. № 507 // Офіц. вісник України. – 2011. – № 19. – С. 52. – Ст. 811.

¹⁷⁵ Умови запобігання розкраданню рослин, включених до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2008 р. № 1026 // Офіц. вісник України. – 2008. – № 91. – С. 14. – Ст. 3024.

Вказана вимога (наявність охорони з числа відповідних підрозділів Національної поліції) є обов'язковою для отримання дозволу Національної поліції на використання об'єктів і приміщень, призначених для здійснення господарської діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, та відповідність таких об'єктів і приміщень установленим вимогам при отриманні ліцензії.

Одним з дієвих заходів протидії викраденню наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів з об'єктів та приміщень їх легального обігу є *забезпечення їх надійної охорони*. Вказана вимога передбачена Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»¹⁷⁶, відповідними Ліцензійними умовами¹⁷⁷ та іншими нормативно-правовими актами¹⁷⁸. На відміну від охорони об'єктів та приміщень, у яких здійснюється господарська діяльність, пов'язана з обігом нарковмісних рослин, які в обов'язковому порядку забезпечуються охороною поліцейськими підрозділами, тут охорону може здійснювати любий суб'єкт охоронної діяльності. Участь підрозділів охорони Національної поліції у данном випадку здійснюється на загальних засадах.

Як засвідчує практика отримання ліцензій суб'єктами провадження господарської діяльності із здійснення обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, у більшості випадків охорону об'єктів та приміщень у таких ліцензіатів здійснюють приватні охоронні структури.

Разом з тим вказана вимога (наявність охорони об'єктів та приміщень) є обов'язковою при підготовці дозволу Національної поліції на використання об'єктів і приміщень, призначених для здійснення господарської діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, та відповідність таких об'єктів і приміщень установленим вимогам при отриманні ліцензії.

Підводячи підсумки зазначимо, що адміністративно-попереджувальні заходи є різновидом адміністративно-примусових засобів впливу. Їхньою головною особливістю є чітко виражений профілактичний характер, що дозволяє використовувати ці заходи для попередження вчинення правопорушень, забезпечення суспільної безпеки в специфічних умовах, коли інтересам суспільства створюється загроза. Адміністративно-попереджувальні заходи застосовуються за відсутності правопорушень, в особливих чи надзвичайних обставинах. Реальних правопорушень при цьому нема, але вони можуть з'явитися, якщо не будуть застосовані заходи адміністративного попередження, що дозволяє їм бути найважливішим засобом профілактики адміністративних правопорушень та злочинів.

Адміністративно-попереджувальні заходи у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин повинні базуватися на таких основних

¹⁷⁶ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

¹⁷⁷ Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282 // Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

¹⁷⁸ Вимоги до об'єктів і приміщень, призначених для здійснення діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та зберігання вилучених з незаконного обігу таких засобів і речовин : наказ МВС України від 15 травня 2009 р. № 216 // Офіц. вісник України. – 2009. – № 63.

положеннях: по-перше, компетентність осіб, які ведуть боротьбу з правопорушеннями цієї категорії, тобто для застосування превентивної міри необхідно допускати професійно підготовлених, кваліфікованих працівників, які спеціалізуються у сфері протидії незаконном обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів; по-друге, конкретність використовуваних заходів; по-третє, взаємодія правоохоронних органів, органів охорони здоров'я, освіти, культури та інших, а також громадських організацій, які займаються профілактикою наркоманії; по-четверте, ранньому виявленні осіб, які починають зловживати наркотичними засобами та психотропними речовинами; по-п'яте, добровільно-примусове лікування цих осіб. І, нарешті, активна, наступальна антинаркотична пропаганда.

2.2. Заходи адміністративного припинення і забезпечення адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

Протиправна поведінка в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів може проявитися в конкретному адміністративному правопорушенні або неодноразових, систематичних протиправних діях і, навіть, антигромадській поведінці окремих осіб. Це обумовлює необхідність застосування державними органами, зокрема органами Національної поліції, до певних суб'єктів різноманітних засобів припинення антигромадських діянь, а також адміністративних проступків. Серед засобів адміністративного примусу заходи адміністративного припинення, що використовуються в адміністративному порядку, є найбільш численними, їх застосування обумовлене необхідністю швидкого і ефективного припинення посягань на інтереси окремих громадян, держави та громадських об'єднань.

Заходи припинення правопорушень – це примусове зупинення протиправних діянь, що мають ознаки адміністративного проступку (а в деяких випадках – і кримінальний характер), спрямоване на недопущення шкідливих наслідків та забезпечення застосування до винної особи адміністративного стягнення, а у виключних випадках – кримінального покарання¹⁷⁹.

Для з'ясування правової природи, призначення і підстав застосування заходів адміністративного припинення правопорушень, що вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, слугує їх наукова класифікація, яка повинна ґрунтуватися на суттєвих ознаках і специфічних особливостях того, що класифікується та систематизується, і при цьому відображати характерні ознаки змісту тих або інших сукупностей норм права, для яких це є єдиним критерієм, який може слугувати об'єктивним фундаментом для класифікації.

Так, Х. Д. Таджібаєв визначає дві підстави для класифікації адміністративно-правових заходів припинення правопорушень, що вчиняються в сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин:

¹⁷⁹ Адміністративне право України : підручник для студ.в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гаращук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка // Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2001. – С. 151.

1. За цілями застосування:

- адміністративно-правові заходи боротьби з незаконним розповсюдженням і споживанням наркотичних засобів та психотропних речовин;
- адміністративно-правові заходи боротьби з соціально небезпечними наслідками споживання наркотичних засобів та психотропних речовин без призначення лікаря.

2. За характером дії:

- адміністративно-правові заходи примусового характеру;
- адміністративно-правові заходи непримусового характеру¹⁸⁰.

У свою чергу, М. М. Дорогих виділяє такі заходи адміністративного припинення правопорушень: адміністративно-економічні; адміністративно-організаційні; медико-адміністративні; адміністративно-запобіжні; адміністративно-правові заходи індивідуальної профілактики; культурно-просвітницька діяльність органів державного управління; адміністративно-процесуальні засоби¹⁸¹.

А. Т. Комзюк у своїй монографії «Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації» під заходами адміністративного припинення, які застосовуються міліцією, розуміє:

- вимогу припинити протиправну поведінку;
- доставляння порушника;
- привід осіб, які ухиляються від явки за викликом в орган внутрішніх справ;
- адміністративне затримання;
- особистий огляд;
- огляд речей;
- вилучення речей і документів;
- зупинку транспортних засобів;
- відсторонення водіїв від керування транспортними засобами і огляд їх на стан сп'яніння;
- заборону експлуатації транспортних засобів;
- затримання і доставлення транспортних засобів для тимчасового зберігання на спеціальних майданчиках чи стоянках;
- обмеження або заборону проведення ремонтно-будівельних та інших робіт на вулицях і шляхах;
- зупинення і припинення діяльності об'єктів дозвільної системи;
- адміністративне видворення іноземців за межі України;
- застосування заходів фізичного впливу;
- застосування спеціальних засобів;
- застосування вогнепальної зброї¹⁸².

О. І. Миколенко, розглядаючи заходи адміністративно-правового припинення як різновид заходів адміністративного прискання, відносить до них:

доставляння правопорушника (ст. 259 КУпАП);

¹⁸⁰ Таджикибаев Х. Д. Административно-правовые меры борьбы с нарко-манией : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Административное право, финансовое право, информационное право» / Х. Д. Таджикибаев. – М., 1989. – С. 43.

¹⁸¹ Дорогих Н. М. Административно-правовые меры по преодолению пьянства и алкоголизма / Н. М. Дорогих. – К. : Вища школа, 1988. – С. 67.

¹⁸² Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації : монографія / А. Т. Комзюк ; за заг. ред. проф. О. М. Бандурки. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – С. 127.

адміністративне затримання (ст. ст. 261-263 КУпАП);
 особистий огляд та огляд речей (ст. 264 КУпАП);
 вилучення речей і документів (ст. 265 КУпАП);
 відсторонення від керування транспортним засобом відповідного виду та
 освідчування на стан сп'яніння (ст. 266 КУпАП);
 привід (ст. 268 КУпАП).

Залежно від змісту примусового впливу такі заходи О. І. Миколенко поділяє на дві групи: по-перше, заходи, що обмежують особисті немайнові права (доставлення правопорушника, адміністративне затримання, привід, освідчування на стан сп'яніння, особистий огляд), по-друге, заходи, що обмежують майнові права (огляд речей, вилучення речей та документів, відсторонення від керування транспортним засобом відповідного виду)¹⁸³.

Г. М. Шульга умовно поділяє заходи припинення на дві групи – загального та спеціального призначення. До заходів припинення загального призначення він відносить: а) адміністративне затримання; б) особистий огляд і огляд речей; в) примусове лікування; г) тимчасове відсторонення від роботи інфекційних хворих; г) примусове лікування осіб, які страждають на небезпечні для оточуючих захворювання; д) тимчасове відсторонення від керування засобами транспорту; е) припинення робіт та заборона експлуатації механізмів та ін. До заходів припинення спеціального призначення – а) заходи фізичного впливу; б) спеціальні засоби; в) використання вогнепальної зброї¹⁸⁴.

Одну з перших спроб систематизувати заходи адміністративного припинення, які застосовуються визначеними правоохоронними органами у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, зробив Д. О. Штанько, який відносить до них заходи припинення особистого характеру (адміністративне затримання, усунення від керування транспортним засобом особи, яка перебуває у стані сп'яніння (в тому числі й наркотичного); заходи припинення майнового характеру (вилучення наркотичних засобів, анулювання відповідних ліцензій і вилучення службової або особистої зброї, затримання транспортного засобу); заходи припинення фінансового характеру (накладення штрафу та інші фінансові стягнення)¹⁸⁵.

Виходячи із зазначених вище поглядів та інших науковців¹⁸⁶, а також виходячи з положень Закону України «Про Національну поліцію» та КУпАП, пропонуємо

¹⁸³ Административный процесс и административная ответственность в Украине : учеб. пособие / А. И. Миколенко. – Харьков : «Одиссей», 2004. – С. 161.

¹⁸⁴ Адміністративне право України : підручник для студ.в юрид. спец. вищих навч. закл. / Ю. П. Битяк, В. В. Богущкий, В. М. Гарашук та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка // Мін-во освіти і науки України ; Нац. юрид. акад. ім. Я. Мудрого. – Харків : Право, 2001. – С. 154–157

¹⁸⁵ Штанько Д. О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д. О. Штанько. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – 19 с.

¹⁸⁶ Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. / В. К. Колпаков. – К. : ЮрІнком Інтер, 2008. – 256 с. ; Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – 112 с. ; Адміністративна діяльність міліції : підручник для ВНЗ МВС України / О. О. Бандурка, О. К. Безсмертний, К. А. Бугайчук та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : НУВС, 2004. – 447 с. ; Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : навч. посіб. / [В. Д. Сущенко, В. І. Олефір, С. Ф. Константинов та ін.] ; за заг. ред. проф. Моїсєєва Є. М. – Вид. 2-ге, доопрац. – К. : Інтерсервіс, 2010. – 428 с. ; Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина : підручник для студ. вищ. навч. закл. / Бандурка О. М. та ін. : за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. П. Рябченка ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. –

поділити заходи адміністративного припинення в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на такі:

Припинення адміністративного правопорушення (п. 3, ч. 1, ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»¹⁸⁷);

доставлення порушника (ст. 259 КУпАП)¹⁸⁸;

фізичний вплив (сила) (ст. 42 та ст. 44 Закону України «Про Національну поліцію»)¹⁸⁹;

застосування спеціальних засобів (ст. 42 та ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію»¹⁹⁰);

застосування вогнепальної зброї (ст. 42 та ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію»¹⁹¹).

Що стосується заходів забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, то відповідно до КУпАП до них можна віднести:

адміністративне затримання особи (ст. 261 КУпАП);

особистий огляд особи та огляд речей (ст. 264 КУпАП);

вилучення речей та документів (ст. 265 КУпАП);

тимчасове вилучення посвідчення водія (ст. 265¹ КУпАП);

тимчасове затримання транспортного засобу (ст. 265² КУпАП);

відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції¹⁹² (ст. 266 КУпАП).

Розглянемо окремо кожен групу адміністративно-правових заходів адміністративного припинення правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Вимоги працівника поліції як представника органу виконавчої влади *припинити адміністративне правопорушення* з метою забезпечення публічної безпеки і порядку є обов'язковими для виконання службовими особами та громадянами, які перешкоджають здійсненню його повноважень. Реалізація повноважень поліції припиняти правопорушення закріплені у п. 3, ч. 1, ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»¹⁹³. Саме тому працівник поліції має

Харків, 2009. – 255 с. ; Адміністративна діяльність. Особлива частина : підручник для вищих закладів освіти МВС України / О. М. Бандурка, М. В. Корнієнко, О. К. Безсмертний та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки // МВС України. Ун-т внутр. справ. – Харків : ЕСПАДА, 2000. – 367 с. ; Адміністративна (поліцейська) діяльність органів внутрішніх справ. Спеціальна частина : [підруч.] / [Братель С. Г., Константинов С. Ф., Лошицький М. В. та ін.] ; за ред. В. В. Коваленка, Ю. І. Римаренка, В. І. Олефіра. – К. : ПП Директ Логін, 2012. – 504 с. ; Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ : [навч. посіб.] / [Братель С. Г., Константинов С. Ф., Луговий І. О. та ін.] ; за ред. В. В. Коваленка. – [5-е вид., доопр.]. – К. : «Дірект Лайн», 2014. – 408 с.

¹⁸⁷ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

¹⁸⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

¹⁸⁹ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

¹⁹⁰ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

¹⁹¹ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

¹⁹² Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

¹⁹³ Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – С. 1970. – Ст. 379.

повноваження вимагати від службових осіб і громадян, які вчиняють правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, їх припинення, та виносити на місті усне попередження особам, які допустили малозначні адміністративні порушення. Особа, якій винесено усне попередження, не вважається такою, що була піддана адміністративному стягненню. Як приклад, можна навести вимогу працівника патрульної поліції припинити протиправну діяльність, пов'язану з безліцензійним продажем прекурсорів, що здійснюється у малих розмірах у невстановленому місці.

Доставляння порушника, який вчинив правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (виходячи з положень ст. 259 КУпАП), здійснюється з метою, по-перше, припинення правопорушення, по-друге, складення протоколу про адміністративне правопорушення і, по-третє, встановлення особи порушника, який вчинив це правопорушення. Фактичне здійснення доставляння забезпечується застосуванням психічного або фізичного впливу. Перший полягає в усній вказівці прямувати до місця доставляння або нагадуванні про можливість застосування фізичного впливу. До фізичного впливу вдаються у випадках відмови рухатися в потрібному напрямку. Доставляння порушника має бути проведено в якомога короткий строк.

Перебування доставленої особи у штабі громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи громадському пункті з охорони громадського порядку, приміщенні виконавчого органу сільської, селищної ради не може тривати більш як одну годину, якщо не встановлено інше¹⁹⁴.

Що стосується застосування *фізичного впливу (сили)*, застосування спеціальних засобів та вогнепальної зброї щодо осіб, які вчиняють правопорушення, зокрема, пов'язані з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, то порядок і правила їх застосування чітко визначені у Законі України «Про Національну поліцію», і на їх роз'ясненні у вказаній монографії ми не будемо зупинятися, тим більше вказане питання було достаньо прокоментовано фахівцями-юристами¹⁹⁵. Зауважемо, що під час застосуванні фізичного впливу (сили) та спеціальних засобів щодо осіб, які відомі працівнику поліції як наркозалежні, необхідно виходити з того, що кістки таких осіб, у наслідок тривалого вживання наркотичних засобів та психотропних речовин мають схильність до підвищеного пошкодження. Як наслідок, виходячи із цієї обставини, необхідно більш ретельно зважувати міру та силу під час використання сили відносно цієї категорії осіб.

Далі розглянемо заходи забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення.

Відповідно до ст. 260 КУпАП *адміністративне затримання особи* є одним із заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, який застосовується з метою: «припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про

¹⁹⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

¹⁹⁵ Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію»: станом на 01.01.2016 р. // За підтримки координатора проектів ОБСЄ в Україні. – Київ: "Центр учбової літератури", 2016. – 397 с.; Науково-практичний коментар розділу IV «Повноваження поліції» та розділу V «Поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» / Т. П. Мінка, Р. В. Миронюк, В. А. Глуховець та ін.; за заг. ред. Т. П. Мінки. – Харків: Право, 2016. – 178 с.; Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокуренька; [О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін.; передм. В. В. Сокуренька]. – Харків, 2016. – 408 с.

адміністративне правопорушення в разі неможливості складання його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення». Положення ст. 261 КУпАП вказують на те, що факт адміністративного затримання має підтверджуватися складенням протоколу про адміністративне затримання. Статтею 262 КУпАП передбачено вичерпне коло адміністративних правопорушень, при вчиненні яких до такої особи може бути застосовано адміністративне правопорушення.

Таким чином, адміністративне затримання особи, яка вчинила правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, це захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення, який полягає у тимчасовому обмеженні свободи пересування і місцезнаходження і застосовується в разі, коли інші заходи адміністративного припинення неефективні для забезпечення належного виконання провадження в справі про адміністративне правопорушення і забезпечення притягнення правопорушника до відповідальності.

Зауважимо, що в науковій літературі неодноразово зверталась увага на проблеми щодо визначення моменту початку строку адміністративного затримання та необхідність його визначення. Так, А. Т. Комзюк зазначає, що закон не встановлює порядок обчислення строку адміністративного затримання у випадках, коли особа спочатку доставляється в штаб громадського формування з охорони громадського порядку чи інше приміщення, а вже потім – у міліцію¹⁹⁶. Він підтримує висловлену авторами науково-практичного коментаря до КУпАП під редакцією А. С. Васильєва думку про те, що моментом затримання в цих випадках необхідно вважати перше доставляння¹⁹⁷.

Слід погодитись із Н. А. Галабурдою¹⁹⁸, який пропонує вважати моментом початку строку адміністративного затримання час виявлення працівником поліції адміністративного правопорушення, що стало підставою адміністративного затримання. Процесуальною фіксацією початку часу адміністративного затримання має стати його зазначення в протоколі адміністративного затримання, що повинен складатися в усіх випадках застосування такого заходу забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Щодо терміну затримання, то осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках – для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження – до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

¹⁹⁶ Комзюк А. Т. Законність застосування міліцією доставляння і адміністративного затримання правопорушників / А. Т. Комзюк // Державна служба і громадянин: реалізація конституційних прав, свобод і обов'язків : наук. зб. – Харків : Укр. акад. управ. при Президентові України (Харківський філіал), 2000. – С. 151–156.

¹⁹⁷ Кодекс Украины об административных правонарушениях : науч.-практ. ком.) / под общ. ред. А. С. Васильева. – Харків : ООО «Одиссей», 2000. – 912 с.

¹⁹⁸ Галабурда Н. А. Підстави та строки адміністративного затримання особи органами внутрішніх справ / Н. А. Галабурда // Право і суспільство. – 2009. – № 2. – С. 58–61.

Конституційність вказаного положення підтверджується відповідним рішенням Конституційного Суду України¹⁹⁹.

Положення щодо затримання особи на строк до десяти діб із санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу, Конституційний Суд України визнав такими, які не відповідають Конституції України.

Але рішення Конституційного Суду України не вирішило існуючі проблеми щодо підстав затримання. Нині в КУпАП підстави для затримання за ч. 3 ст. 263 зазначається – «порушення правил обігу наркотичних засобів та психотропних речовин». Таким чином, на момент затримання правопорушника працівник поліції користується своїм власним переконанням, яке ґрунтується на показах очевидців, особи, в якій виявили підозрілі речовини, характеристикою особи (наркозалежна вона чи ні) та власними знаннями щодо наркотичних засобів та психотропних речовин. У цьому випадку не можна погодитись щодо підстав затримання осіб, які вчинили вказані правопорушення.

Очевидним є той факт, що у випадку адміністративного затримання осіб, які вчинили такі правопорушення, їх необхідно утримувати до часу проведення дослідження та отримання її результатів. Дослідження встановлення виду наркотичного засобу чи психотропної речовини та визначення їх кількості проводиться в строки, що встановлюються керівником експертної установи, але не більш ніж десять днів²⁰⁰.

Щодо термінів адміністративного затримання особи обов'язково необхідно враховувати п. 4.2. вказаного вище рішення Конституційний Суду України, яким під словом «доставляти» визначає як перепроваджувати на місце призначення. На думку Конституційного суду України, доставлення хоч і відрізняється від адміністративного затримання, однак за своєю суттю є примусовим заходом, пов'язаним з конституційним правом людини на свободу та особисту недоторканність і повинен враховуватись у час затримання.

Виходячи з «Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ст. 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та п. 5 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання)», пропонуємо внести такі зміни до ст. 263 КУпАП:

1) у частинах 2 і 3 ст. 263: слова «із санкції прокурора» замінити словами «за рішенням суду»;

2) частину 4 після слів «Державної прикордонної служби України» доповнити реченням такого змісту:

«Розгляд справи суддею або іншим органом (посадовою особою), уповноваженим розглядати справу, в такому випадку повинен відбутися не пізніше трьох діб з моменту затримання, або десяти діб, якщо строк затримання було продовжено за рішенням суду»;

¹⁹⁹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ст. 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення та п. 5 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про міліцію» (справа про строки адміністративного затримання) // Офіційний вісник України. – 2011. – № 84.

²⁰⁰ Про судову експертизу (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) : Закон України від 25 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 17.

3) у частині 5 слова «з моменту доставляння порушника для складання протоколу» замінити словами «з моменту фактичного затримання, час якого повинен бути вказаний у протоколі про адміністративне правопорушення».

З метою визначення порядку надання згоди на продовження строку затримання пропонуємо доповнити КУпАП новою статтею 263¹ такого змісту:

«Стаття 263¹. Порядок надання згоди на продовження строку затримання

За необхідності продовжити строк адміністративного затримання до 10 діб орган (посадова особа), який здійснив адміністративне затримання, за погодженням з відповідним прокурором звертається до суду з поданням про продовження строку затримання. У поданні зазначаються причини, у зв'язку з якими необхідно продовжити строк.

Одержавши подання, суддя вивчає матеріали справи, за необхідності опитує затриманого та представника органу або посадову особу, які здійснили адміністративне затримання, вислуховує захисника, якщо він з'явився, та виносить постанову про продовження строку затримання або відмовляє в його продовженні.

На постанову судді до апеляційного суду органом (посадовою особою), який здійснив адміністративне затримання, особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, її захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня винесення постанови може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді».

Також потребують реалізації у КУпАП положення ч. 4 ст. 29 Конституції України щодо надання затриманому можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника. У зв'язку з викладеним пропонуємо ч. 2 ст. 261 КУпАП доповнити реченням такого змісту «Затриманому на його вимогу має бути забезпечена можливість побачення або телефонного зв'язку з адвокатом або іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи».

Велике значення для забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення має *особистий огляд особи та огляд речей*. В адміністративному законодавстві поняттям «особистий огляд» прийнято визначати дії, що застосовуються відносно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, а також інших громадян з метою попередження протиправних діянь. КУпАП у ст. 264 закріпив огляд як міру забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення з метою виявлення знарядь або предметів вчинення адміністративного правопорушення і може провадитись уповноваженими на те посадовими особами, зокрема, органів Національної поліції. Огляд особи провадиться особою однієї статі з оглядуванням і в присутності двох понятих тієї ж статі.

Огляд речей, ручної кладі, багажу, транспортних засобів та інших предметів здійснюється, як правило, у присутності особи, у власності (володінні) якої вони є. У невідкладних випадках зазначені речі, предмети може бути піддано оглядові з участю двох понятих під час відсутності власника (володільця).

Про особистий огляд, огляд речей складається протокол або про це робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення або в протоколі про адміністративне затримання²⁰¹.

На нашу думку, особистий огляд громадян та огляд їх речей можна розглядати двояко: і як засіб адміністративного попередження, спрямовану на попередження, недопущення, запобігання вчинення протиправного діяння, і як засіб адміністративного припинення та забезпечення адміністративного провадження, встановлення особи порушника, складання протоколу про адміністративне правопорушення за неможливості його складення на місці виявлення адміністративного правопорушення, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справи про адміністративне правопорушення і виконання прийнятої у справі ухвали. Зазначимо, що в чинному законодавстві не визначено поняття «огляд». Погоджуємося з пропозиціями О. М. Стрільціва, В. В. Арешонкова, В. В. Юсупова та інших науковців, які пропонують поняття огляду та тактику його проведення²⁰².

Огляд – це обстеження речей, яке проводиться без порушення їх конструктивної цілісності, здійснюється у разі потреби з метою виявлення знарядь вчинення або предметів адміністративного правопорушення. При аналізі цього поняття впливає, що й особистий огляд, і огляд речей – це обстеження речей, а значить це ідентичні поняття.

Доцільно починати огляд по методу зверху-вниз, тобто починати з головного убору, потім оглядати піджак, брюки, взуття. При необхідності верхній одяг знімається і оглядається натільна білизна, панчохи, шкарпетки, інші речі.

Під час огляду одягу підлягають перевірці лацкани пальто, піджака, куртки, плаща; кишені з подвійним дном; додатково підшиті під підкладкою потаємні кишені; манжети, комірці, штанив, плавки, корсети; у військовослужбовців – кокарди, наруканні нашивки, портупей, погони; ремені, обладнані з внутрішньої сторони спеціальним розрізом або блискавкою; пряжки ременів.

Правопорушники можуть облаштовувати схованки з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами у подошві та підборах взуття.

При обстеженні головного убору враховується, що затриманий може заховати невеликі предмети в козирки кепі, зашити в підкладку. Тому звертається увага на стан швів, однорідність ниток, потовщення. Хустка на голову або косинка розгортаються, бо в них теж можуть бути заховані невеликі предмети.

При обстеженні одягу в першу чергу перевіряються кишені, які спочатку звільняють від всього вмісту. Належить перевірити, чи не є кишені подвійними, чи не мають вони потаємного відділення з внутрішньої сторони. Заховане може бути виявлене в комірах та інших багатошарових частинах одягу. Схованки можуть бути влаштовані на внутрішній стороні спідниці між верхом і підкладкою, всередині рукавів і лацканів. Всякого роду латки можуть бути помилковими і приховувати під собою будь-який предмет або документ.

²⁰¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

²⁰² Пошук, виявлення, фіксація та вилучення об'єктів у кримінальних провадженнях щодо наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів [Текст] : мет. рек. / [О. М. Стрільців, В. В. Арешонков, В. В. Юсупов та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 76 с.

При обстеженні взуття з нього виймають устілки, підп'яточники, все це розгортають, перевіряють прошарок між ними.

На перевезення або вживання наркотичних засобів та психотропних речовин можуть вказувати їх сліди в окремих місцях одягу. Наприклад у швах, на згинах одягу, у кишенях та ін.

Наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори можуть перевозитись в елементах живлення для кишенькових ліхтариків, у запальничках, пачках з-під сигарет, у фотоапаратах (між камерою й об'єктивом), в упакуваннях з-під ліків або фотоплівки, пачках масла, у транзисторних приймачах і друкарських машинках, у термосах, в інгаляторах, у корпусах годинників та ін. Відомі випадки заливання наркотичних засобів з метою нейтралізації їх запаху воском, приховування їх в музичних інструментах, у кисневих балонах аквалангів, у продовольчих товарах (у шоколаді, кремі), у хлібі і тортах.

У разі виявлення небезпечних предметів (голок, шприців, ножів, інших небезпечних речей) працівник правоохоронних органів повинен обережно їх дістати (за необхідності використати пінцет). Виявлені предмети упаковуються з дотриманням заходів безпеки.

Під час обстеження предметів, які є в затриманого (сумка, портфель, портмоне тощо), їхній вміст висипається на підготовлену поверхню (застелену папером чи плівкою). Далі за допомогою гумових рукавичок та за потреби пінцета оглядається внутрішній вміст предметів.

Завжди слід враховувати можливість того, що правопорушник спробує викинути гострі або інші предмети, може використати їх для нанесення шкоди правоохоронцям. Окрім того, необережні дії самих працівників правоохоронних органів можуть призвести до власного ушкодження шкіри або слизових оболонок²⁰³.

Вилучення речей та документів є одним із засобів отримання доказів щодо причетності особи до вчинення правопорушення, пов'язаного з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Виходячи зі ст. 265 КУпАП²⁰⁴ можна зазначити, що речі і документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей, вилучаються посадовими особами органів Національної поліції.

До речей, які потребують обов'язкового вилучення працівниками поліції, відносяться:

- предмети, подібні на наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори, а також предмети, які містять на собі (в собі) такі засоби і речовини (для подальшого дослідження з метою встановлення належності) – в разі затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 44 КУпАП;
- рослини снотворного маку та конопель (для подальшого дослідження з метою встановлення їх належності) – в разі затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 106² КУпАП;
- прекурсори – у разі затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 164 КУпАП.

²⁰³ Пошук, виявлення, фіксація та вилучення об'єктів у кримінальних провадженнях щодо наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів [Текст] : мет. рек. / [О. М. Стрільців, В. В. Арешонков, В. В. Юсупов та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 17-20.

²⁰⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

Що стосується документів, які потребують вилучення працівниками поліції, то такими можуть бути:

- посвідчення водія на право керування транспортним засобом – у разі затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 130 КУпАП;

- посвідчення судноводія малого/маломірного судна – у разі затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 129 КУпАП;

- документація, яка пов'язана з вирощування суб'єктом господарювання снотворного маку чи конопель, регламентує режим охорони таких рослин, а також місця зберігання і переробки врожаю цих культур або, а так само процес знищення післяжнивних залишків чи відходів виробництва, що містять наркотичні речовини – у разі затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 106¹ КУпАП;

- документи, які надають право юридичній особі чи фізичній особі – підприємцю здійснювати господарську діяльність, пов'язану з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (Свідоцтво про державну реєстрацію, свідоцтво платника податків, копія ліцензії на право провадження господарської діяльності з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами, касова лента, де було відображено факт придбання прекурсорів) – у разі затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ст. 164 КУпАП.

Вилучені речі і документи зберігаються до розгляду справи про адміністративне правопорушення у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України²⁰⁵, а після розгляду справи, залежно від результатів її розгляду, їх у встановленому порядку конфіскують, або повертають володільцеві, або знищують, а при оплатному вилученні речей – реалізують. Про вилучення речей і документів складається протокол або робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення, про огляд речей або адміністративне затримання.

Тимчасове вилучення посвідчення водія, можна сказати, є продовження застосування такого запобіжного заходу, як відсторонення водіїв від керування транспортними засобами у стані наркотичного сп'яніння (вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 130 КУпАП).

Умовою тимчасового вилучення є наявність підстав вважати, що водію може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами. Працівник уповноваженого підрозділу Національної поліції тимчасово вилучає посвідчення водія до набрання законної сили постановою у справі про адміністративне правопорушення, але не більше ніж на три місяці з моменту такого вилучення, і видає тимчасовий дозвіл на право керування транспортними засобами. Про тимчасове вилучення посвідчення водія робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення.

Після закінчення тримісячного строку тимчасового вилучення посвідчення водія, у випадках, якщо судом не прийнято рішення щодо позбавлення водія права керування транспортним засобом або якщо справа про адміністративне

²⁰⁵ Порядку зберігання вилучених під час здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення речей і документів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2012 р. № 17 // Офіц. вісник України. – 2012. – № 4. – С. 161. – Ст. 153.

правопорушення не розглянута у встановлений законом строк, особа має право звернутися за отриманням вилученого документа²⁰⁶.

Тимчасове затримання транспортного засобу поліцейським проводиться у випадках, передбачених ст. 265² КУпАП, зокрема у разі, коли неможливо усунути причину затримання на місці виявлення адміністративного правопорушення, і передбачає примусове припинення використання такого транспортного засобу шляхом його блокування за допомогою технічних пристроїв або доставлення на спеціальний майданчик чи стоянку, якщо транспортний засіб створює значні перешкоди дорожньому руху²⁰⁷. Тимчасове затримання транспортного засобу здійснюється також у разі виявлення транспортного засобу боржника, оголошеного в розшук відповідно до ст. 36 Закону України “Про виконавче провадження”.

Тимчасове затримання транспортного засобу здійснюється шляхом блокування або доставлення його для зберігання на спеціальний майданчик чи стоянку, що дозволяється виключно у випадку, якщо розміщення затриманого транспортного засобу суттєво перешкоджає дорожньому руху (якщо розміщення затриманого транспортного засобу суттєво перешкоджає дорожньому руху). Для доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку поліцейський викликає евакуатор через чергового відповідного територіального органу Національної поліції. Після прибуття евакуатора поліцейський у присутності двох свідків і представника підприємства, установи або організації, яким належить евакуатор, складає акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу. Зазначений акт підписують присутні під час його складання особи: особа, яка прийняла рішення про тимчасове затримання транспортного засобу, особа, що виконує роботи з доставлення такого засобу на спеціальний майданчик чи стоянку, два свідки, а також водій і страховий комісар у разі їх присутності. До акта огляду та тимчасового затримання транспортного засобу за можливості додається фотографія транспортного засобу, що підлягає тимчасовому затриманню, і перелік речей, які перебувають у ньому.

У разі коли водій, що вчинив правопорушення, присутній під час тимчасового затримання транспортного засобу і порушення неможливо усунути на місці в максимально короткий строк, поліцейський оформляє протокол про адміністративне правопорушення.

Якщо правопорушення може бути усунуте водієм у максимально короткий строк, поліцейський не проводить тимчасове затримання транспортного засобу і оформляє протокол про адміністративне правопорушення, а у випадках, передбачених КУпАП, виносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складення протоколу. При цьому акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, якщо його вже складено, долучається до рапорту поліцейського про факт появи водія на місці правопорушення в момент виконання робіт із завантаження транспортного засобу.

У разі коли доставити транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку неможливо, поліцейський проводить його затримання шляхом блокування з дотриманням, умов безпеки дорожнього руху. У разі відсутності водія, транспортний

²⁰⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

²⁰⁷ Порядок тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках : затв. постановою Кабінету Міністрів України 17 грудня 2008 р. № 1102 // Офіційний вісник України. – 2008. - № 98. – С. 31. – Ст. 3240.

засіб якого доставляється на спеціальний майданчик чи стоянку або блокується, поліцейський залишає на місці, де був автомобіль, або під його склоочисниками повідомлення про тимчасове затримання транспортного засобу та необхідність прибуття такого водія до територіального органу Національної поліції для оформлення протоколу про адміністративне правопорушення або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення. Форма повідомлення про тимчасове затримання транспортного засобу затверджується МВС України.

Розблокування транспортного засобу здійснюється поліцейським після складення протоколу про адміністративне правопорушення або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення.

Про місце зберігання тимчасово затриманого транспортного засобу поліцейський повідомляє водієві під час складання протоколу про адміністративне правопорушення або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення, а в разі його відсутності – до чергової частини територіального органу Національної поліції. Про тимчасове затримання транспортного засобу боржника поліцейський письмово повідомляє державному виконавцю, приватному виконавцю не пізніше наступного робочого дня з дня затримання із зазначенням місця зберігання транспортного засобу.

Транспортний засіб може бути тимчасово затриманий на строк до вирішення справи про адміністративне правопорушення, але не більш як на три дні з дати такого затримання.

Строк затримання транспортного засобу обчислюється з моменту винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення, складення протоколу про адміністративне правопорушення або акта огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, а строк зберігання - з моменту доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку.

Повернення тимчасово затриманого транспортного засобу, який зберігається на спеціальному майданчику чи стоянці, здійснюється за письмовим зверненням його водія, власника (співвласника) за умови оплати ним витрат, пов'язаних з транспортуванням та зберіганням такого транспортного засобу, та пред'явлення відповідної постанови у справі про адміністративне правопорушення або протоколу про адміністративне правопорушення у разі їх складення²⁰⁸.

Відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими і маломірними суднами та огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції як захід адміністративного припинення реалізовується на виконання Правил дорожнього руху²⁰⁹, Закону України «Про дорожній рух»²¹⁰ та ст. 266 КУпАП²¹¹ з метою усунення небезпеки чи перешкоди для руху, що загрожує життю та здоров'ю громадян.

Порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських

²⁰⁸ Порядок тимчасового затримання та зберігання транспортних засобів на спеціальних майданчиках і стоянках : затв. постановою Кабінету Міністрів України 17 грудня 2008 р. № 1102 // Офіційний вісник України. – 2008. - № 98. – С. 31. – Ст. 3240.

²⁰⁹ Про Правила дорожнього руху (зі змінами та доповненнями) : постанова Кабінет Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 // Офіц. вісник України. – 2001. – № 41.

²¹⁰ Про дорожній рух : Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31.

²¹¹ Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р. (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, сьогодні нормативно врегульований²¹² та прокоментований фахівцями-юристами²¹³. Так, відповідно до пункту 2.5 Правил дорожнього руху України²¹⁴ водій повинен на вимогу поліцейського пройти в установленому порядку медичний огляд з метою встановлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Право на здійснення такого огляду відповідно до Порядку направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду²¹⁵ мають лише: а) поліцейські на місці зупинки транспортного засобу з використанням спеціальних технічних засобів, дозволених до застосування МОЗ та Держспоживстандартом; б) лікарем закладу охорони здоров'я (у сільській місцевості за відсутності лікаря – фельдшером фельдшерсько-акушерського пункту, який пройшов спеціальну підготовку).

У пункті 4. Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції до ознак наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, відноситься:

наявність однієї чи декількох ознак стану алкогольного сп'яніння (крім запаху алкоголю з порожнини рота) – порушення координації рухів; порушення мови; виражене тремтіння пальців рук; різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя; поведінка, що не відповідає обстановці.

звужені чи дуже розширені зіниці, які не реагують на світло;

сповільненість або навпаки підвищена жвавість чи рухливість ходи, мови;

почервоніння обличчя або неприродна блідість.

Що стосується порядку направлення судноводіїв для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду, то не дивлячись на те, що такий порядок регламентується нормами ст. 266 КУпАП та Законом України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та

²¹² Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: затв. наказом МВС, МОЗ України від 9 листопада 2015 р. № 1452/735 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 88. – С. 217. – Ст. 2965.

²¹³ Доненко В. В. Керування транспортом у стані сп'яніння: адміністративно-деліктні проблеми: монографія. / В. В. Доненко, В. К. Колпаков. – Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2003. – 196 с.; Кодекс України про адміністративні правопорушення: наук.-практ. коментар: із змінами та доп. станом на 14.05.2008 р. // Р. А. Колужний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – К.: ВАВ «Правова єдність», 2008. – 654 с.; Миронюк Р. Підстави та порядок відсторонення водія від керування транспортним засобом та огляду на стан сп'яніння / Р. Миронюк // Підприємництво, господарство і право. – № 4. – 2010.

²¹⁴ Про Правила дорожнього руху (зі змінами та доповненнями): постанова Кабінет Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 // Офіц. вісник України. – 2001. – № 41.

²¹⁵ Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: затв. наказом МВС України, МОЗ України від 9 листопада 2015 р. № 1452/735 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 88. – С. 217. – Ст. 2965.

зловживання ними», він не знайшов свого подальшого відображення у постанові Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року № 1103²¹⁶, міжвідомчому наказі МВС та МОЗ України від 9 листопада 2015 року № 1452/735²¹⁷.

2.3. Адміністративна відповідальність і стягнення за порушення у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

На відміну від адміністративно-попереджувальних заходів, а також заходів адміністративного припинення і забезпечення адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, адміністративні стягнення за вказаним напрямом були предметом численних дисертаційних досліджень²¹⁸.

Перша спроба надати розширене тлумачення адміністративних стягнень, що посягають на відносини у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, на рівні дисертаційного дослідження була відображена у дисертаційній роботі Н. І. Золотарьовій «Провадження в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин»²¹⁹, в якій висвітлено комплекс теоретичних і практичних питань,

²¹⁶ Про затвердження Порядку направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду : постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 р. № 1103 // Офіц. вісник України. – 2008. – № 98.

²¹⁷ Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: затв. наказом МВС України, МОЗ України від 9 листопада 2015 р. № 1452/735 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 88. – С. 217. – Ст. 2965.

²¹⁸ Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – 112 с. ; Золотарьова Н. І. Провадження в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. І. Золотарьова. – К., 2000. – 20 с. ; Легецький М. П. Адміністративно-правові заходи протидії право-порушенням, вчиненим неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М. П. Легецький. – К., 2004. – 20 с. ; Саєнко С. І. Адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С. І. Саєнко. – Х., 2007. – 21 с. ; Сорока Л. В. Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Сорока. – Ірпінь, 2005. – 18 с. ; Авдєєв О. Р. Адміністративно-правові засоби протидії контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин та фальсифікованих лікарських засобів: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» // О. Р. Авдєєв; Межрегіональна академія управління персоналом. – К., 2016. – 19 с. ; Лисенко С. О. Адміністративно-правовий механізм забезпечення протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин серед дітей : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» // С. О. Лисенко, Межрегіональна академія управління персоналом. – К., 2013. – 13 с. ; Шевчук Г. В. Адміністративно-правова протидія міліцією незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» // Г. В. Шевчук, Нац. авіаційний ун-т. – К., 2013. – 20 с.

²¹⁹ Золотарьова Н. І. Провадження в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

пов'язаних із дослідженням особливостей провадження в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на відносини обігу в Україні наркотичних засобів і психотропних речовин.

Не менш важливими є роботи І. П. Голосніченка²²⁰ та Д. О. Штанька²²¹, в яких ними розкрито поняття адміністративної відповідальності, наводяться відомості про склад адміністративного проступку, адміністративні стягнення, порядок їх накладення, характеристику адміністративних проступків, що посягають на відносини у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин і порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення.

У подальшому дослідження адміністративної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин були здійснені на монографічному рівні Л. В. Сорокою у 2005 році, яка розглянула сутність та закономірності використання системи заходів адміністративної відповідальності у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин. Особливу увагу приділено вивченню юридичного складу правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин та питанням реформування адміністративно-деліктних та адміністративно-процесуальних норм²²².

Не менш важливу наукову та практичну цінність щодо розгляду теоретичних, законодавчих і практичних проблем запровадження адміністративної відповідальності юридичних осіб за правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин представляє дисертація С. І. Саєнка «Адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів», в якій проаналізовано склад таких правопорушень, запропоновано ефективну систему адміністративних стягнень, що може бути застосована до вказаних суб'єктів за вчинення проступків²²³.

Також заслуговують на увагу дослідження інших науковців, в яких пропонуються заходи щодо вдосконалення адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів²²⁴.

юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. І. Золотарьова. – К., 2000. – 20 с. ;

²²⁰ Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків) : навч. посіб. / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. І. П. Голосніченка. – К. : КІВС, 2003. – 112 с.

²²¹ Штанько Д. О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Д. О. Штанько. – Харків. : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – 19 с.

²²² Сорока Л. В. Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Сорока. – Ірпінь, 2005. – 18 с.

²²³ Саєнко С. І. Адміністративна відповідальність юридичних осіб за правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С. І. Саєнко. – Х., 2007. – 21 с.

²²⁴ Волох О. К. Попередження правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин в Україні / О. К. Волох // Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту внутр. справ. – Вип. 5. – 2008. – № 5. – С. 137-143 ; Добrorез І. О. Запобігання незаконному обігу наркотиків відповідно до норм законодавства про адміністративні правопорушення / І. О. Добrorез // Прокуратура. Людина. Держава. – №. 10. – 2004. – С. 35-40 ; Мінко Т. П. Адміністративно-примусова діяльність дільничних інспекторів міліції у сільській місцевості по протидії правопорушенням, пов'язаними з незаконним культивуванням наркотиковмісних рослин / Т. П. Мінка // Зб. матеріалів наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми чинного адміністративного законодавства : шляхи подолання та перспективи вдосконалення». – Івано-Франківськ, 2008. – С. 40-47.

Не дивлячись на низку наукових публікацій, окремі проблеми застосування та напрями вдосконалення адміністративної відповідальності за вчинені правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів залишаються сьогодні не розглянутими і не врегульованими.

Виходячи з теми монографії надамо правову характеристику тих адміністративних покарань, які призначаються за вчинення правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а саме: ст. ст. 44, 44¹, 106¹, 106², 129, 130, 164 КУпАП.

Одним з найбільш застосованих Національною поліцією заходів адміністративного впливу за вчинення правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин є заходи, наведені у ст. 44 КУпАП, яка встановлює відповідальність осіб, які порушують визначений Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»²²⁵ порядок обігу наркотичних засобів та психотропних речовин на території нашої держави. Стаття 7 зазначеного Закону визначила заходи контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, які передбачають дозвільно-ліцензійний порядок господарської діяльності зі вказаними речовинами; застосування заборон та обмежень щодо обігу окремих наркотичних засобів та психотропних речовин; відпуск фізичним особам наркотичних засобів, психотропних речовин лише за рецептом лікаря і згідно з медичними показаннями. Відповідно, протиправні діяння, пов'язані з виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням та пересиланням наркотичних засобів та психотропних речовин, які здійснюються з порушенням вимог чинного законодавства, містять склад адміністративного правопорушення за умови, що ці діяння не містять ознак злочину.

Таким чином, виробляючи, придбаваючи, зберігаючи, перевозячи, пересилаючи наркотичні засоби або психотропні речовини без відповідного на це дозволу, особа не виконує зазначеного юридичного обов'язку, порушує тим самим дані правові відносини, завдаючи шкоду інтересам держави у сфері законного обігу цих речовин та засобів. Крім зазначеного, немедичне вживання наркотичних засобів та психотропних речовин без призначення лікаря приводить до захворювання на наркоманію.

Погоджуючись з І. П. Голосніченком, Р. А. Калюжним, А. Т. Комзюком, О. О. Погрібним, С. І. Саєнком, Л. В. Сорокою, Д. О. Штаньком та іншими адміністративістами зазначимо, що родовим об'єктом правопорушення, передбаченого ст. 44 КУпАП, є суспільні відносини в сфері охорони здоров'я населення та встановлених законодавством України правил обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Родовим об'єктом посягання аналізованого делікту є суспільні відносини, які регулюють порядок у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, а безпосереднім – правовідносини щодо забезпечення законного порядку здійснення діяльності, пов'язаної саме з виробництвом, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням наркотичних засобів або психотропних речовин.

Правові відносини у сфері обігу наркотичних засобів і психотропних речовин виражаються, з одного боку, як обов'язок громадян не вживати їх без призначення лікаря, а з другого, – це їх право на придбання, зберігання і перевезення таких

²²⁵ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

речовин тільки за наявності спеціального рецепта, виданого лікарем чи наявності в юридичної особи відповідної ліцензії на право здійснення господарської діяльності в сфері обігу з наркотичними засобами та психотропними речовинами.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України²²⁶, наукових коментарях КК України²²⁷ та КУпАП²²⁸, а також у науковій літературі²²⁹ знайшли місце чисельні роз'яснення об'єктивної сторони правопорушень, що вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання. Таким чином, склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44 КУпАП, полягає у вчиненні перелічених нижче діянь.

Під *незаконним виробництвом наркотичних засобів та психотропних речовин* слід розуміти дії, пов'язані з серійним одержанням наркотичних засобів, психотропних речовин з хімічних речовин та (або) рослин, включаючи відокремлення частин рослин або наркотичних засобів, психотропних речовин від рослин, з яких їх одержують, здійснені всупереч установленому законом порядку²³⁰. Враховуючи, що під серійним одержанням наркотичних засобів, психотропних речовин з хімічних речовин та (або) рослин слід розуміти виробничий процес, спрямований на отримання партій наркотичних засобів, психотропних речовин за відповідною технологією, стандартом, зразком, то до незаконного виробництва в адміністративному аспекті належить лише відокремлення частин рослин або наркотичних засобів, психотропних речовин від рослин, з яких їх одержують, здійснені всупереч установленому законом порядку²³¹.

²²⁶ Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Вісник Верховного Суду України. – № 4. – 2002.

²²⁷ Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»», 2003. – 1196 с. ; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України // за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Юрид. думка, 2008. – 1215 с. ; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України // Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін., за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченко, В. В. Чернея; НАВС. – К. : Юрінком Інтер, 2016. – 1064 с.

²²⁸ Кодекс України про адміністративні правопорушення : наук.-практ. коментар : із змінами та доп. станом на 14.05.2008 р. // Р. А. Колужний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін. – К. : ВАВ «Правова єдність», 2008. – 654 с.

²²⁹ Адміністративна діяльність. Особлива частина : підручник для вищих закладів освіти МВС України / О. М. Бандурка, М. В. Корнієнко, О. К. Безсмертний та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки // МВС України. Ун-т внутр. справ. – Харків : ЕСПАДА, 2000. – 367 с. ; Адміністративні проступки, підвідомчі міліції: кваліфікація, доказування, особливості провадження : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Д. П. Калаянов, В. І. Олефір, С. Ф. Константинов. – К. : Інтерсервіс, 2011. – 230 с. ; Музика А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А. А. Музика // МВС ; НАВСУ. – К. : Логос, 1998. – 323 с. ; Протидія незаконному обігу наркотиків: історія, практика, законодавство : посіб. // [Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців, М. С. Хруппа та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. – К. : КНТ, 2006. – 174 с. ; Савченко А. В. Кримінально-правова протидія незаконному обігу наркотиків: міжнародні та національні стандарти : посібник / А. В. Савченко, О. М. Стрільців ; за ред. ректора Нац. акад. внутр. справ, д.ю.н., професора, член-кор. НАПрН України генерал-лейтенанта міліції В. В. Коваленка. – К. : НАВС, 2014. – 146 с. ; Фесенко Є. В. Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони : монографія. / Є. В. Фесенко. – К. : Атіка, 2004. – 279 с.

²³⁰ Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Вісник Верховного Суду України. – № 4. – 2002.

²³¹ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. ; Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Вісник Верховного Суду України. – № 4. – 2002.

Не можливо не погодитись з пропозиціями Л. В. Сороки²³², яка пропонує диспозицію ст. 44 КУпАП викласти у такій редакції: «Незаконне виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів чи психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах», де термін «виробництво» замінити на «виготовлення». Враховуючи, що однією з ознак виробництва є серійне отримання наркотичних засобів чи психотропних речовин, а виробництво певних партій навіть у невеликих розмірах виключає можливість використання зазначених засобів і речовин тільки для власного споживання.

Незаконне придбання наркотичних засобів та психотропних речовин – це їх купівля, обмін на інші товари або речі, прийняття як плати за виконану роботу чи надані послуги, позики, подарунка або сплати боргу, привласнення знайденого. Під незаконним придбанням розуміється також збирання залишків наркотиковмісних рослин на пожнивних земельних площах після зняття з них охорони, на земельних ділянках громадян, а також збирання таких дикорослих рослин чи їх частин на пустирях. Не визнається незаконним придбання наркотичних засобів або психотропних речовин за виданим на законних підставах за рецептом лікаря, а також відповідно до ст. 5 Закону «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та зловживанню ними» (під час оперативної закупівлі). У таких випадках у діях осіб, які придбали ці засоби й речовини, складу правопорушення немає²³³.

Незаконне зберігання наркотичних засобів та психотропних речовин полягає у вчиненні будь-яких умисних дій, пов'язаних із фактичним незаконним перебуванням наркотичних засобів чи психотропних речовин у володінні винного (він може тримати їх при собі, в будь-якому приміщенні, сховищі або в іншому місці). Відповідальність за незаконне зберігання наркотичних засобів (психотропних речовин) настає незалежно від його тривалості²³⁴.

Незаконне перевезення наркотичних засобів та психотропних речовин – умисне їх переміщення будь-яким видом транспорту з однієї тери-торії на іншу в межах України з порушенням порядку і правил, установлених чинним законодавством. Для визнання перевезення незаконним не має значення, чи є особа власником цих засобів або речовин. Від перевезення наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів потрібно відрізнити їх перенесення з одного місця в інше, при якому транспорт не використовується. Такі дії повинні розглядатись як зберігання цих засобів і речовин²³⁵.

Незаконне пересилання наркотичних засобів та психотропних речовин – це незаконне їх переміщення у просторі шляхом відправлення поштою, багажем, посильним або іншим способом з одного місця в інше в межах України. При цьому правопорушення вважається закінченим з моменту оформлення і відправлення

²³² Сорока Л. В. Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Сорока. – Ірпінь, 2005. – 18 с.

²³³ Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Вісник Верховного Суду України. – № 4.– 2002.

²³⁴ Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Вісник Верховного Суду України. – № 4.– 2002.

²³⁵ Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Вісник Верховного Суду України. – № 4.– 2002.

посилки, багажу, листа, бандеролі з цими засобами або речовинами незалежно від того, отримав їх адресат чи ні. Частиною 5 ст. 26 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» пересилання цих речовин поштовими відправленнями взагалі забороняється.

Однією з умов адміністративної відповідальності та відміни її від кримінальної відповідальності є невеликий розмір наркотичного засобу або психотропної речовини, що незаконно вироблялися, виготовлялися, придбалися, зберігалися, перевозилися, пересилалися. Згідно з приміткою до ст. 44 КУпАП під невеликим розміром наркотичних засобів або психотропних речовин слід розуміти їх малу кількість у межах розмірів, установлених спеціально уповноваженим органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу.

Також необхідно звернути увагу, що при вирішенні питання про кваліфікацію діяння за ст. 44 КУпАП необхідно мати на увазі, що відлік невеликого розміру наркотичних засобів і психотропних речовин починається від «0,000 ... г» і закінчується, наприклад, для опію «... до 0,1 г» включно. Понад цю кількість розмір наркотичного засобу або психотропної речовини становить склад злочину, передбачений ст. 309 КК України.

Із суб'єктивної сторони аналізоване правопорушення вчиняється тільки з прямим умислом. Винний усвідомлює протиправний характер незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин у невеликих розмірах і бажає їх вчинити. Зміст спрямованості умислу визначається метою вчиненого проступку. Якщо правопорушник діяв без мети збуту наркотичних засобів або психотропних речовин у невеликих розмірах, вчинене кваліфікується за ст. 44 КУпАП. За наявності мети збуту вчинене діяння, незважаючи навіть на невеликі розміри наркотичних засобів або психотропних речовин, кваліфікується за ч. 1 ст. 307 КК України.

Отже, розмежування адміністративної відповідальності від кримінальної здійснюється залежно від кількісного й якісного показників наркотичних засобів та психотропних речовин. Для визначення засобів і речовин (наркотичне, психотропне або їх аналоги, сильнодіюче або отруйне), їх розмірів, назв і властивостей, походження, способу виготовлення, виробництва або переробки, а також встановлення приналежності рослин до культур, що містять наркотичні речовини, потрібні спеціальні знання, висновки експертів або фахівців.

Відповідно до ст. 12 КУпАП суб'єктом правопорушень, передбачених ст. 44 КУпАП, є будь-яка осудна особа, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку.

Частина 2 ст. 44 КУпАП містить заохочувальну норму, згідно з якою особа, яка добровільно здала наркотичний засіб або психотропну речовину, яка була в неї у невеликих розмірах, яку вона виробила, придбала, зберігала, перевозила, пересилала без мети збуту, звільняється від адміністративної відповідальності за дії, передбачені цією статтею. Добровільна здача – це дії особи, яка мала можливість володіти ними й надалі, але з власної волі здала їх представникам влади. Усна чи письмова заява про бажання добровільно здати наркотичні засоби та психотропні речовини, зроблена особою (або виявлена в неї) під час затримання чи обшуку, сама по собі не може визнаватися підставою для звільнення від відповідальності.

Добровільний характер поведінки винного в цій ситуації означає, що особа мала можливість продовжувати протиправну діяльність чи переховуватись від органів правосуддя (об'єктивний критерій), усвідомлює таку можливість і не бажає нею скористатись (суб'єктивний критерій). Припинення незаконної діяльності з власної волі є вільним від впливу зовнішніх обставин, які вказують на те, що правоохоронні органи володіють відомостями (чи скоро їх матимуть) про кримінальний характер дії винного²³⁶.

Частина 2 ст. 44 КУпАП може бути застосована і тоді, коли правоохоронним органам стало відомо про незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання чи інші дії з наркотичними засобами чи психотропними речовинами, які утворюють їх незаконний обіг, але вони були не в змозі їх вилучити, оскільки не знали місця схованки, а особа з власної волі видала ці засоби чи речовини.

За змістом абзацу 2 п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП посадовим особам Національної поліції надано право складати протоколи про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 44 КУпАП.

Адміністративно-правова відповідальність за ухилення особи, хворої на наркоманію, від медичного огляду на наявність наркотичного сп'яніння та особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, від медичного обстеження, регламентується ст. 44¹ КУпАП. Об'єктом цього правопорушення є правові відносини, в яких виражений юридичний обов'язок осіб, які хворіють на наркоманію, проходити медичний огляд на наявність наркотичного сп'яніння, та особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, проходити медичне обстеження в установленому законом порядку²³⁷. Зміст даних правопорушень становить факт приховання немедичного вживання наркотичних засобів або психотропних речовин шляхом ухилення від медичного огляду чи медичного обстеження. Згідно зі ст. 13 зазначеного Закону медичний огляд проводиться за направленням працівників органів Національної поліції, а медичне обстеження – за направленням лікаря-нарколога. Та особа, яка ухиляється від медичного огляду або медичного обстеження, підлягає приводу до наркологічного закладу поліцейським.

Медичний огляд – це амбулаторний огляд особи з метою встановлення стану наркотичного сп'яніння. Медичне обстеження – це обстеження особи в стаціонарних умовах з метою встановлення діагнозу «наркоманія»²³⁸.

З об'єктивної сторони ухилення від медичного огляду полягає в невиконанні наркозалежною особою, яка перебуває в стані наркотичного сп'яніння, розпорядження поліцейського щодо проходження нею медичного огляду.

²³⁶ Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Вісник Верховного Суду України. – № 4. – 2002.

²³⁷ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями): Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10; Інструкція про порядок виявлення та постановки на облік осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини: затв. наказом МОЗ України, Генеральної прокуратури України, МВС України, Міністерства юстиції України від 10 жовт. 1997 р. № 306/680/21/66/5 // Офіц. вісник України. – 1997. – № 48. – Ст. 440; Порядок проведення медичного огляду та медичного обстеження осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами: затв. наказом МОЗ України та МВС України від 16 червня 1998 р. № 158/417. – Офіційний вісник України. – 1998. – № 30.

²³⁸ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями): Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

Невиконання такого розпорядження може мати форму явної відмови (непідкорення) йти з поліцейським, батьками, медичним персоналом тощо до наркологічного закладу.

Ухилення від медичного обстеження полягає у неприбутті особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, до наркологічного закладу, куди вона повинна була прийти за направленням лікаря-нарколога для проходження обстеження в стаціонарних умовах.

Якщо наркозалежна особа ухиляється від медичного огляду для приховання факту незаконного вживання наркотичного засобу чи психотропних речовин, її дії кваліфікуються за ч. 1 ст. 44¹ КУпАП. У цьому зв'язку слід зазначити, що до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 44¹ КУпАП притягується лише та наркозалежна особа, якій в установленому порядку медичним закладом поставлено діагноз «наркоманія» і яка перебуває на обліку в наркологічному закладі за місцем проживання. Коли особа хоча є фактично хворою на наркоманію, але цей діагноз не був поставлений у встановленому порядку, вона з юридичної точки зору не є хворою на наркоманію, а отже – суб'єктом правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 44¹ КУпАП.

За частиною 2 ст. 44¹ КУпАП притягуються особи, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами, ухиляються від медичного обстеження для приховання патологічного процесу захворювання на наркоманію. Разом з тим, як зазначає Н. І. Золотарьова²³⁹, при кваліфікації часто плутають суб'єкти проступку, передбаченого ч. 1 ст. 44¹ (ухилення особи, хворої на наркоманію від медичного огляду, чи наявність наркотичного сп'яніння) із суб'єктами, передбаченими ч. 2 ст. 44¹ (ухилення особи, яка зловживає наркотичними засобами або психотропними речовинами, від медичного обстеження).

Частиною 1 ст. 44¹ передбачений спеціальний суб'єкт – особа, яка досягла на момент вчинення адміністративного правопорушення 16-річного віку, якій у встановленому порядку лікарсько-консультативною комісією поставлений діагноз «наркоманія» і вона перебуває на обліку в наркологічній установі за місцем проживання, а ч. 2 ст. 44¹ передбачений загальний суб'єкт – фізична осудна особа, яка на момент вчинення правопорушення досягла 16-річного віку. Особливою ознакою цього суб'єкта є те, що ця особа або незаконно вживала наркотичні засоби чи психотропні речовини, або зловживала ними²⁴⁰.

Заслуговують на увагу пропозиції Л. В. Сороки²⁴¹, яка пропонує замінити термін «зловживання» на «незаконне вживання». До такого висновку автор приходить на підставі теоретичних положень, закріплених у ст. 1 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів та зловживання ними», в якому під «незаконним вживанням» розуміють вживання наркотичних засобів або психотропних речовин без

²³⁹ Золотарьова Н. І. Проведення в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин: : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. І. Золотарьова. – К., 2000. – 20 с.

²⁴⁰ Золотарьова Н. І. Проблема вдосконалення адміністративного законодавства, що регулює протидію незаконному обігу наркотиків / Н. І. Золотарьова // Право України. – № 9. – 2002. – С. 95-99.

²⁴¹ Сорока Л. В. Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Сорока. – Ірпінь, 2005. – 18 с.

призначення лікаря, під зловживанням – умисне систематичне протизаконне вживання. У свою чергу, систематичність – це вчинення певних дій більше трьох разів. Тобто на особу повинні три рази надійти достовірні дані про вживання нею наркотичних засобів чи психотропних речовин, її повинні три рази обстежити і знайти в її організмі залишки вказаних засобів або речовин. Водночас, за перші два рази до адміністративної відповідальності за ч. 2 ст. 44¹ КУпАП її притягувати не повинні.

Із суб'єктивної сторони правопорушення, передбачені ст. 44¹ КУпАП, характеризуються прямим умислом. Особа усвідомлює протиправний характер ухилення від медичного огляду або медичного обстеження, прагне цього і бажає це зробити. Мета цих дій – приховати від органів Національної поліції або наркологічного закладу факт незаконного вживання наркотичних засобів або психотропних речовин. Мотиви, якими керувався винний для кваліфікації вчиненого за ст. 44¹ КУпАП, значення не мають. Правопорушення, що розглядаються, є закінченими з моменту ухилення від медичного огляду або медичного обстеження.

Метою адміністративної відповідальності за невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку та конопель, місць їх зберігання та переробки є попередження протиправних посягань на нормальне функціонування відносин у сфері господарської діяльності, пов'язаної з вирощуванням, зберіганням та переробкою снотворного маку та конопель, підвищення соціальної активності керівників підприємств, установ і організацій з метою недопущення витоку наркотиковмісної сировини та пожнивних залишків у незаконний обіг, а також вжиття землекористувачами або землевласниками на закріплених за ними земельних ділянках заходів щодо знищення дикорослих конопель чи снотворного маку. Адміністративно-правові заходи даної групи набувають важливого значення сьогодні, коли у нашій державі набуває значного поширення легальні посіви наркотиковмісних рослин (з 170 м² у 2005 році до 13 000 м² – у 2010 році)²⁴², як наслідок збільшилась кількість фактів витоку в незаконний обіг пожнивних залишків, а окремі злочинні елементи використовують легальні посіви наркотиковмісних рослин як джерело отримання пожнивних залишків для їх подальшого незаконного збуту. Види снотворного маку чи конопель, діяльність з якими підлягає господарюванню, передбачена у таблиці I Списку III Переліку²⁴³.

Стаття 106¹ КУпАП передбачає відповідальність не тільки за невжиття заходів для забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку конопель, місць зберігання та перероблення врожаю цих культур, знищення післяжнивних залишків та відходів виробництва, які містять наркотичні речовини, а й невжиття землекористувачами або землевласниками, на закріплених за ними земельних ділянках заходів щодо знищення дикорослих конопель чи снотворного маку.

Об'єктом цього правопорушення виступають правові відносини у сфері культивування наркотиковмісних рослин і вироблення з них як зерен маку, так і похідних коноплі, в яких виражено юридичний обов'язок посадових осіб

²⁴² Довідка щодо основних показників боротьби з наркобізнесом за 2005–2011 рр. – К. : ДБНОН МВС України, 2011. – 19 с.

²⁴³ Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Затв. пост. Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789.

землекористувачів і землевласників вживати заходів, які виключають можливість розкрадання або незаконної заготівлі наркосировини.

З об'єктивної сторони проступок, передбачений ч.1 ст.106¹ КУпАП, характеризується бездіяльністю, тобто невжиття заходів щодо охорони посівів конопель або снотворного маку; збереження врожаю цих рослин у місцях його складування й перероблення; знищення післяжнивних залишків та відходів у вигляді наркотичних засобів на містах виробництва. Порядок культивування снотворного маку та конопель, встановлений Законом України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» та іншими нормативними актами²⁴⁴ передбачає, що суб'єкти господарської діяльності, які отримують ліцензію на посів та вирощування наркотиковмісних рослин, повинні забезпечити вжиття організаційних, технологічних, кваліфікаційних та спеціальних вимог.

Ліцензійними вимогами в частині охорони для провадження господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей, є необхідність укладання договору для охорони посівів маку, місць зберігання та переробки рослин. Охорона виставляється на об'єкти, які використовуються для культивування рослин маку снотворного, з моменту формування коробочок маку не менше ніж у 50 відсотків рослин, які розміщені на площі об'єкта. У разі перевищення в рослинах роду коноплі вмісту тетрагідроканнабінолу понад 0,08 відсотка, ліцензіат протягом 10 робочих днів зобов'язаний забезпечити охорону посівів, місць зберігання та переробки таких рослин, для чого заключає договір із суб'єктом охоронної діяльності.

Крім того порядок здійснення охорони наркотиковмісних рослин регламентуються договорами між суб'єктом господарської діяльності та суб'єктом охоронної діяльності. Невжиття заходів в цьому разі характеризується відсутністю взагалі або наявністю такої системи охорони, яка фактично не могла забезпечити схоронність посівів зазначених культур, а також їх врожаю в місцях складування і перероблення, внаслідок чого сторонні особи безперешкодно проникають у місця зосередження рослин і сировини, здійснюючи незаконну заготівлю наркотиків.

Суб'єкт цього адміністративного проступку є спеціальним. Ним може бути лише посадова особа, на яку внаслідок її службових повноважень покладено юридичний обов'язок вживати заходів до забезпечення схоронності посівів конопель чи снотворного маку, їх врожаю, знищення післяжнивних залишків і наркотиковмісних відходів виробництва. Це можуть бути:

керівники господарств, які здійснюють господарську діяльність із вирощування коноплі чи маку;

посадові особи, які очолюють певні виробничі підрозділи, в яких зберігається або переробляється макова чи конопляна солома;

працівники суб'єтів охоронної діяльності, які заключили договір на охорону із суб'єктом господарської діяльності на охорону посівів наркотиковмісних рослин.

Суб'єктом аналізованого правопорушення є також землевласники та землекористувачі ділянок, на яких ростуть дикорослі коноплі або снотворний мак.

²⁴⁴ Деякі питання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінет Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282// Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

Бездіяльність першої групи названих суб'єктів кваліфікується за ч. 1 ст. 106¹ КУпАП, другої – за ч. 2 цієї ж статті.

Суб'єктивна сторона аналізованого правопорушення виражається як у формі прямого умислу, так і з необережності.

Правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 106¹ КУпАП, вважається закінченим з моменту виявлення факту невжиття заходів для забезпечення схоронності посівів конопель або маку в період їх цвітіння і досягання, збирання врожаю та його зберігання в місцях складування й перероблення. Делікт, передбачений ч. 2 ст. 106 КУпАП, є закінченим з моменту невжиття землевласником або землекористувачем заходів щодо знищення виявлених дикорослих конопель або в строк, встановлений посадовою особою органу внутрішніх справ.

Безпосереднім об'єктом ст. 106² КУпАП є правові відносини з приводу культивування снотворного маку та конопель, в яких виражено юридичний обов'язок посадових осіб і громадян не займатися такого роду діяльністю, оскільки вона є одним з основних джерел наркотичної сировинної бази, на якій розвивається незаконний обіг наркотичних засобів. Виходячи зі змісту диспозиції ст. 106² КУпАП, предметом даного правопорушення є будь-які сорти конопель незалежно від їх ботанічної назви, а також снотворний мак. Правопорушення, що розглядається, визнається закінченим з моменту посіву або вирощування зазначених культур незалежно від того, чи вирощено й зібрано врожай із засіяних і тих, що обробляються ділянок, та чи була вироблена з них наркосировина.

Суб'єктом правопорушення, передбаченого ст. 106² КУпАП, може бути будь-яка осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку, в тому числі й посадова особа.

Із суб'єктивної сторони це правопорушення характеризується прямим умислом. Винний усвідомлює, що займається незаконним культивуванням снотворного маку чи конопель і бажає вчинити саме так. Для кваліфікації вчиненого за ст. 106² КУпАП важливе значення має мета незаконного культивування таких рослин. Якщо винний незаконно посіяв або вирощував мак чи коноплі одноосібно або за попереднім зговором групою осіб з метою збуту придбав макову соломку чи конопель, вчинене кваліфікується не за ст. 106² КУпАП, а за КК України.

Умовою адміністративної відповідальності є кількість рослин, що незаконно були посіяні або незаконно вирощувались. Статтею 310 КК України передбачається кримінальна відповідальність за незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку в кількості від ста до п'ятисот рослин чи конопель у кількості від десяти до п'ятдесяти рослин. Відповідно адміністративна відповідальність настає в разі незаконного вирощування снотворного маку від однієї до ста рослин, а конопель – від однієї до десяти.

Автори монографії не погоджуються з пропозиціями Л. В. Сороки²⁴⁵, яка пропонує ч. 2 ст. 106¹ КУпАП викласти у такій редакції: «Невжиття землевласниками або землекористувачами на закріплених за ними ділянках заходів щодо знищення дикорослих конопель чи снотворного маку після офіційного попередження уповноважених осіб про їх знищення». На їх погляд запровадження системи офіційного попередження недоцільно. Безліцензійне вирощування

²⁴⁵ . Сорока Л. В. Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Сорока. – Ірпінь, 2005. – 18 с.

наркотиковмісних рослин в Україні заборонено на законодавчому рівні і давати особі шанс «своєчасно» зібрати наркотиковмісні рослини сприятиме поширенню наркотизму.

Аналізуючи адміністративні проступки, передбачені в ч. 1 ст. 106¹, ч. 2 ст. 106¹ та ст. 106², можна зробити висновок про необхідність нормативного закріплення віднесення до суб'єктів вказаних адміністративних проступків юридичних осіб (господарських підприємств) та фізичних осіб-підприємців, які незаконно здійснювали вирощування снотворного маку чи (і) конопель або надавали земельну ділянку, де здійснювалась така протиправна діяльність, у оренду²⁴⁶.

Адміністративно-правова відповідальність за допуск до керування транспортними засобами або суднами водіїв чи судноводіїв, які перебувають у стані наркотичного сп'яніння передбачена ст. 129 КУпАП і полягає в забороні уповноваженими особами керувати транспортні засоби та річкові або маломірні судна водіями та судноводіями, які перебувають у стані наркотичного сп'яніння, а також відстороненні уповноваженими особами від керування водіїв транспортних засобів та судноводіїв річкових або маломірних суден, які перебувають у стані наркотичного сп'яніння.

Об'єктом правопорушення є безпека дорожнього руху, життя та здоров'я людей, встановлені Законом України «Про дорожній рух»²⁴⁷ та Правилами дорожнього руху²⁴⁸.

З об'єктивної сторони правопорушення характеризується діями та виражається у: а) допуску до керування транспортними засобами водіїв, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або у хворобливому стані, або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, або таких, що не пройшли у встановлений строк медичного огляду; б) допуску до керування транспортним засобом особи, яка не має права на керування транспортним засобом; в) допуску до керування річковим або маломірним судном осіб, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

Допуском до керування транспортним засобом особи, яка перебуває у стані сп'яніння або не має права ним керувати, визнають усні чи письмові згоди, розпорядження, вказівки особи, відповідальної за технічний стан чи експлуатацію цього засобу, про його використання у сфері дорожнього руху таким водієм. Як допуск можна розглядати також мовчазну згоду, видачу маршрутного листа, передачу ключів і документів або керма під час руху, невідсторонення водія від керування тощо²⁴⁹.

Правопорушення за юридичною конструкцією складає формальний склад.

²⁴⁶ Золотарьова Н. І. Провадження в справах про адміністративні правопорушення, що посягають на правові відносини обігу наркотичних засобів та психотропних речовин: : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н. І. Золотарьова. – К., 2000. – 20 с.

²⁴⁷ Про дорожній рух : Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31.

²⁴⁸ Правила дорожнього руху (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 41.

²⁴⁹ Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті // Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 14 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-05/conv>

Правопорушення вважається закінченим з моменту допуску до керування транспортним засобом, річковим або маломірним судном осіб, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або у хворобливому стані, або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, або таких, що не пройшли у встановлений строк медичного огляду.

Суб'єктом адміністративного правопорушення є не водій, а посадова особа, відповідальна за технічний стан та експлуатацію транспортного засобу чи річкового або маломірного судна.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується навмисною виною. Посадова особа знає, усвідомлює, що водій (судноводій) знаходиться у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або у хворобливому стані, або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, або таких, що не пройшли у встановлений строк медичного огляду і допускає його до керування транспортним засобом чи річковим або маломірним судном.

На нашу думку, необхідно на законодавчому рівні передбачити можливість звільнення з посади осіб, відповідальних за технічний стан і експлуатацію транспортних засобів, у разі систематичного допуску ними до керування транспортними засобами осіб, які знаходяться в стані сп'яніння.

Адміністративно-правова відповідальність за керування транспортним засобом, річковим або маломірними судами водієм (судноводієм), який перебуває в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, або передача керування транспортним засобом, маломірним або річковим судном особі, яка перебуває в такому стані, а так само відмова особи, яка керує транспортним засобом чи річковими, або маломірними суднами від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, – встановлюються ст. 130 КУпАП.

Об'єктом даного адміністративного правопорушення є безпека дорожнього руху та судноплавства, життя та здоров'я людей. Встановленими Правилами дорожнього руху²⁵⁰ водію забороняється, зокрема, керувати транспортним засобом у стані наркотичного сп'яніння. Це ж саме стосується заборони керування судноводіями маломірних або річкових суден²⁵¹.

З об'єктивної сторони адміністративне правопорушення може виражатися в такому: а) керуванні транспортним засобом, річковим або маломірними судами водієм (судноводієм), який перебуває в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції; б) передачі керування транспортним засобом, маломірним або річковим судном особі, яка перебуває в такому стані; в) відмова особи, яка керує транспортним засобом чи річковими, або маломірними суднами від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції. При цьому фактом передачі транспортного засобу, маломірного

²⁵⁰ Правила дорожнього руху (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 41.

²⁵¹ Положення про систему управління безпекою судноплавства на морському і річковому транспорті : затв. наказом Міністерства транспорту України від 20 листопада 2003 р. № 904 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 52.

або річкового судна необхідно вважати передачу рульового управління під час керування.

Під керування транспортним засобом слід розуміти як виконання функцій водія під час руху такого засобу або інструктора-водія під час навчання учнів-водіїв, незалежно від того, керує особа транспортним засобом, який рухається своїм ходом чи за допомогою буксирування.

Передача керування транспортним засобом – передача у своїй присутності керування транспортним засобом іншій особі, що має при собі посвідчення на право керування транспортним засобом відповідної категорії, а також особі, яка навчається водінню транспортним засобом відповідно до вимог Правил дорожнього руху.

Разом з тим на сьогодні існують проблеми щодо доказування факту передачі транспортного засобу особі, яка керування транспортним засобом, маломірним або річковим судном особі, яка перебуває в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції – адже, якщо під час передачі керування транспортним засобом власнику повинно бути відомо про стан сп'яніння особи, якій він передав керування і визначити час, коли керування транспортним засобом було передано – не завжди вдається. І не можна ставити у вину власнику, який передав керування іншій особі, те, що через місяць після передачі свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу водій перебуватиме у стані сп'яніння. А, отже, грамотно надані пояснення до протоколу про адміністративне правопорушення зумовлять закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю суб'єктивної сторони, – а, отже, і складу адміністративного правопорушення.

Встановлення у правопорушника стану сп'яніння здійснюється відповідно до Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції²⁵². Вказаною інструкцією визначено, що ознаками алкогольного сп'яніння є: запах алкоголю з порожнини рота; порушення координації рухів; порушення мови; виражене тремтіння пальців рук; різка зміна забарвлення шкірного покриву обличчя; поведінка, що не відповідає обстановці, а ознаками наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції – наявність однієї чи декількох ознак стану алкогольного сп'яніння (крім запаху алкоголю з порожнини рота); звужені чи дуже розширені зіниці, які не реагують на світло; сповільненість або навпаки підвищена жвавість чи рухливість ходи, мови; почервоніння обличчя або неприродна блідість.

Огляд на стан сп'яніння проводиться: а) поліцейським на місці зупинки транспортного засобу з використанням спеціальних технічних засобів, дозволених до застосування МОЗ та Держспоживстандартом (далі – спеціальні технічні засоби); б) лікарем закладу охорони здоров'я (у сільській місцевості за відсутності лікаря – фельдшером фельдшерсько-акушерського пункту, який пройшов спеціальну підготовку). У разі відмови водія транспортного засобу від проходження огляду на стан сп'яніння на місці зупинки транспортного засобу або його незгоди з результатами огляду, проведеного поліцейським, такий огляд проводиться в

²⁵² Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції: затв. наказом МВС України, МОЗ України від 9 листопада 2015 р. № 1452/735 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 88.

найближчому закладі охорони здоров'я, якому надано право на його проведення відповідно до ст. 266 КУпАП (далі – заклад охорони здоров'я). У разі скоєння дорожньо-транспортної пригоди, унаслідок якої є особи, що загинули або травмовані, проведення огляду на стан сп'яніння учасників цієї пригоди є обов'язковим у закладі охорони здоров'я.

Огляд на стан алкогольного сп'яніння водія транспортного засобу здійснюється поліцейськими, які мають спеціальні звання. Поліцейськими використовуються спеціальні технічні засоби, які мають, зокрема, сертифікат відповідності та свідоцтво про перевірку робочого засобу вимірювальної техніки.

Огляд на стан сп'яніння проводиться з дотриманням інструкції з експлуатації спеціального технічного засобу та фіксацією результатів на паперових та електронних носіях, якщо спеціальний технічний засіб має такі функції. Перед проведенням огляду на стан сп'яніння поліцейський інформує особу, яка підлягає огляду на стан сп'яніння, про порядок застосування спеціального технічного засобу та на її вимогу надає сертифікат відповідності та свідоцтво про перевірку робочого засобу вимірювальної техніки. Огляд на стан сп'яніння на місці зупинки транспортного засобу проводиться в присутності двох свідків. Не можуть бути залучені як свідки поліцейські або особи, щодо неупередженості яких є сумніви. Установлення стану алкогольного сп'яніння здійснюється на підставі огляду, який проводиться згідно з вимогами Інструкції²⁵³ поліцейським з використанням спеціальних технічних засобів, показники яких після проведення тесту мають цифровий показник більше **0,2** проміле алкоголю в крові.

З метою забезпечення достовірності результатів огляду водіїв транспортних засобів, які мають бути оглянуті в закладах охорони здоров'я, поліцейський забезпечує доставку цих осіб до найближчого закладу охорони здоров'я не пізніше ніж протягом двох годин з моменту виявлення підстав для його проведення. Результати огляду на стан сп'яніння водія транспортного засобу, проведеного поліцейським, зазначаються в акті огляду на стан алкогольного сп'яніння з використанням спеціальних технічних засобів. У випадку установлення стану сп'яніння результати огляду, проведеного поліцейським, зазначаються у протоколі про адміністративне правопорушення, до якого долучається вказаний акт огляду. Акт огляду складається у двох примірниках, один з яких вручається водію, а другий залишається у поліцейського та/або долучається до протоколу про адміністративне правопорушення у разі встановлення стану сп'яніння. Якщо технічними характеристиками спеціального технічного засобу передбачається роздрукування на папері його показників, ці результати долучаються до протоколу про адміністративне правопорушення. Оформлення матеріалів огляду на стан сп'яніння водія транспортного засобу здійснюється згідно з чинним законодавством. У разі наявності підстав вважати, що водій транспортного засобу перебуває у стані наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, згідно з вказаними вище ознаками, поліцейський направляє цю особу до найближчого закладу охорони здоров'я.

Із суб'єктивної сторони адміністративне правопорушення, яке розглядається, характеризується навмисною виною, його вчинення можливе тільки за наявності

²⁵³ Інструкції про порядок виявлення у водіїв транспортних засобів ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції : затв. наказом МВС України, МОЗ України від 9 листопада 2015 р. № 1452/735 // Офіц. вісник України. – 2015. – № 88.

прямого умислу. Суб'єкт адміністративного проступку – спеціальний: водій транспортного засобу, судноводій маломірного або річкового судна, який здійснює керування транспортним засобом чи маломірним або річковим судном. Одночасно суб'єктом правопорушення є водій, який передав керування транспортним засобом, маломірним або річковим судном особі, яка перебуває в стані наркотичного сп'яніння, і особа, яка погодилась керувати вказаним транспортним засобом у такому стані²⁵⁴.

Диспозиція ч. 2 ст. 130 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за керування транспортним засобом особою, яка перебуває у стані алкогольного сп'яніння, вчиненого повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення за ч. 1 ст. 130 КУпАП. З наведеного вбачається, що єдиним документом, який підтверджує притягнення певної особи протягом року до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 130 КУпАП є постанова суду, яка набрала законної сили.

Об'єктом адміністративного правопорушення, яке посягає на встановлений порядок заняття господарською діяльністю в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (ст. 164 КУпАП), є суспільні відносини у сфері регулювання господарської діяльності. Господарська діяльність – будь-яка діяльність особи, спрямована на отримання доходу в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах, у разі коли безпосередня участь такої особи в організації такої діяльності є регулярною, постійною та суттєвою. Безпосередня участь – це здійснення зазначеної діяльності особою через її постійні представництва, філіали, відділення, інші відокремлені підрозділи, а також довірену особу, агента або будь-яку іншу особу, яка діє від імені та на користь першої особи²⁵⁵. Підприємницькою може вважатися лише діяльність з виробництва продукції, зокрема, наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, виконання робіт, надання послуг і зайняття торгівлею вказаними предметами і речовинами, з метою одержання прибутку. У разі відсутності такої мети немає правових підстав вважати діяльність господарюючого суб'єкта підприємницькою²⁵⁶.

Об'єктивна сторона правопорушень полягає у здійсненні без одержання відповідної ліцензії господарської діяльності, пов'язану з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів²⁵⁷.

Не зважаючи на те, що в ст. 164 КУпАП прямо не передбачена відповідальність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, вона є дієвим засобом адміністративного покарання для осіб, які

²⁵⁴ Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / Р. А. Калужний, М. І. Іншин, І. М. Шопіна та ін. – Видання п'яте, із змінами та доповненнями станом на 10 вересня 2013 р. – К. : Алерта, 2013. – 976 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uristinfo.net/adminpravo/131-ra-kaljuzhnij-naukovo-praktichnij-komentar-kupap/3414-glava-10-administrativni-pravoporushennja-na-transporti-v-galuzi-shljahovogo-gospodarstva-i-zvjazku-st-129-st148-5.html>

²⁵⁵ Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Відомості Верховної Ради України. – 2011 – № 13-14, № 15-16, № 17.

²⁵⁶ Про деякі питання практики застосування окремих норм чинного законодавства при вирішенні спорів // Лист Вищого арбітражного суду України – № 01–8/453 від 26 червня 1995 р.

²⁵⁷ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10 ; Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: затв. постановою Кабінет Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282// Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

здійснюють безліцензійну господарську діяльність із вказаними речовинами. Зазначимо, що відповідно до ст. 7 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори» діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до таблиць II і III Переліку, та прекурсорів, включених до таблиці IV Переліку, здійснюється юридичними особами всіх форм власності за наявності в них ліцензії на здійснення відповідних видів діяльності, якщо інше не передбачено цим Законом. Абзац 2 ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»²⁵⁸ закріплює таку процедуру, яка знайшло своє відображення у п. 19 ч. 3 ст. 9 вказаного Закону, а саме: ліцензуванню підлягають культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку. Ліцензія – це документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умови виконання ліцензійних умов (у даному випадку в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів).

Порядок отримання ліцензій на вказаний вид діяльності регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 року № 282 «Деякі питання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку»²⁵⁹.

Таким чином, зайняття підприємницькою діяльністю, пов'язаною з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, особою, яка не отримала у встановленому порядку Ліцензію на право здійснення господарської діяльності, пов'язаною з обігом таких речовин та засобів (за умов відсутності складу злочину), є об'єктивною стороною вказаного правопорушення.

Характерними видами таких порушень є відпуск прекурсорів суб'єктами господарської діяльності.

Здійснення видів господарської діяльності, визначених у цьому переліку, за відсутності оформленої відповідно до чинного законодавства ліцензії і складає об'єктивну сторону правопорушення, яка передбачена ч. 2 ст. 164 КУпАП.

Суб'єктивна сторона правопорушень, передбачених ст. 164 КУпАП, полягає в наявності умислу. Суб'єктами правопорушення можуть бути особи, яким виповнилося 16 років.

²⁵⁸ Про ліцензування певних видів господарської діяльності (із змінами та доповненнями) : Закон України від 1 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.

²⁵⁹ Деякі питання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку : постанова Кабінет Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282// Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209.

Аналізуючи ст. 106² КУпАП, яка передбачає адміністративну відповідальність за вчинення діянь, пов'язаних із незаконним вирощуванням наркотиковмісних рослин, зазначимо, що до предмета правопорушення належать тільки ті рослини, які визначені Переліком²⁶⁰, а саме снотворний мак і коноплі. Відповідно, і предметом правопорушення, які підлягають конфіскації у справах цієї категорії, будуть тільки зазначені рослини.

Порядок конфіскації наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів також передбачений ст. 6 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», зокрема, наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, що знаходяться в незаконному обігу, а також обладнання, яке використовується для їх незаконного виготовлення, підлягають конфіскації у встановленому законом порядку.

Аналіз ст. 106² КУпАП свідчить, що предмет конфіскації (снотворний мак та коноплі), який став безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, суперечить змісту самої конфіскації. Для початку визначимо, що предмет, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави за рішенням суду. Але снотворний мак та коноплі не можуть використовуватись державою відповідно до чинного законодавства України, яким передбачається ліцензування певних видів діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів²⁶¹ з наступних причин.

По-перше, чинним законодавством України передбачається ліцензування певних видів діяльності, пов'язаної з вирощуванням наркотиковмісних рослин (снотворного маку та конопель), а також легальним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів²⁶². Ліцензійне вирощування рослин зазначеної категорії здійснюється лише у промислових цілях, а саме: для отримання насіння маку чи зрілої коноплі, а також додатково коноплі для використання у промислових цілях. Таким чином, якщо снотворний мак чи коноплі, які незаконно вирощуються, на момент їх вилучення були недозрілі або, навпаки, перезрілі, вони не можуть у подальшому використовуватись як для отримання насіння, так і у промислових цілях, тобто не можуть бути предметом обігу.

²⁶⁰ Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Затв. пост. Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789.

²⁶¹ Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. ; Про ліцензування певних видів господарської діяльності (із змінами та доповненнями) : Закон України від 1 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.

²⁶² Деякі питання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282// Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209 ; Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : Затв. пост. Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789 ; Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

По-друге, використання снотворного маку за іншими напрямками господарської діяльності неможливе: в Україні відсутні підприємства, які мають право переробляти снотворний мак для одержання лікарських препаратів.

По-третє, вирощування наркотиковмісних рослин передбачає дотримання відповідних умов. Наприклад, отримання насіння для подальшого його використання для висівання маку чи конопель передбачає відповідні умови для його вирощування, які повинні контролюватися як власниками господарств, так і суб'єктами визначеними законодавством²⁶³. Це стосується насамперед висівання тільки спеціального (атестованого) насіння певної категорії, яке передбачає обов'язкове проведення апробації на насінницьких посівах у фазі цвітіння (визрівання) рослин, відбирання з посівів зразків для проведення дослідження підрозділами науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів при МВС України на вміст алкалоїдів морфіну у снотворному маку чи тетрагідроканнабінолу тощо.

По-четверте, предметом цього правопорушення є рослини, які вміщують наркотичні засоби та психотропні речовини, обіг яких обмежений, а результати переробки цих рослин (макова солома, марихуана тощо) навіть заборонені до обігу, що взагалі робить неможливим їх вільний продаж.

Наведене свідчить про суперечності та неврегульованість як норм КУпАП, так і норм ст. 6 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» в частині конфіскації наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться в незаконному обігу, а також обладнання, що використовується для їх незаконного виготовлення.

Проте слід відрізняти вилучення (конфіскацію) матеріальних об'єктів з незаконного володіння особи або вилучених з обігу як міру забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення від конфіскації як виду адміністративного покарання за адміністративне правопорушення, що приводить до позбавлення власника права на певне майно.

Аналізуючи статті 29, 251, 260 та 265 КУпАП, зазначимо, що законодавець указує на те, що не є конфіскацією знаряддя вчинення або предмети адміністративного правопорушення, вилучені з обігу як заходи адміністративного покарання. Ця міра застосовується лише у випадках, прямо вказаних у санкції норми, що встановлює відповідальність за конкретне правопорушення. Це означає, що в адміністративному законодавстві немає жодної норми, де санкція статті як вид покарання вказувала б на конфіскацію наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів.

Виявивши адміністративне правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків, уповноважений посадовець повинен їх вилучити в установленому законом порядку. В цьому випадку застосовується захід забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, але жодним чином не адміністративне покарання. На це указує ч. 1 ст. 265 КУпАП «Вилучення речей і документів», що передбачає знищення вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин.

²⁶³ Деякі питання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці І переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: постанова Кабінет Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282// Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209

Саме тому вважаємо за доцільне внести зміни до ч. 1 ст. 6 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», замінивши слово «конфіскація» на «вилучення».

Ураховуючи викладене, пропонується санкцію ст. 106² КУпАП «конфіскація незаконно вирощуваних наркотиковмісних рослин» замінити на «знищення незаконно вирощуваних наркотиковмісних рослин».

Одночасно пропонуємо внести відповідні зміни до ст. 6 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», в якій передбачити нову частину 1 у такій редакції:

«В Україні забороняється вирощування наркотиковмісних рослин, крім випадків, встановлених чинним законодавством. Виявлені незаконні посіви наркотиковмісних рослин підлягають негайному знищенню». Відповідно частини 1, 2 та 3 ст. 6 стануть частинами 2, 3 і 4.

Водночас необхідно внести зміни до санкції ст. 106² КУпАП, де словосполучення «конфіскація незаконно вирощуваних наркотиковмісних рослин» замінити на «із знищенням незаконно вирощуваних наркотиковмісних рослин».

Що стосується ст. 164 КУпАП («Порушення порядку провадження господарської діяльності»), то предметом вчинення цього правопорушення будуть лише прекурсори, господарська діяльність з якими здійснюється з порушенням встановлених правил та умов, а також засоби, які слугували для їх обігу (виготовлення, виробництва, збуту тощо). Якщо здійснюється безліцензійна діяльність з наркотичними засобами або психотропними речовинами, то вказане діяння містить склад злочину. Відповідно до чинного законодавства²⁶⁴ господарська діяльність з прекурсорами підлягає ліцензуванню в установленому законодавством порядку. Незаконне заняття господарською діяльністю, де предметом обігу виступають прекурсори, карається конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без неї.

Тобто до предмета конфіскації у разі вчинення зазначеного правопорушення можна віднести:

– виготовлену продукцію:

а) прекурсори, які віднесені до Переліку та передбачені у Таблиці IV Списку № 1: N-ацетилантранілова кислота, ергометрин, ерготамін, ефедрин, ізосафрол, лізергінова кислота, 3,4-метилендіоксифеніл-2-пропанон (3,4-МДФ-2П), піперональ, псевдоефедрин, сафрол, фенілацетон, фенілпропаноламін (ФПА, норефедрин)). До цього списку також включаються солі всіх перелічених у ньому речовин у разі, коли утворення таких солей можливе; передбачені у Таблиці IV Списку № 2: ангідрид оцтової кислоти, антранілова кислота, ацетон, етиловий ефір, калію перманганат,

²⁶⁴ Деякі питання ліцензування господарської діяльності з культивування рослин, включених до таблиці I переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, реалізації (відпуску), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного переліку: постанова Кабінет Міністрів України від 6 квітня 2016 р. № 282// Офіц. вісник України. – 2016. – № 30. – С. 104. – Ст. 1209; Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789; Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори (із змінами та доповненнями): Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

метилетилкетон, піперидин, сірчана кислота, соляна кислота, толуол, фенілоцтова кислота). До цього списку також включаються солі всіх перелічених у ньому речовин у разі, коли утворення таких солей можливе, за винятком солей сірчаної та соляної кислот;

б) розчинники та речовини, виготовлені промисловим способом, що містять не менш як 50 відсотків таких прекурсорів, як ацетон, етиловий ефір, метилетилкетон і толуол («Розчинник 646», «Розчинник 647», «Розчинник 650», «Ацетон», Уайт спіріт», «Толуол» тощо);

– знаряддя виробництва та виготовлення прекурсорів – це різні предмети, обладнання, апарати, пристрої, прилади, з допомогою яких прекурсори виробляються.

Такі знаряддя можуть використовуватись під час різних процесів виробництва прекурсорів, зокрема при:

екстракції: апарат Сокслета або будь-який інший апарат, призначений для екстракції твердих тіл, ділильні воронки;

фільтруванні: воронки скляні, воронки Бюхнера, колби Бунзена, водоструменний насос, масляний насос; паперові, скляні та ватні фільтри;

нагріванні: плитки електричні та газові, водяні та піщані бані, теплові шафи;

охолодженні: холодильники з водяним або повітряним охолодженням, кристалізатори;

виділення твердої речовини або очищення: ротаційний випаровувач із водоструменним або масляним насосом; кристалізатори, ділильні воронки, колонки для рідинної препаративної хроматографії (малоймовірно), прилади для фільтрування та нагрівання;

здійсненні синтетичних операцій: холодильники з водяним або повітряним охолодженням, насадки скляні зі шліфами, перегонні колби, хлоркальцієві трубки, алонжі, термометри, колби конусні, круглодонні, круглодонні двогорлі, круглодонні тригорлі, чотирьохгорлі, стакани: хімічні скляні та фарфорові прилади для нагрівання та перемішування;

перемішуванні: мішалки механічні, мішалки електричні з підігрівом та без підігріву;

здійсненні допоміжних операцій, а саме: зважуванні (терези технічні, аналітичні, рівноваги); зберіганні речовин (холодильники, екскатори); подрібненні речовин (ступки, пестики).

– сировина для виробництва та виготовлення прекурсорів – різні речовини та засоби з яких безпосередньо виробляють прекурсори²⁶⁵.

З метою виготовлення прекурсорів можливе використання й інших хімічних речовин.

КУпАП закріпив систему адміністративних стягнень, перелік яких поданий у суворо визначеному порядку: від менш суворих до більш суворих. Аналіз ст. ст. 44, 44¹, 106¹, 106², 129, 130, 164 КУпАП, які встановлюють покарання за вчинення правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, дозволяє визначити санкції, які передбачені зазначеними статтями, а саме:

²⁶⁵ Більш детально дивись: Рівчаченко О. А. Розслідування незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 “Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза” / О. А. Рівчаченко .; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2016. – 260 арк.

- штраф;
- оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (транспортного засобу);
- конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;
- позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами);
- адміністративний арешт.

Зазначимо, що перелік стягнень, який міститься у ст. 24 КУпАП, не є вичерпним.

Частина 3 цієї статті передбачає, що законодавчими актами можуть встановлюватись й інші види адміністративних стягнень. На нашу думку, до адміністративних стягнень також можна віднести передбачене ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» покарання у вигляді тимчасового зупинення діяльності об'єктів масового перебування громадян (ресторани, кафе, бари, дискотеки тощо), які використовуються для незаконного вживання чи збуту наркотичних засобів або психотропних речовин.

Штраф – грошове стягнення, яке накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених КУпАП та іншими законами України²⁶⁶.

Адміністративний штраф є найбільш поширеним видом адміністративного стягнення. Він передбачений у статтях КУпАП як абсолютна або альтернативна санкція, при цьому він передбачений у санкціях всіх статей КУпАП, які належать до сфери незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Чинне адміністративне законодавство надає право призначати штраф за вчинення правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів:

- органам Національної поліції – ч. 1 ст. 44; ст. 44¹; ч. 2 ст. 106¹; ст. 129;
- районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судам (суддями) – ст. 44; ст. 44¹; ч. 1 ст. 106¹; ст. 106²; ст. 130; ст. 164;
- органам морського і річкового транспорту – ч. 3 ст. 129; ч. 5 та ч. 6 ст. 130.

Судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів розглядають справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

При визначенні розміру штрафу, що накладається, слід виходити з принципу індивідуалізації і диференціації адміністративного покарання. Крім того, при накладенні штрафу необхідно враховувати особистість особи (наркозалежна вона чи ні), соціальний стан (наявність житла для постійного проживання), наявність заробітку (працює чи безробітна особа) та інші дані.

Найбільшою проблемою сьогодення є реалізація оплати штрафу за вчинення правопорушень, передбачених ст. 44 КУпАП, адже серед порушників КУпАП у правопорушеннях, що розглядаються у монографії, значна кількість наркозалежних

²⁶⁶ Кодекс Украины об административных правонарушениях : науч.-практ. ком.) / под общ. ред. А. С. Васильева. – Харьков : ООО «Одиссей», 2000. – 912 с.

осіб, які, як правило, не мають достатньо коштів чи матеріальних цінностей для реального виконання стягнення.

Саме тому для наркозалежних осіб застосування такого покарання, як адміністративний штраф, не має ніякого профілактичного впливу, оскільки вони не стоять перед вибором, куди витратити наявні гроші: на сплату штрафу або придбання наркотиків. Отже, для цієї категорії осіб адміністративний штраф як вид покарання малоефективний, оскільки ці особи вважають за краще витратити свої грошові кошти на придбання чергової дози наркотичного засобу чи психотропної сировини, ніж на виплату штрафу. Це не тільки не дозволяє вирішити основні завдання законодавства про адміністративні правопорушення (зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України), а й підриває авторитет владних структур в очах населення. Тому можна сміливо стверджувати, що адміністративний штраф, який накладається на наркозалежних осіб за вчинення правопорушень, передбачених ст. 44 КУпАП, має недостатній профілактичний вплив.

Навіть внесені Законом України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів»²⁶⁷ зміни до ст. 44 КУпАП, якими були запроваджено таке стягнення, як громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин, не вирішили цю проблему, оскільки більшість наркозалежних осіб не працюють або за станом здоров'я не можуть виконувати певний вид громадських робіт.

Виходячи з наведеного, пропонуємо внесення змін до КУпАП щодо запровадження альтернативних видів покарань через неефективність запровадження штрафу, зокрема таких, як примусове звернення до спеціалізованого лікувального закладу з метою проведення лікування, а також доповнення КУпАП новою статтею: «Стаття 32¹. Застосування примусових заходів медичного характеру до хворих на наркоманію, які вчинили адміністративне правопорушення», яка передбачала б призначала наркозалежній особі примусове лікування в спеціалізованому закладі.

Найбільш дієвим адміністративним заходом для осіб, які керують транспортними засобами у стані наркотичного сп'яніння, є оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, яке полягає в примусовому оплатному вилученні таких предметів за рішенням суду і наступній реалізації з передачею вирученої суми колишньому власникові з відрахуванням витрат по реалізації вилученого предмета²⁶⁸. Як правило, таке оплатне вилучення застосовується щодо транспортного засобу в разі вчинення особою правопорушення, передбаченого:

– ч. 2 ст. 130 КУпАП – особа повторно протягом року вчинила будь-яке з порушень:

²⁶⁷ Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів і одурманюючих засобів : Закон України від 6 жовтня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 21. – Ст. 203.

²⁶⁸ Судова практика з розгляду адміністративних справ про деякі правопорушення на транспорті : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/>

а) керувала транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції;

б) передавала керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів;

в) відмовлялася від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

– ч. 3 ст. 130 КУпАП – особа двічі протягом року піддавалася адміністративному стягненню за керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують її увагу та швидкість реакції, за відмову від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, та вчинила:

а) керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції;

б) передачу керування транспортним засобом особі, яка перебуває в стані такого сп'яніння чи під впливом таких лікарських препаратів;

в) відмову від проходження відповідно до встановленого порядку огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або щодо вживання лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Порядок застосування оплатного вилучення і види предметів, які підлягають вилученню, встановлюються КУпАП та іншими законами України. Постанова про оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, виконується державним виконавцем. Предмет, вилучений на підставі постанови про його оплатне вилучення, здається державним виконавцем для реалізації в порядку, встановленому законом. Суми, виручені від реалізації оплатно вилученого предмета, відповідно до ст. 28 КУпАП передаються колишньому власникові з відрахуванням витрат, пов'язаних із проведенням виконавчих дій.

Конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення встановлюється ст. 29 КУпАП, яка полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави за рішенням суду.

Конфісковано може бути лише предмет, який є у приватній власності порушника, якщо інше не передбачено законами України. У справах про адміністративні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів конфіскація передбачена лише у санкції ст. 106² КУпАП (конфіскація незаконно вирощуваних наркотиковмісних рослин) та у ч. 1 та ч. 2 ст. 164 КУпАП (конфіскація виготовленої продукції, знарядь виробництва і сировини чи без такої).

Що стосується конфіскації грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення, то ними є прибуток, отриманий в результаті протиправної реалізації прекурсорів.

Порядок конфіскації наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів передбачений також ст. 6 Закону України «Про заходи протидії

незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». Зокрема, цим нормативним актом передбачено, що наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, що знаходяться в незаконному обігу, а також обладнання, яке використовується для їх незаконного виготовлення, підлягають конфіскації у встановленому законом порядку. Наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, використання яких у законному обігу визнано недоцільним, а також обладнання для їх виготовлення підлягають знищенню в порядку, встановленому нормативним актом МВС України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України, МОЗ України, Міністерства юстиції України і Верховного Суду України.

Особливістю позбавлення спеціального права, наданого громадянину (права керування транспортними засобами) полягає в тому, що за вчинення адміністративного правопорушення особа може бути позбавлена тільки того спеціального права, яким правопорушник володів на момент вчинення протиправного діяння. У ст. 130 КУпАП передбачається позбавлення права керування транспортним засобом на строк: у ч. 1 – на один рік; у ч. 2. та ч. 4 – на три роки; ч. 3 – на десять років; у ч. 5 – від одного до трьох років.

У разі винесення постанови про позбавлення права керування транспортним засобом, річковим або маломірним судном, вилучення відповідно до ч. 5 ст. 265 КУпАП особі, до якої застосовано цей захід адміністративного стягнення, посвідчення водія (свідоцтво, диплом) не повертається. Виданий замість вилученого посвідчення водія (свідоцтва, диплома) тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом, річковим або маломірним судном діє до закінчення строку, встановленого для подання скарги або прийняття рішення по скарзі. Якщо в результаті розгляду скарги буде прийнято рішення про скасування постанови і закриття справи або заміну позбавлення права керування транспортним засобом, річковим або маломірним судном іншим заходом стягнення (п. 3 і 4 ч. 1 ст. 293 КУпАП) вилучене посвідчення водія (свідоцтво, диплом) повертається особі, в якій його було вилучено. Водії транспортних засобів та судноводії вважаються позбавленими спеціального права з дня винесення постанови про позбавлення цього права.

Адміністративний арешт полягає в позбавленні свободи особи, яка вчинила адміністративний проступок, на термін, що визначається районним, районним у місті, міським чи міськрайонним судом (суддею) в загальному порядку, тривалістю до 15 діб. Дане покарання застосовується лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень, серед яких ст. 44 КУпАП («Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах»).

Адміністративний арешт не може застосовуватись до вагітних жінок, жінок, які мають дітей віком до дванадцяти років, осіб, які не досягли вісімнадцяти років, інвалідів першої і другої груп.

Разом з тим ми не погоджуємося із законодавцем, який встановив адміністративний арешт до 15 діб, у тому вигляді, в якому він існує сьогодні за правопорушення, передбачене ст. 44 КУпАП. Адже результати дослідження свідчать, що в більшості випадках адміністративний арешт застосовується до наркозалежних осіб, якщо в правопорушника не має засобів для оплати штрафу (особа не працює), або правопорушник не виконав ухвалу про накладення адміністративного штрафу. Водночас без покарання все таки повинно бути

застосоване, враховуючи, що санкція ст. 44 КУпАП крім штрафу передбачає лише адміністративний арешт, який і застосовується.

Хоча ч. 1 ст. 32 КУпАП передбачає, що адміністративний арешт встановлюється і призначається лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень, проте законодавець не дає офіційного тлумачення поняття «виняткового випадку». Отже, суддя застосовує його за окремі види правопорушення, передбачені в санкції статті за своїм внутрішнім переконанням.

Відсутність критеріїв по накладенню того або іншого адміністративного покарання викликає необхідність керуватися адміністративним розсудом. Звідси виникає проблема законності, яка все більше затверджує себе як об'єктивна необхідність. Суди щорічно накладають адміністративне стягнення у вигляді адміністративного арешту в середньому до 25,5 % осіб за вчинення адміністративних правопорушень, передбачених ст. 44 КУпАП.

У більшості випадків суб'єктом адміністративних справ за цією статтею є особи, які допускають вживання наркотичних засобів або психотропних речовин без призначення лікаря. Значна частина серед цієї категорії осіб – хворі на наркоманію, ніде не працюючі особи, які більшість свого часу витрачають на пошук коштів чи іншого майна з метою придбання на них наркотичного засобу або психотропної речовини.

Таким чином, накладення адміністративного арешту терміном до 15 діб до хворої на наркоманію особу викликає важку абстиненцію з відповідними негативними наслідками для здоров'я арештованого, які можуть спричинити навіть смерть, не кажучи про тяжку недугу, яку відчуває така особа. Як приклад, можна навести смерть 12 липня 2010 року 29-річної наркозалежної особи в Солом'янському РУ ГУМВС України в м. Києві, що викликало значний суспільний резонанс, а встановлення причин смерті перебувало на особистому контролі Президента України²⁶⁹. І таких випадків чимало.

Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 23 КУпАП, адміністративне стягнення застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття. Це положення явно не відповідає наслідкам адміністративного арешту за правопорушення, передбачене ст. 44 КУпАП. Через це нерівноцінні стягнення лише роблять правопорушників більш жорстокими, сприймаються як несправедливі і не мають належної виховної дії. Такими чином, у законодавчому порядку необхідно вирішити питання щодо доповнення новими санкціями ст. 44 КУпАП, а саме: звернення до медичного закладу за допомогою з метою лікування або закріплення за порушником представника від громадської організації, яка повинна забезпечити надання профілактичної, соціальної, медичної та іншої допомоги²⁷⁰.

Потребують подальшого вдосконалення правові норми, що встановлюють заохочування до осіб, які виявили бажання позбутися наркотичних засобів та психотропних речовин. На нашу думку, примітка до ст. 44 КУпАП, яка регламентує, що особа, яка добровільно здала наркотичні засоби або психотропні речовини, які

²⁶⁹ В Соломенском райотделе милиции умер мужчина : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.ua/index.php?id=346869&lang=ru>

²⁷⁰ Шевчук Г. В. Проблеми адміністративного арешту у справах у сфері обігу наркотичних засобів та психотропних речовин / Г. В. Шевчук // Сучасне та майбутнє в тенденціях підготовки студентів ВНЗ : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 3 червня 2010 р.). – Чернігів : Видавець Лозовий В.М., 2010. – С. 162–163.

були в неї в невеликих розмірах і які вона виробила, виготовила, придбала, зберігала, перевозила, пересилала без мети збуту, звільняється від адміністративної відповідальності за дії, передбачені цією статтею, повинна буди доповнена іншими заохочувальними нормами.

Наприклад, особи, які допускають вживання наркотичних засобів або психотропних речовин без призначення лікаря, повинні обов'язково звернутися до спеціалізованого медичного закладу з метою проходження медичного курсу лікування або громадської організації для отримання психологічної допомоги.

У 15 лютого 1995 році Верховною Радою України прийнято Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними»²⁷¹, де у ст. 9 було передбачено такий захід, як зупинення та припинення діяльності закладів масового перебування громадян, у яких виявлені факти вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Законом України від 8 вересня 2011 року «Про внесення зміни до ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними»²⁷²» внесено зміни та доповнення до диспозиції вказаної ст. 9 цього Закону. Новими змінами було розширено об'єкт застосування адміністративного стягнення. Якщо раніше до місць масового перебування громадян відносилися ресторани, кафе, бари, казино, відеотеки, дискотеки, то нині такими місцями стали також кінотеатри, нічні клуби, гральні заклади, розважальні комплекси.

Змінена підстави, процедура та уповноважені органи, які мають право зупинення та припинення діяльності закладів масового перебування громадян, в яких виявлені факти вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Зокрема, підставами для подання до суду щодо застосування такого стягнення є:

акти систематичного або масового (трьома і більше особами) незаконного вживання чи збуту наркотичних засобів чи психотропних речовин у закладі масового перебування громадян. Під систематичністю слід вважати виявлення органами Національної поліції трьох і більше фактів незаконного обігу наркотичних засобів або психотропних речовин, які зафіксовані у вигляді адміністративних стягнень (за ст. 44 КУпАП) чи порушених кримінальних справ (за ст. 309, 307, 315, 316 КК України). При цьому до цих діянь повинен бути причетний персонал закладу або ці порушення могли вчинитися завдяки бездіяльності адміністрації закладу (відсутність пропускового режиму, бездіяльність служби безпеки закладу, неінформування правоохоронних органів про осіб, які здійснюють незаконний обіг наркотичних засобів, та психотропних речовин у таких закладах, тощо). Масовість передбачає одночасне або періодичне вживання трьома і більше особами наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

²⁷¹ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10.

²⁷² Про внесення зміни до статті 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» : Закон України від 08 вересня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 15. – Ст. 99.

невжиття посадовими особами таких закладів заходів щодо запобігання вживанню чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів після офіційного попередження з боку правоохоронних органів. При цьому зазначеному заходу повинно передувати подання, внесене в порядку ст. 282 КУпАП до власника розважального закладу, яким він зобов'язується вжити конкретних заходів для усунення причин та умов, що сприяють розповсюдженню наркотичних засобів та психотропних речовин у його закладі. У разі, якщо це подання залишається без розгляду, а так само несвоєчасна відповідь на подання, посадова особа, винна в цьому, за наявності відповідних підстав може бути притягнута до адміністративної відповідальності згідно із ч. 2 ст. 185⁶ КУпАП «Невжиття заходів щодо окремої ухвали суду чи окремої постанови судді, подання органу дізнання, слідчого або протесту, припису чи подання прокурора», а у відповідний орган державної виконавчої влади надсилається подання в порядку ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними».

Що стосується уповноважених органів, які мають право зупинення та припинення діяльності закладів масового перебування громадян, в яких виявлені факти вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, то якщо раніше ці дії належали до компетенції органів виконавчої влади, які видавали дозвіл на здійснення господарської діяльності, то нині це право надано судам.

Рішення про зупинення діяльності закладів масового перебування громадян приймається судом упродовж місяця з дня надходження подання правоохоронних органів. Суд може зупинити діяльність розважального закладу строком на три місяці, а у разі якщо впродовж року встановлено повторний факт вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, – строком на шість місяців.

Протягом строку дії рішення суду про зупинення діяльності таких закладів за відповідною адресою забороняється діяльність будь-яких аналогічних закладів.

Якщо після закінчення строку дії зазначених заходів виявлено новий факт вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у закладах масового перебування громадян, діяльність таких закладів припиняється судом у встановленому законодавством порядку²⁷³.

Не зважаючи на те, що Законом України від 8 вересня 2011 року «Про внесення зміни до ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» суттєво змінена диспозиція ст. 9, сьогодні залишаються невизначеними та неврегульованими на правовому рівні такі положення:

критерії, яких повинен дотримуватися розважальний заклад з метою недопущення незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин на його території;

термін, протягом якого повинно бути виявлено систематичне або масове вживання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у закладах масового перебування громадян;

²⁷³ Про порядок прийняття рішення щодо анулювання ліцензій / Лист № 4–47–173/5883 від 5 листопада 2002 р.) // Державний комітет України з питань регулярної політики та підприємництва // Вісник законодавства України. – 2003. – № 9.

не визначена форма подання;

відсутня інструкція, як регламентувала б порядок тимчасового зупинення діяльності місць масового перебування громадян (ресторанів, кафе, барів, казино, відеотек, дискотек тощо), в яких не дотримується антинаркотичне законодавство.

Ураховуючи викладене, пропонуємо внести зміни до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», яку викласти в такій редакції:

«У разі встановлення протягом року фактів систематичного або масового (трьома і більше особами) вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у закладах масового перебування громадян (ресторанах, кафе, барах, кінотеатрах, нічних клубах, дискотеках, гральних залах, розважальних комплексах тощо) та невжиття посадовими особами таких закладів заходів щодо запобігання вживанню чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів після офіційного попередження правоохоронними органами діяльність таких закладів за поданням правоохоронних органів зупиняється судом строком на три місяці, а у разі якщо впродовж року встановлено повторний факт вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, – строком на шість місяців».

Результати запровадження нових змін до ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» будуть предметом подальшого аналізу та досліджень науковців та практиків. Зазначимо, що внаслідок попередньої неврегульованості вказаної вище норми з 52 направлених у 2008 році до місцевих держадміністрацій подань про тимчасове зупинення діяльності таких закладів, тільки по трьох прийняте рішення та їх діяльність припинено²⁷⁴. Аналогічна ситуація має місце в 2009–2011 роках²⁷⁵.

Також погоджуємося з Л. В. Сорокою²⁷⁶, яка пропонує віднести до системи адміністративних стягнень у справах про правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів передбачене ст. 9 Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними» зупинення та припинення діяльності закладів масового перебування громадян, в яких виявлені факти вживання чи збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Таким чином, українське антинаркотичне законодавство потребує подальшого вдосконалення. Ефективність адміністративних санкцій знижується внаслідок наявних недоліків нормативного регулювання адміністративно-правових заходів та практики їх застосування. Невиконання покарань, накладених за адміністративні правопорушення поза сумнівом є тією негативною побічною обставиною, яка робить всю попередню процедуру неефективною, дискредитує органи державної влади, які нездатні забезпечити реалізацію адміністративних покарань, а у правопорушників

²⁷⁴ Виступ заступника Міністра внутрішніх справ України генерал-майора міліції Євдокимова В.М. на колегії з питання «Про стан протидії наркозлочинності та заходи щодо активізації роботи на цьому напрямку діяльності» (28 серпня 2009 року). – К. : ДБНОН МВС України. – 10 л.

²⁷⁵ Довідка щодо основних показників боротьби з наркобізнесом за 2005–2011 рр. – К. : ДБНОН МВС України, 2011. – 19 с.

²⁷⁶ Сорока Л. В. Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л. В. Сорока. – Ірпінь, 2005. – 18 с.

виникає відчуття безкарності, внаслідок чого вони нерідко вчиняють нові правопорушення і, навіть, злочини.

При реалізації адміністративно-правових заходів досягається безпосередній попереджувальний ефект як в індивідуальному, так і загальнопревентивному сенсі.

Своєчасне застосування покарань сприяє усуненню причин, умов і негативних явищ, що визначають формування особи правопорушників. Проте це положення буде реальним і справедливим тільки тоді, коли призначення покарання відображатиме його цілі, відповідатиме закону і застосовуватиметься згідно з принципом індивідуалізації та диференціації.

Аналіз правозастосовної практики свідчить, що територіальні органи та підрозділи Національної поліції зіткнулися з вирішенням багатьох проблемних питань, що значно ускладнюють, а в окремих випадках роблять абсолютно неможливою роботу щодо запобігання адміністративним правопорушеннями у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Як наслідок, ці зміни та доповнення потребують негайного внесення до КУпАП з метою вирішення завдань законодавства про адміністративні правопорушення та недопущення у подальшому порушення принципів законності та справедливості адміністративної відповідальності.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ

3.1. Удосконалення організаційних заходів протидії правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

В умовах загострення наркотичної ситуації в Україні назріла гостра необхідність вироблення нових організаційних напрямів запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, переглянути практику запровадження заходів профілактики наркоманії, адже реальне підвищення ефективності такої роботи тільки за рахунок Національної поліції, працівників медичних установ та соціальних служб не завжди уявляється можливим. Не зважаючи на загальну мету діяльності зазначених органів та установ, напрями реалізації цієї мети цими відомствами часто бувають різними і, навіть, в окремих випадках протирічать один одному. Одним із прикладів цього є відношення до програм зменшення шкоди від немедичного вживання наркотиків, які, з одного боку, активно впроваджує МОЗ України, а з другого, – окремі підрозділи та органи Національної поліції створюють певні перепони.

Таким чином, зростання незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, а також наркоманії характеризується не тільки сукупністю різних чинників (соціальних, економічних, медичних тощо), а й відсутністю міжвідомчої взаємодії у виборі шляхів її запобігання. Це диктує вибір певних стратегій і реальних підходів у пошуках рішень зазначеної проблеми з використанням потенціалу виконавчої влади та органів місцевого самоврядування областей, міст, районів, селищ, а також зацікавлених громадських організацій. Ситуація ускладнюється через відсутність у державі єдиного органу, який забезпечував би координацію, розподіл ресурсів, взаємодію та контроль за виконанням політики держави в сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Виходом із ситуації, що склалася, є відновлення та реорганізація діяльності координаційних рад з питань профілактики та боротьби з наркоманією (можливо під іншою назвою), створення яких було передбачено Національною програмою протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу на 1994–1997 роки²⁷⁷. Не зважаючи на те, що діяльність таких рад ніхто не скасовував, поступово їх діяльність була припинена. Навіть Координаційна рада з питань профілактики та боротьби з наркоманією стала збиратися замість двох разів на рік – раз на два роки, а то і взагалі менше.

Основними причинами неієздатності таких координаційних рад та їх поступової ліквідації була відсутність чіткої політики нашої держави щодо запобігання незаконному обігу наркотиків та наркоманії (розрив між Національною

²⁷⁷ Національна програма протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу на 1994–1997 роки : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня 1993 р. № 1034. – Офіц. сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>

програмою протидії зловживанню наркотичними засобами та їх незаконному обігу на 1994–1997 роки та Програмою реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 роки²⁷⁸ складав 6 років), і, як наслідок, невизначеність у шляхах подолання цієї проблеми (як правило, діяльність координаційних рад зводилась до заслуховування звітів керівників відомств); відсутність достатнього фінансування рішень координаційних рад; слабкі позиції громадських організацій щодо контролю за діяльністю цих рад. Зазначимо, що до складу рад входили, як правило, представники різних органів виконавчої влади, де основну роль відігравали установи охорони здоров'я та органи внутрішніх справ, які іноді вирішували свої внутрішньовідомчі, а не громадські проблеми. В результаті навіть національна координаційна рада перетворилася з міжвідомчого органу при Кабінеті Міністрів України у відомчий, створений при МВС України.

Порівняно з 90-ми роками ХХ століття ситуація щодо діяльності громадських організацій у нашій державі змінилася, адже в кожній області (районі, місті) діє значна їх кількість, які мають необхідне фінансове забезпечення, кадровий потенціал, великий досвід антинаркотичної профілактичної діяльності та авторитет у громадському середовищі. Крім того, відповідно до Указу Президента України від 15 вересня 2005 року «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики»²⁷⁹ при органах виконавчої влади повинні створюватись дорадчі органи. Не стали винятком і ОВС (на той час), зокрема підрозділи боротьби з незаконним обігом наркотиків, які, реалізуючи вказаний вище Указ Президента України відповідно до наказу МВС України від 25 серпня 2005 року № 716²⁸⁰ при начальниках кримінальної міліції ГУ МВС–УМВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а також заступниках начальника – начальниках кримінальної міліції міськрайорганів повинні створити Громадські спостережні ради з питань протидії наркоманії.

Метою діяльності цих рад було забезпечення громадського контролю та вдосконалення діяльності ОВС щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та поширенню наркоманії. Громадська спостережна рада з питань протидії наркоманії є дорадчо-консультаційним органом і створюється виключно на громадських засадах. До її складу добровільно залучаються представники органів охорони здоров'я, засобів масової інформації, громадських організацій, які займаються правозахисною діяльністю або ставлять за мету протидію наркозлочинності та поширенню наркоманії. До складу їх діяльності за погодженням з відділом освіти можуть включатися представники батьківських комітетів загальноосвітніх шкіл.

Основними завданнями Громадської спостережної ради були такі:

²⁷⁸ Програма реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2003–2010 роки : Затв. пост Кабінету Міністрів України від 4 червня 2003 р. № 877 // Офіц. вісник України. – 2003. – № 24. – Ст. 1133.

²⁷⁹ Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Указ Президента України від 15 вересня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 38.

²⁸⁰ Інструкція з організації роботи підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків органів внутрішніх справ України щодо забезпечення взаємодії з населенням та громадськими організаціями у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та попередження поширення наркоманії та Положення про Громадську спостережну раду з питань протидії наркоманії МВС України : затверджено наказом МВС України від 25 серпня 2005 р. № 716. – К., МВС. – 8 с.

визначення стратегічних напрямів спільної діяльності органів внутрішніх справ та громадських організацій, спрямованої на попередження та викриття фактів незаконного обігу наркотиків, а також забезпечення профілактики поширення наркоманії;

розроблення конкретних спільних заходів щодо посилення протидії наркозлочинності, організації антинаркотичної пропаганди, у тому числі із залученням засобів масової інформації, здійснення індивідуальної профілактики відносно осіб, які зловживають наркотичними засобами або психотропними речовинами, звільнилися з місць позбавлення волі після відбуття покарання за вчинення наркозлочинів, чи засуджені до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі;

вивчення та узагальнення інформації, що надходить від громадських організацій, для розроблення заходів для усунення причин та умов, які сприяють вчиненню наркозлочинів та розповсюдженню наркоманії;

розгляд заяв, скарг, повідомлень населення та громадських організацій щодо конкретних фактів незаконного обігу наркотиків, осіб, до них причетних, місць зосередження злочинних наркоугруповань, осередків для вживання, виготовлення або збуту наркотиків, а також фактів бездіяльності чи порушення законодавства працівниками поліції;

забезпечення скоординованих дій і цілеспрямованого проведення профілактичних заходів щодо запобігання вчиненню правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків неповнолітніми та іншим негативним проявам у молодіжному середовищі;

надання інформації членам громадських організацій про неповнолітніх, які потребують проведення з ними профілактичної роботи з боку органів внутрішніх справ та громадськості, дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у наркоманію, та батьків, які негативно впливають на виховання своїх дітей, а також організація їх спільної перевірки; внесення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності пропозицій щодо запобігання правопорушенням і злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків, виникненню причин та умов, що сприяють їх вчиненню, тощо²⁸¹.

Не зважаючи на визначене коло завдань, діяльність Громадських спостережних рад на той час мали обмежений характер щодо реалізації запланованих заходів. Вони не завжди були спроможні ефективно впроваджувати елементи антинаркотичної профілактичної діяльності в області (регіоні, місті), адекватно вирішувати проблемні питання, які належать до компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Як наслідок, в окремих регіонах нашої країни діяльність Громадської спостережної ради мала і на сьогодні має формальний характер і не здатні кардинально впливати на розробку та впровадження регіональної політики у сфері незаконного обігу наркотиків. Тому відновлення при органах виконавчої влади координаційних рад (їх назва може бути різною), але основним завданням їх повинні стати організація та координація зацікавлених органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських

²⁸¹ Інструкція з організації роботи підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків органів внутрішніх справ України щодо забезпечення взаємодії з населенням та громадськими організаціями у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів та попередження поширення наркоманії та Положення про Громадську спостережну раду з питань протидії наркоманії МВС України : затверджено наказом МВС України від 25 серпня 2005 р. № 716. – К., МВС. – 8 с.

організацій, ЗМІ у протидії наркозлочинності та наркоманії, що сприятиме комплексному вирішенню проблемних питань та залучення до цього необхідних ресурсів.

Структура координаційної ради повинна бути організована таким чином: при координаційній раді створюється постійно діюча робоча група з числа представників основних учасників ради, які збиралися б раз на тиждень для вирішення оперативних завдань. До складу такої робочої групи повинно входити 12–18 осіб. Безпосереднє ж засідання координаційної ради у повному складі повинно відбуватись раз на місяць або за ініціативою будь-якого представника робочої групи в разі неможливості вирішення певного питання.

Для визначення структури та повноважень координаційних рад, врегулювання її діяльності, встановлення прав та обов'язків її голови та членів, порядку прийняття та виконання рішень повинно бути затверджено відповідне положення про координаційну раду. Затверджуватись такий документ повинен головою органу місцевої виконавчої влади, що надасть змогу в подальшому розв'язувати комплекс проблем із залученням зацікавлених органів та підрозділів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, чисельних громадських організацій, спрямовувати та координувати розподіл наявних ресурсів на реалізацію відповідних проектів, контролювати виконання запланованого.

На нашу думку, це положення не має бути єдиним документом, який повинен регулювати суспільні відносини, що виникають під час діяльності координаційної ради щодо здійснення міжвідомчої координації у протидії наркозлочинності та проведенні профілактики наркоманії. Пропонується на рівні керівництва виконавчої влади регіону (району, міста) розробити та затвердити концепцію міжвідомчої взаємодії з організації профілактики наркоманії та боротьби з наркозлочинністю.

У такій концепції мають бути сформовані форми та напрями антинаркотичної профілактичної діяльності органів, установ та громадських організацій, принципи і шляхи їх міжвідомчої взаємодії. Прийняття такої концепції з чітким розмежуванням функцій уповноважених осіб органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів, а також громадських організацій сприятиме покращенню ефективності у здійсненні антинаркотичної профілактичної роботи та посиленню громадського контролю за цим напрямом.

Водночас з метою недопущення непорозумінь у діяльності територіальних органів Національної поліції та громадських організацій при проведенні антинаркотичних заходів, зокрема реалізації Програм зменшення шкоди від немедичного вживання наркотиків, а також налагодження більш тісної співпраці пропонується підписання відповідних письмових угод.

Сторонами таких угод, з одного боку, повинні бути громадські організації, з іншого – територіальний орган Національної поліції. Предметом угод можуть бути діяльність, спрямована на сприяння поширення послуг програм зменшення шкоди від немедичного вживання наркотиків; побудова взаємовідносин на підставі рівності, чесного партнерства та захисту інтересів один одного; забезпечення захисту прав та законних інтересів уразливих верств населення. У такій угоді наводяться проекти, які будуть впроваджуватися громадськими організаціями, права і обов'язки сторін тощо.

В угоді також необхідно передбачити умови конфіденційності працівників громадських організацій під час роботи із споживачами наркотиків. Зокрема, сторонам (насамперед, Національної поліції) забороняється використовувати як під час дії угоди, так і після припинення її дії, незалежно від підстав такого припинення,

у власних інтересах або в інтересах інших осіб, будь-яку інформацію, що визнана конфіденційною за письмовим зверненням однієї зі сторін. Не потребує такого звернення і визнається конфіденційною для цілей цієї угоди інформація, що стосується осіб, робіт, методів, знань, ідей, матеріалів, пов'язаних із діяльністю сторін, і яка не використовується публічно, у тому числі інформація щодо фінансового стану сторін та їх взаємовідносин з іншими фізичними та юридичними особами. Крім цього, в угоді також повинні зазначатися основні принципи взаємодії, зокрема, повага прав учасників угоди, обов'язкові консультації сторін при вирішенні проблемних питань тощо.

Індивідуальна профілактика осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, завжди була основним напрямком профілактичної діяльності ОВС (у минулому) та Національної поліції зараз, адже доведено, що ефективна профілактична робота з наркоспоживачами значно зменшує кількість правопорушень, які вчиняються цією категорією осіб. Вона є також складовою світової стратегії боротьби з цим негативним явищем, а саме: на першому місці – профілактика, другому – лікування (сюди можна віднести й соціальну реабілітацію) і третьому – системна протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Не дивлячись на значну антинаркотичну профілактичну роботу, що здійснюють органи та підрозділи Національної поліції у цьому напрямі, її ефективність та результативність не завжди можна оцінити через різні об'єктивні та суб'єктивні обставини. Особливо негативно впливає на профілактику наркоманії відсутність розділів у статистичній звітності Національної поліції, які свідчать про результати вжитих органами Національної поліції заходів з профілактики наркоманії, що обумовлюється відсутністю розроблених методик, за якими можна оцінити діяльність поліцейського у цьому напрямі. Це негативно впливає на можливість показати результативність своєї діяльності працівникам окремих підрозділів Національної поліції (приветивної діяльності, протидії наркозлочинності, карного розшук тощо), до безпосередніх обов'язків яких входить здійснення профілактичних функцій стосовно осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Адже ресурси і час, які витрачаються працівниками цих підрозділів на проведення антинаркотичних заходів, при цьому не знаходячи свого відображення у звітності, призводить до того, що в більшості випадків поліцейські відмовляються від профілактичної роботи, яка не може бути відповідно оцінена і відображена.

Крім того, відсутність можливості проаналізувати сутність і масштаб проведених Національною поліцією антинаркотичних заходів не дають повної картини проаналізувати їх результативність, визначити позитивні та негативні сторони й у подальшому скорегувати напрями цієї діяльності. Так, більшість підрозділів Національної поліції, виходячи з основних вимог індивідуальної профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, як правило, займаються лише виявленням та взяттям на облік наркозалежних осіб, а також проведенням з ними профілактичної роботи, як правило, у формі бесіди. Визначити ефективність таких заходів також неможливо.

На наш погляд, виходом зі ситуації, яка склалася, є налагодження нового формату взаємодії Національної поліції з громадськими організаціями, робота яких пов'язана саме зі здійсненням антинаркотичної діяльності (надання наркозалежним медичної, соціальної, психологічної, юридичної допомоги тощо). Пропонується

об'єднати зусилля зацікавлених сторін (Національної поліції та громадських організацій) у реалізації основної мети: зменшення попиту та пропозицій на наркотичні засоби та психотропні речовини, а також зменшення шкоди від їх немедичного вживання.

Порядок дій такої співпраці можна відобразити наступним алгоритмом:

Для початку необхідно розробити та заключити відповідні договори між громадською організацією та органом Національної поліції щодо проведення спільних антинаркотичних заходів. При цьому в органі Національної поліції визначається підрозділ, який здійснюватиме безпосередню координацію з громадськими організаціями (координуючий підрозділ Національної поліції). Таким підрозділом може бути, наприклад, протидії наркозлочинності дільничних офіцерів поліції;

Механізм співпраці між Національною поліцією та громадськими організаціями можна охарактеризувати через призму таких етапів:

1) у разі затримання (за вчинення адміністративного проступку чи злочину) особи, яка є наркоспоживачем, або виявлення наркозалежної особи під час оперативно-профілактичних рейдів (на вулиці, у житлових приміщеннях, на горищах, у підвалах тощо) одним із підрозділів територіального органу Національної поліції, вона після оформлення відносно неї відповідних матеріалів, доставляється до координуючого підрозділу;

2) працівник координуючого підрозділу Національної поліції вживає заходів щодо встановлення особистості особи, її освіти, сімейний стан, рід занять та місце роботи (навчання), посаду, що обіймає; відомості про судимість (за якою статтею КК), постійне місце проживання, з ким проживає, підтримує тісні зв'язки, які наркотики та який час вживає, чи проходила раніше лікування, де, коли, причини, що спонукали її до вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин, бажання щодо можливого лікування та отримання психологічної допомоги від відповідних фахівців;

3) у разі згоди на отримання наркозалежною особою допомоги (медичної, соціальної, реабілітаційної, юридичної тощо) працівник координуючого підрозділу Національної поліції направляє наркозалежну особу до координуючої громадської організації, яка залежно від стану та потреб цієї особи вирішує, в яку іншу громадську організацію, реабілітаційний центр або лікувальний заклад її перенаправити. Під час направлення до координуючої організації працівником Національної поліції оформлюється направлення, яке складається з двох частин: основної та корінця.

На титульній стороні основної частини направлення органу поліції зазначаються дані координуючої громадської організації (адреса, контактні телефони, години прийому, прізвище, ім'я по батькові її керівника), а на зворотній стороні – прізвище, ім'я та по батькові поліцейського, який дає направлення наркозалежній особі, орган Національної поліції, його контактний телефон. Також у направленні зазначається прізвище, ім'я, по батькові особи, яка направляється, а також стислий перелік питань з відповідями особи, які закреслюються при складанні поліцейським.

Громадська організація
 «Батьки проти наркотиків»
 Петренко Андрій Миколайович
 Дні та години прийому: пн. – пт. з 9-00 до 17-00
 Тел. (044) 550 11 75
 Адреса: 01034 м. Київ, вул. Шовковична, 145

Рис. 1 (титульна сторона)

Стапаненко Василь Григорович Дністровський РУ НП в м. Києві (044) 222-22-22 Направляється: _____ _____ (прізвище, ім'я, по батькові) ☐ споживач наркотиків з діагнозом «наркоманії» ☐ споживач наркотиків ☐ затриманий за злочин

Рис. 2 (зворотня сторона)

Отримавши таке направлення, наркозалежний повинен звернутися до координуючої громадської організації в установленний поліцейський термін, за адресою та назвою, яку він отримав.

З метою контролю за зверненням до громадської організації наркозалежної особи у працівника Національної поліції залишається корінець, на якому зазначаються відомості про особу, дату і час направлення, в яку організацію повинна прибути наркозалежна особа;

Гр. _____ _____ (прізвище, ім'я, по батькові) Направлений «_____» _____ 20 __ р. Прибув «_____» _____ 20 __ р. Не прибув _____
--

Рис. 3 (відривний корінець)

4) працівник координуючого підрозділу Національної поліції телефонує до координуючої громадської організації та повідомляє про направлення до неї наркозалежної особи. За результатами звернення наркозалежного координуюча громадська організація повідомляє про це відповідного працівника Національної поліції;

5) наркозалежною особою, яка звернулася до визначеної координуючої громадської організації, її фахівцями проводиться співбесіда за результатами якої встановлюється її стан, потреба в допомозі (медична, соціальна, психологічна, реабілітаційна, юридична тощо) та залежно від цього визначається відповідна установа (державна чи громадська), яка в подальшому займатиметься наркозалежним.

Координуючі громадські організації також можуть надавати такі послуги: індивідуальне психологічне та соціальне консультування (для наркозалежних та членів їх родин), соціальний супровід та психологічну підтримку осіб, які пройшли курс реабілітації, консультування з питань ВІЛ/СНІДу, допомогу в працевлаштуванні тощо.

Такі громадські організації можуть бути ініціатором створення групи самопомогі для наркозалежних та групи допомоги для співзалежних, проводити групові сесії з арт-терапії, тренінги впевненої поведінки, тренінги профілактики зриву тощо. Можливе надання інших видів послуг: обстеження на ВІЛ/СНІД та інші небезпечні хвороби, юридичні консультації тощо. Координуюча громадська організація здійснює контроль та веде облік результатів надання допомоги, узагальнює їх і в разі необхідності координує подальше лікування чи надання інших видів допомоги наркозалежному;

б) координуюча громадська організація щомісячно надає звіти до органу Національної поліції, які в подальшому направляють до координуючого підрозділу, який був ініціатором направлення наркозалежних. Звіти можуть бути у вигляді своєрідних повідомлень, в яких зазначатиметься:

скільки осіб було направлено до координуючої громадської організації;

скільки осіб за певний час звернулися до громадської організації;

куди саме були направлені наркозалежні для подальшої роботи: на лікування, реабілітацію чи надання соціальної допомоги;

скільки осіб пройшло лікування і скільки відмовилось;

скільки осіб на даний час проходять лікування, реабілітацію тощо.

У свою чергу, працівники координуючого підрозділу Національної поліції узагальнюють таку інформацію, що дасть змогу володіти даними про наркозалежних осіб, які були направлені ними до громадських організацій, скільки з них пройшло лікування, скільки відмовилось, з яких причин тощо.

Таким чином, працівники Національної поліції можуть виконувати дві основні функції:

активно співпрацюючи з громадськими організаціями, здійснювати індивідуальну профілактику наркозалежних осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів;

за наявності достатньої інформації щодо діяльності в цьому напрямі у подальшому можна оцінювати безпосередню роботу кожного поліцейського щодо його участі в індивідуальній профілактиці.

Для більш плідної роботи працівники координуючих підрозділів Національної поліції разом з іншими зацікавленими працівниками Національної поліції і

представниками громадських організацій не менш ніж два рази на рік або у разі виникнення певних проблем повинні проводити збори, на яких мають обговорювались нагальні питання, які виникають.

Підводячи підсумки, зазначимо, що відомча роз'єднаність і відсутність можливості впливу на наркоситуацію з боку окремих структур виконавчої влади і органів місцевого самоврядування вимагають розробки і здійснення узгоджених дій. Міжвідомча координація при проведенні профілактики наркозалежності повинна стати основою цілеспрямованої протидії зловживанню наркотиками і їх незаконному обігу. Саме тому нормативне забезпечення співробітництва органів виконавчої влади та громадських організацій у профілактиці наркоманії займає одне з чільних місць, покликаних об'єднати зусилля всіх зацікавлених органів виконавчої влади, місцевого самоврядування та громадських організацій.

3.2. Вдосконалення нормативного регулювання застосування заходів протидії правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

Протидія незаконному обігу наркотиків в Україні належить до національного пріоритету, адже профілактика наркоманії та недопущення розвитку наркобізнесу є необхідною умовою розвиненого суспільства, важливим фактором його економічного, культурного та правового рівня²⁸².

Суттєвою перешкодою цим негативним явищам повинно стати вдосконалення правового забезпечення порядку обігу в державі наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а також заходів щодо запобігання та протидії їх нелегальному обігу.

Одним із головних завдань у недопущенні витоку з легального обігу наркотиків є створення ефективного механізму правового контролю за господарською діяльністю юридичних осіб, які беруть участь у культивуванні та використанні рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей. Так, щороку в нашій країні господарськими підприємствами відповідно до отриманих ліцензій висівається значна площа наркотиковмісних рослин. Тільки у 2010 році 73 сільськогосподарські підприємства у 18 областях України здійснили посіви нарковмісних рослин (мак – 65 господарств, коноплі – 8, а 1 – одночасно маку і коноплі) на загальній площі 14,6 тис. га²⁸³.

У 2017 році на підставі отриманих ліцензій Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками здійснюють культивування безнаркотичних рослин конопель 22 підприємства на території Волинської, Донецької, Закарпатської, Кіровоградської, Житомирської, Київської, Рівненської, Сумської, Полтавської, Харківської, Хмельницької, Черкаської та Чернігівської областей на загальній площі 2 тис. 515 га. Крім того у поточному році на підставі отриманих ліцензій здійснювали культивування рослин маку 5 підприємств:

²⁸² Концепція реалізації державної політики у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів на 2002–2010 роки : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 січня 2002 р. № 26–р. // Офіц. вісник України. – 2002. – № 5. – Ст. 197.

²⁸³ Звіт щодо наркотичної ситуації 2011 (дані 2010 року) для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності. Україна. Тенденції розвитку, поглиблений огляд з обраних тем / УММЦАН МОЗ України, – К., 2011. – 95 с.

продовольча компанія «Зоря Поділля» – 162 га (Вінницька область), ТОВ «Агрокрай» – 430 га, ТОВ «Лампка агро» – 795 га, ТОВ «Український мак» – 120 га (Хмельницька область), ТОВ АК «Магнат» (Чернігівська область) – 730 га. Загальна площа культивування склала 2 тис. 737 га. З 2 тис. 737 га посівних площ маку підприємствами зібрано врожай понад 3,025 млн. кілограм неочищеної суміші насіння маку, з яких отримано готової продукції насіння понад 2,7 млн. кілограм та знищено 321,9 тис. кілограм пожнивних залишків²⁸⁴.

Але існуюча проблема недосконалості механізму контролю за культивуванням нарковмісних рослин, сприяє створенню чисельних каналів витоку наркосировини в незаконний обіг. Діючий складний механізм позбавлення ліцензії на культивування нарковмісних рослин суб'єктами, які допустили або сприяли їх витоку в незаконний обіг, навіть за наявності кримінальних вироків суду, дозволяє особам у подальшому здійснювати свою протиправну діяльність. Цьому сприяє різке зростання цін на нелегальні наркотичні засоби та психотропні речовини, яке відбулося останніми роками у нашій країні.

Аналізуючи результати діяльності Національної поліції та ОВС (у минулому) у сфері протидії розповсюдженню нарковмісної сировини, зазначимо, що вони не відображають повною мірою стан правопорушень, у тому числі при здійсненні господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби для промислових цілей. Правопорушень у цій сфері набагато більше, просто вони не фіксуються належним чином через їх недостатнє правове регулювання. Про це свідчить недосконалість адміністративно-правових норм, що встановлюють відповідальність за порушення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Наявна в чинному КУпАП ст. 106¹ передбачає лише адміністративну відповідальність за невжиття заходів щодо забезпечення встановленого режиму охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць зберігання і переробки врожаю цих культур, а так само невжиття заходів щодо знищення післяжнивних залишків чи відходів виробництва, що містять наркотичні засоби.

Водночас ліцензійна діяльність зі здійснення господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей визначається значною кількістю нормативних актів, які закріплюють як здійснення такої господарської діяльності, так і встановлюють низку організаційних, технологічних, кваліфікаційних, спеціальних та інших вимог, дотримання яких обмежує виток у нелегальний обіг наркотичних засобів та пожнивних залишків. Але порушення цих вимог не охоплюється нормами КУпАП.

Застосування ст. 320 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, не завжди дає змогу притягнути до відповідальності осіб за порушення вказаних ліцензійних умов. Це пов'язано як з недосконалістю наведеної статті, так і несуттєвістю порушень, які дуже важко визначити (які порушення несуть суспільну небезпеку та підлягають кримінальній відповідальності, а які – ні). Адже ч. 2 ст. 11 КК України передбачає, що не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого

²⁸⁴ Доповідна начальника Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції «Про результати проведення оперативно-профілактичних заходів під умовною назвою «МАК» у 2017 році» на ім'я Голови Національної поліції України генерала поліції другого рангу Князева С. М.

діяння, передбаченого кримінальним кодексом України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Слідчий, прокурор або суддя у кожному окремому випадку самі вирішують, які діяння є кримінально караними (несуть суспільну небезпеку), а які – ні. Це створює умови та є подальшою підставою для можливого вчинення корупційних діянь на різних стадіях розслідування при вирішенні питання: порушити або не порушувати кримінальну справу.

Крім того, у ч. 2 ст. 320 КК України не визначена кількість наркотиковмісних рослин, яка повинна стати предметом правопорушення, адже незначні, великі та особливо великі розміри нарковмісних рослин не передбачені. Таким чином, особу можна притягнути до відповідальності за порушення правил обігу нарковмісних рослин тільки за ч. 1 ст. 320 КК України.

Виходячи з викладеного, пропонуємо запровадити адміністративну відповідальність за порушення ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей, та внести відповідні зміни та доповнення до КУпАП, запровадивши нову статтю 106³, яку викласти наступним чином:

«Стаття 106³. Порушення ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей, якщо це не спричинило нестачу вказаних рослин або витоку у незаконний обіг наркотичних засобів – тягне за собою накладення штрафу від вісімнадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот п'ятидесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Одночасно пропонуємо ч. 1 ст. 106¹ КУпАП скасувати.

Ці зміни дадуть змогу чітко розмежувати кримінальну й адміністративну відповідальність за порушення встановлених правил обігу наркотиковмісних рослин і знизять, з одного боку, кримінальний тиск на юридичних осіб, які займаються такою господарською діяльністю, а з другого, – не порушуватиметься принцип невідворотності покарання за вчинені правопорушення в зазначеній сфері²⁸⁵.

Подібна тенденція склалася і у сфері ліцензійного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Адже тенденції незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у нашій країні свідчить, що поряд зі зростанням у структурі наркообігу напівсинтетичних і синтетичних наркотичних засобів та психотропних речовин, одночасно збільшується протиправний обіг наркотичних (психотропних) лікарських засобів, про що свідчать неодноразові оперативно-профілактичні заходи під умовною назвою «Батискаф».

Як зазначалося вище у нашій державі відповідно до вимог чинного законодавства запроваджено ліцензування господарської діяльності, пов'язаної з

²⁸⁵ Шевчук Г. В. Щодо адміністративної відповідальності за порушення ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей / Г. В. Шевчук // Матеріали VI Міжн. наук.-практ. конф. «Фармацевтичне право, судова фармація та доказова фармація в удосконаленні системи національної безпеки у медико-фармацевтичному кластері Єврорегіону «Слобожанщина» (м. Харків, 20-21 листопада 2009 р.) ; за ред. В. О. Шаповалової, В. В. Шаповалова, В. В. Шаповалова (мол). – Х., 2009. – С. 86–88.

розробленням, виробництвом, виготовленням, зберіганням, перевезенням, придбанням, реалізацією (відпуском), ввезенням на територію України, вивезенням з території України, використанням, знищенням наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до Переліку. При цьому в українському законодавстві не передбачено адміністративної відповідальності за порушення вказаними суб'єктами господарської діяльності правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. А передбачена у КК України ст. 320 «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» містить вади, які не дозволяють повною мірою не притягувати до кримінальної відповідальності осіб за злочини, пов'язані з порушенням встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, як і визначати суспільну небезпеку окремих діянь. Наведемо наступні приклади діянь: у дерев'яній шафі медичного закладу виявлено дві ампули наркотичного лікарського засобу «Фенобарбіталу» (за правилами, цей наркотичний лікарський засіб повинен зберігатись тільки у сейфі чи залізному ящику), при цьому нестачі не було. А якщо це 5 ампул, 10, 20 чи 30?

Або наведемо інший приклад: на підприємстві 100 л фенілацетону зберігались у складському приміщенні без охоронної сигналізації, двері не оббиті залізом, решітки меншої товщини, ніж вимагається ліцензійними вимогами здійснення господарської діяльності з розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуску, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. А якщо це 100 чи 1000 літрів фенілацетону і при цьому нестачі не було?

Таким чином, як і в попередньому випадку, слідчий, прокурор або суддя самі вирішують, які діяння є кримінально караними, а які – ні. Ситуація обтяжується тим, що в ч. 1 ст. 320 КК України, на відміну від частини другої, не визначена кількість наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, яка повинна стати предметом злочину. Навіть наявність у ст. 164 КУпАП, яка передбачає адміністративну відповідальність за порушення провадження господарської діяльності, не вирішує цю проблему. Адже ця стаття передбачає адміністративну відповідальність тільки за здійснення господарської діяльності без державної реєстрації як суб'єкта господарювання або без одержання ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно до закону, чи без одержання дозволу, іншого документа дозвільного характеру, якщо його одержання передбачене законом, а також за надання суб'єктом господарювання дозвільному органу або адміністратору недостовірної інформації щодо відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства.

Таким чином нині залишаються неврегульованими питання покарання осіб, які допускають у господарській діяльності незначні порушення порядку обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що, в свою чергу, потребує запровадження адміністративної відповідальності, яка, з одного боку, повинна захистити суб'єкти господарювання від надмірної криміналізації за такі порушення, а з другого – запровадити дієвий механізм впливу на порушників законодавства шляхом запровадження адміністративної відповідальності.

Виходячи з викладеного, необхідно запровадити адміністративну відповідальність за порушення ліцензійних вимог обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Такі зміни сприятимуть зменшенню зловживання та корупції під час розслідування справ цієї категорії, зменшать

кількість засуджених осіб, сприятимуть невідворотності покарання за вчинення проступків у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, знизять кримінальний тиск на комерційні структури.

Пропонуємо доповнити КУпАП новою статтею 44² такого змісту:

«Стаття 44². Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів

1. Порушення Ліцензійних умов здійснення господарської діяльності з розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуску, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, якщо вони призвели до нестачі наркотичних засобів або психотропних речовин у невеликих розмірах або могли спричинити нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у великих розмірах –

тягнуть за собою накладення штрафу від вісімнадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, або могли спричинити нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в особливо великих розмірах –

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот п'ятидесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»²⁸⁶.

Історично склалося так, що в українському суспільстві ЗМІ традиційно відіграють роль «вчителя», до думки якого прислухаються. Найбільш небезпечною канвою деяких телепередач стає відкрите або побічно коментує схвалення «наркогенної» поведінки, коли герой телеекрана – ділок наркобізнесу, який вчиняє нескінченні незаконні дії, вдало завершує злочинну кар'єру і благополучно уникає заслуженого покарання. З другого боку, обов'язковий ритуал забезпеченого життя – це обов'язкове вживання наркотичних засобів або психотропних речовин, зокрема у розважальних закладах. Надмірна демонстрація рекламних сцен немедичного вживання наркотиків, заперечення культурних цінностей, накопичених людством у цілому й окремими націями, перекручування ключових історичних подій, пов'язаних з наркотиками, – це далеко не повний перелік візуальної і звукової інформації, що сприймається мозком дитини і підлітка.

Для певної частини глядачів, особливо підлітків, що не набрали потрібного життєвого та соціального досвіду, такого роду інформація про кримінального життя стають досить привабливою. У сприятливій обстановці інформовані відповідним чином підлітки цілком підготовлені піти на вчинення засвоєного з мас-медіа наркозлочину, зробити ін'єкцію опію або запалити марихуану. При цьому вони навряд чи задумуються про наслідки цього фатального для їхньої долі і здоров'я кроку. Утім, не менш насичені криміногенною інформацією інші газетні публікації, що рекламують наркоманію і наркобізнес.

Отже, сьогодні засоби масової інформації як джерело інформації мають пріоритетне значення для молоді, особливо в контексті профілактики наркоманії.

²⁸⁶ Шевчук Г. В. Адміністративна відповідальність за порушення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів / Г. В. Шевчук, О. К. Волох // Наук. вісн. Київ. нац. ун-т внутр. справ. – Вип. № 4 (71). – К., 2010. – С. 102–108

Якщо зважити, що доступність Інтернет-ресурсів для дітей і молоді останніми роками збільшується в геометричній прогресії, то зазначимо, що цей засіб комунікації належить до засобів масової інформації²⁸⁷. Стають буденними для оточуючого населення речі, що носяться, зокрема, сорочки, на манжетах або кишнях яких фігурують найменування наркотиків, що символізують назву фірми, наприклад, «Крэк» («Crack») та інша пропаганда незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Рекламна діяльність в Україні регулюється Законом України «Про рекламу»²⁸⁸, в якій визначається, що недобросовісна реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами (невизначене коло осіб, на яких спрямовується реклама), завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок двозначності й т. ін. У пунктах 3 і 4 ст. 7 цього Закону передбачено, що реклама не повинна містити інформації або зображень, які порушують етичні, моральні норми, і повинна враховувати особливу чутливість дітей на такі тексти. Проте, у цьому Законі безпосередньо не вказано про заборону чи обмеження реклами наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

У Законі України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори» зазначається, що обмеження реклами наркотичних засобів і психотропних речовин є одним із напрямів державної політики у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст. 4) і належить до основних заходів контролю за їх обігом (ст. 6). Крім того, у ст. 35 цього Закону зазначається, що «... реклама наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до таблиць II і III Переліку, на території України може поширюватися виключно у спеціалізованих друкованих виданнях чи будь-яких інших засобах інформації, спеціально призначених для медичних, фармацевтичних, наукових працівників у сфері охорони здоров'я. Забороняється поширювати в цілях реклами зразки наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до Переліку».

Таким чином, чинне українське законодавство не містить заборони прямої чи опосередкованої реклами способів вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин.

Порівняльний аналіз законодавства країн-учасниць СНД, що регламентують рекламу, свідчить про запровадження прямої заборони реклами наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і, навіть, встановлення адміністративної відповідальності за її порушення в деяких країнах.

Так, вірменські парламентарі у ст. 15 Закону Вірменії «Про рекламу» прямо заборонили рекламу наркотичних, отруйних і сильнодіючих лікарських засобів²⁸⁹. Крім того, ст. 42 Закону Вірменії «Про наркотичні засоби та психотропні речовини» регламентує заборону пропаганди й обмеження реклами в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів²⁹⁰. Аналогічна заборона на рекламу

²⁸⁷ Ожогова В. Г. Проблеми якісної профілактики наркотизму / В. Г. Ожогова // Заходи правоохоронних органів та громадськості з протидії наркозлочинності та наркоманії : зб. матеріалів наук-практ. конф. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 118.

²⁸⁸ Про рекламу (зі змінами та доповненнями на сьогоднішній час) : Закон України від 3 липня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 39.

²⁸⁹ О наркотических средствах и психотропных веществах : Закон Армении от 10 февраля 2003 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.medialaw.ru/exussrlaw/l/am/narko.htm>

²⁹⁰ О рекламе : Закон Армении от 30 апреля 1996 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.medialaw.ru/exussrlaw/l/am/advert.htm>

наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів встановлена у ст. 17 Закону Азербайджанської Республіки «Про рекламу»²⁹¹, ст. 9 Закону Грузії «Про рекламу»²⁹², ст. 17 Закону Республіки Таджикистан «Про рекламу»²⁹³, ст. 10 Закону Республіки Білорусь «Про рекламу»²⁹⁴.

Ураховуючи зарубіжний досвід, пропонуємо доповнити Закон України «Про рекламу» новою статтею:

«Стаття 21¹. Реклама та пропаганда наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів здійснюється відповідно до чинного законодавства».

Одночасно пропонується внести зміни до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», які забороняли б будь-які дії, які пропагандують немедичне вживання наркотичних засобів та психотропних речовин, рекламні послуги, товари, предмети, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори або їх назви, зображення, логотипи тощо.

«Стаття 35. Реклама та пропаганда наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Реклама та пропаганда наркотичних засобів і психотропних речовин (діяльність фізичних або юридичних осіб, спрямована на розповсюдження відомостей о формах розповсюдження, методах виготовлення, місцях отримання, виготовлення та придбання наркотичних засобів і психотропних речовин), а також публікації та розповсюдження літератури, матеріалів через засоби масової інформації, розповсюдження вказаних відомостей у комп'ютерних мережах або вчинення інших дій з метою розповсюдження вказаних відомостей забороняється.

Реклама наркотичних (психотропних) лікарських засобів, включених до таблиць II і III Переліку, та прекурсорів, включених до списку II таблиць IV Переліку, на території України може поширюватися виключно у виданнях, спеціально призначених для медичних, фармацевтичних та наукових працівників.

Забороняється поширювати з метою реклами зразки наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до Переліку».

Одночасно пропонується внести відповідні доповнення до КУпАП, доповнивши її статтею 44³:

«Стаття 44³. Пропаганда наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

1. Пропаганда або незаконна реклама наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів – тягнуть за собою попередження або накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією рекламної продукції та обладнання, що використовувалось для її виготовлення, чи без такої.

2. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, – тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятнадцяти до сорока

²⁹¹ О рекламе : Закон Азербайджанской Республики от 15 мая 2015 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.medialaw.ru/exussrlaw/l/az/advert.htm>

²⁹² О рекламе : Закон Грузии от 18 февраля 1998 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.medialaw.ru/exussrlaw/l/ge/advert.htm>

²⁹³ О рекламе : Закон Республики Таджикистан от 20 марта 2015 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.medialaw.ru/exussrlaw/l/tg/advert.htm>

²⁹⁴ Про рекламу : Закон Республики Беларусь от 10 мая 2007 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h10700225>

неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією рекламної продукції та обладнання, що використовувалось для її виготовлення, чи без такої.

Примітка. Не є адміністративним правопорушенням розповсюдження у спеціалізованих виданнях, розрахованих на медичних та фармацевтичних працівників, відомостей про дозволені до застосування у медичних цілях наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів».

Також одним із важливих напрямів вдосконалення адміністративно-правових заходів протидії правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є запровадження адміністративної відповідальності за незаконні діяння з наркотиковмісними грибами та рослинами. Зазначимо, що одночасно з поширенням в Україні обігу так званих «традиційних» наркотичних засобів (героїну, кокаїну, амфетаміну) спостерігається зростання обігу «нетрадиційних» засобів. Саме до таких засобів відносяться галюциногенні гриби та кактуси, що містять мескалін. Цьому процесу останніми роками сприяє значне зростання цін на наркотичні засоби та психотропні речовини і мода на «нові» відчуття, що викликають ці галюциногени.

Також незаконному розповсюдженню галюциногенних грибів сприяв досвід Голландії, де, не дивлячись на заборону продажу з 1971 року сушених галюциногенних грибів і псилоцибіна, дозволено вживання свіжих грибів. Вільний їх продаж (крім сушених грибів) дали поштовх молоді і наркозбувальникам шукати нові джерела не тільки у себе на батьківщині, а й за її межами.

До галюциногенних грибів нині відносять близько 25 видів, з них 75 % складають представники роду псилоцибе (*Psilocybe*). Їстівних грибів із роду псилоцибе немає. Небезпека вживання цих грибів полягає в тому, що при прийомі псилоцина і псилоцибіну частіше ніж раз на 10 днів, швидко виникає звикання. Щоб викликати такий же ефект наступного дня необхідно в 1,5-2 рази більше грибів.

Тривалість періоду від першого прийому до стійкого звикання до них залежить від стану й індивідуальних особливостей людини – віку, перенесених захворювань, рівня фізичного і психічного розвитку, особливостей біохімічних процесів в організмі і т. ін. Чим молодше людина, тим швидше вона потрапляє в залежність від них. Галюциногени порушують хімічні і фізіологічні реакції на рівні медіаторів. В основному вони зачіпають обмін серотоніна, дофаміна і ацетілхоліну – вкрай важливих для мозку субстанцій, що відповідають не тільки за психіку, а й фізіологію людини. При цьому після кожної інтоксикації в медіаторних системах залишаються спочатку малопомітні зміни, які від поступово накопичуються і в результаті призводять до важкої психічної патології²⁹⁵. Більш того, це речовини, які особливо діють на нервову систему людини, насамперед психічний стан, свідомість, настрій, викликаючи одурманення. При багатократному прийомі псилоцибіну або псилоцина мозкові системи поступово деградують, що може призвести до формування хворобливого стану, що нагадує шизофренію.

Ще одна з небезпек вказаних грибів полягає у здатності викликати отруєння організму людини в разі передозування. Через 3-15 годин, іноді 1-2 дні після прийому виникають раптові сильні болі в животі, пронос із кров'ю і блювота тривалістю до 48 годин. Втома, судоми литкових м'язів, спрага (через велику втрату

²⁹⁵ Галюциногенні гриби : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

рідини), олігоурія, на третій день спостерігається оманливе поліпшення. На другу-четверту добу настає смерть через гостру печінкову та ниркову недостатності.

Одночасно стає більш жорстким законодавство у так званих «ліберальних» до наркотичних засобів країнах – Нідерландах та Ірландії. МОЗ Нідерландів з 1 грудня 2008 року повністю заборонило вирощування і розповсюдження галюциногенних грибів, що містять псилоцибін. Приводом для заборони таких грибів стали кілька нещасних випадків з їх споживачами. Зокрема, 17-річна туристка з Франції загинула, викинувшись з вікна під дією таких грибів²⁹⁶. Питання про заборону галюциногенів влада країн почала обговорювати ще в квітні, після того, як французький підліток, що перебував під дією грибів, зістрибнув з моста в Амстердамі. Продавці грибів виступали проти ухвалення нового закону, проте 28 листопада їх протест був остаточно відхилений судом Гааги. За даними служб невідкладної допомоги в Амстердамі, в 2004 році було зареєстровано 55 повідомлень з приводу інцидентів, пов'язаних із вживанням грибів. У 2006 році число таких повідомлень значно збільшилося – до 128 за рік²⁹⁷.

Водночас Міністр охорони здоров'я Ірландії Мері Харні підписала розпорядження, яке забороняє продаж і зберігання грибів-галюциногенів. Заборона стосується як сирих грибів, так і продукції, підданій температурній обробці²⁹⁸.

Що стосується України, то й тут поступово впроваджується негативний «зарубіжний» досвід незаконного вирощування, збирання та збуту галюциногенних грибів. Так, у 2009 році співробітниками ВБНОН Шевченківського РУ ГУМВС України в Києві затримано особу, яка займалася вирощуванням і збутом грибів-галюциногенів. Програміст за освітою і ботанік за покликанням замовив спори грибів-галюциногенів через Інтернет та детально вивчив технологію вирощування наркотику²⁹⁹.

Засоби масової інформації³⁰⁰ неодноразово повідомляють про факти, коли сотні людей з різних регіонів України з'їжджаються на Закарпаття восени для збирання небезпечних грибів, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини. Щороку у жовтні-листопаді настає сезон дозрівання цих небезпечних грибів у Карпатах. Чимало закарпатців, які користуються послугами залізниці, знають, що восени сотні молодих людей штурмують приміські електрички, а потім виходять з них на невеликих станціях Перечинщині та Великоберезнянщині поблизу лісових масивів. Як кажуть пасажирів, вже через кілька годин поїзд, в якому повертається молодь додому, можна назвати «п'яним» або «дурним». Побувавши в

²⁹⁶ В Амстердаме туристам будут продавать грибы только после трёхдневной подготовки : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://minregion.ru/fakt/516-v-amsterdam-turistam-budut-prodavati-griby-tolko-posle-trehdnevnoy-podgotovki.html>

²⁹⁷ Психиатрия и психическое здоровье (по материалам западноевропейских средств массовой информации) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://psypharma.ru/ru/novosti/mezhdunarodnye-novosti-psihiatrii-ot-eleny-mozhaevoy/psihiatriya-i-psiicheskoe-zdorove-po-3#>

²⁹⁸ Дилер в законе : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.russianireland.com/index.php/ru/component/content/article/69-2012-07-21-11-42-12/%D0%91%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81/1425-%D0%94%D0%98%D0%9B%D0%95%D0%A0-%D0%92-%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%95-v15-1425>

²⁹⁹ Киянин вирощував і продавав галюциногенні гриби : [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://gazeta.ua/index.php?id=169485>

³⁰⁰ Українські та закордонні туристи їдуть до Закарпаття за «нарко-грибами». За статистикою, більша частина грибників-наркоманів – студенти вузів, а не «деградовані елементи» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakarpat.info/news/5407>

місцях, в яких ростуть галюциногенні гриби, журналісти на туристичній стоянці поблизу відомого закарпатського туристичного комплексу «Лумшорі» зустріли молодих людей з Києва, Харкова, Черкас, Вінниці і, навіть, Санкт-Петербурга, які щиро поділилися своїм досвідом вживання цих грибів.

Подібна ситуація склалася з незаконним вирощування кактусів, що містять мескалін. Мескалін – галюциногенний алкалоїд, який одержують з рослин (кактусів), або синтезують в лабораторії. За хімічною структурою мескалін дуже схожий на фентоциклін, який набагато сильніше за психотропною дією. Дія мескаліну дуже схожа на ЛСД і погіршує нормальну роботу органів чуття людини. Протягом двох годин після вживання може спостерігатися часткова або повна втрата зору. Відчуття часу і простору притуплене або відсутнє. Мають місце певні зміни в сприйнятті. Предмети можуть здаватися плаваючими в рідині, суб'єкт може робити рухи, що нагадують птаха у польоті. Людина може лякатися сама себе, відчуття страху і небезпеки посилюється хворобливим сприйняттям кольору навколишніх предметів³⁰¹.

У Російській Федерації вже почали виявляти поодинокі факти вирощування кактусів, що містять мескалін. Так, у м. Томськ за збут мескаліну був затриманий 23-річний житель, який одночасно збував на території області ряд наркотичних засобів як рослинного, так і синтетичного походження – марихуану, гашиш, амфетамін, МДМА. У затриманого вилучено понад 600 г марихуани, більш грама гашишу, 8,6 г амфетаміну, майже 10 г МДМА, а також понад 128 грамів мескаліну, який виготовлявся з тропічних кактусових рослин, що ростуть у Південній Америці³⁰². Намагаючись протидіяти новій загрозі, Урядом Російської Федерації з вересня 2004 р. було затверджено постанову № 454 «Про заборону культивування на території Російської Федерації рослин, що містять наркотичні засоби», якою передбачається заборона культивування на території Російської Федерації рослин, що містять наркотичні засоби: ефедру (рослину виду *Ephedra L*) і кактус, що містить мескалін (рослину виду *Lophophora williamsii*)³⁰³.

Не зважаючи на те, що до Переліку³⁰⁴ постійно вносяться зміни та доповнення³⁰⁵ такі види рослин та грибів, як щавель віщун, гавайська троянда, блакитний лотос, плодове тіло (будь-яка частина) будь-якого виду грибів, що містить псилоцибін чи (або) псилоцин, лоза Каапи «Золотої» (*Banisteriopsis caapi*), кактус Сан-Педро (*Echinopsis pachanoi*, syn. *Tricho-cereus pachanoi*), кактус Лофофора Вільямса (*Lophophora Williamsii*), а також відповідні зміни до наказу МОЗ України від 1 серпня 2000 року № 188 «Про затвердження Таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і

³⁰¹ Энциклопедия наркотических средств. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://narcotics.su/meskalin.html>

³⁰² В Сибири задержан продавец экзотического наркотика из южноамериканских кактусов : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.drevooznaniya.ru/tag/%D0%BA%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%81/>

³⁰³ Про запрет культивирования на территории Российской Федерации растений содержащих наркотические вещества : Постановление Правительства Российской Федерации от 3 сентября 2004 г. № 454 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kommentarii.org/narkotich/page22.html>

³⁰⁴ Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Офіц. вісник України. – 2000. – № 19. – Ст. 789.

³⁰⁵ Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2010 р. № 373 // Офіц. вісник України. – 2010. – № 40.

прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу»³⁰⁶, нині залишається неврегульованим питання щодо запровадження відповідальності за незаконне вирощування зазначених вище наркотиковмісних рослин і грибів.

Аналізуючи вітчизняне адміністративне законодавство відзначимо, що ст. 106² КУпАП передбачає відповідальність лише за незаконні посів та вирощування снотворного маку чи конопель, що, на нашу думку, не відповідає сучасним вимогам протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Нами пропонується розширити предмет протиправних посягань та запровадити додатково адміністративну та кримінальну відповідальність за незаконне вирощування наркотиковмісних рослин і грибів та доповнити новою статтею КУпАП:

«Стаття 106⁴. Незаконне культивування грибів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори

Незаконне культивування грибів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори, у невеликих розмірах – тягнуть за собою накладення штрафу від вісімнадцяти до вісімдесяти восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян зі знищенням таких рослин та грибів.

Примітка. Перелік грибів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори, поняття кількості грибів, яке відповідає їх невеликому розміру, визначається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я»³⁰⁷.

Поряд із запровадженням нових норм адміністративної відповідальності за протиправні діяння з наркотичними засобами, психотропними речовинами та прекурсорами потребують вдосконалення альтернативні види адміністративних стягнень. Насамперед це стосується наркозалежних осіб.

Не дивлячись на наявність у державі спеціалізованої наркологічної служби в системі органів охорони здоров'я, що включає низку диспансерів (лікарень), наркологічних кабінетів, спеціалізованих наркологічних кабінетів різних рівнів, які організаційно оформлені з урахуванням того, що хворі наркоманією особи повинні лікуватися добровільно, звіт моніторингового центру МОЗ України засвідчує, що «...ефективність медичної допомоги хворим наркоманією, що закінчується в стінах наркологічного стаціонару, в якому хворий проводить в середньому 14 днів, в кращому разі не перевищує 3 %. За два тижні, проведені в стаціонарі, пігулками і ін'єкціями змінити патологічний спосіб життя наркомана неможливо. Виписавшись із стаціонару, хворий знов опиняється в колишньому співтоваристві наркоманів, з невирішеними соціальними проблемами, зміненою життєвою мотивацією і шкалою соціальних і культурних цінностей, що й зумовлює у більшості випадків повернення до вживання наркотиків»³⁰⁸.

³⁰⁶ Про судову практику в справах про злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4 (із змінами та доповненнями на сьогоднішній час) // Вісник Верховного Суду України. – № 4. – 2002.

³⁰⁷ Шевчук Г. В. Відповідальність за незаконні дії з рослинами та грибами, що містять наркотичні засоби та психотропні речовини / Г. В. Шевчук // Наук. вісн. Київ. нац. ун-т внутр. справ. – Вип. № 1 (62). – К., 2009. – С. 127–133

³⁰⁸ Звіт щодо наркотичної ситуації 2010 (дані 2009 року) для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності. Україна. Тенденції розвитку, поглиблений огляд з обраних тем / УММЦАН МОЗ України, – К., 2011 – 100 с.

Звіт щодо наркотичної ситуації 2011 (дані 2010 року) для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності. Україна. Тенденції розвитку, поглиблений огляд з обраних тем / УММЦАН МОЗ України, – К., 2011. – 95 с.

Тому, на нашу думку, з метою забезпечення реалізації адміністративних стягнень було б доцільно передбачати проходження примусового лікування в так званих реабілітаційних профілакторіях, в яких до наркозалежних повинно застосовуватися не тільки медичне лікування, а й психологами, соціальними працівниками та іншими фахівцями постійно проводиться виховна, психокоректувальна робота, спрямована на поступову зміну стереотипів, що склалися, формування умінь долати стресові ситуації без повернення до споживання наркотиків. Лікування у такій установі відбуватиметься на добровільній основі, а у разі потреби – в примусовому порядку. При вчиненні адміністративного правопорушення наркозалежною особою вперше працівники правоохоронних органів письмово пропонують пройти курс лікування від залежності в добровільному порядку. Якщо особа не бажає лікуватися і при цьому знову вчиняє протиправне діяння, то вона за рішенням суду підлягає обов'язковому лікуванню. На лікування повинні направлятися осудні громадяни, визнані на підставі спеціального медичного висновку наркоманами. До таких установ не повинні направлятися психічно хворі люди. У міру одужання, за бажанням хворих та висновками Служби зайнятості вакантних посад вони можуть бути працевлаштовані, але водночас такі особи не повинні покидати «Реабілітаційний профілакторій» до повного одужання, причому певний відсоток від заробітної плати відраховувати цій установі.

Враховуючи викладене, пропонується внести зміни до КУпАП, які передбачали б альтернативні види покарань для наркозалежних осіб у вигляді заходів медичного характеру, зокрема:

Доповнити ст. 24 КУпАП таким пунктом:

8) застосування примусових заходів медичного характеру до хворих на наркоманію, які вчинили адміністративне правопорушення.

Доповнити КУпАП новою статтею:

«Стаття 32¹. Застосування примусових заходів медичного характеру до хворих на наркоманію, які вчинили адміністративне правопорушення.

У випадку вчинення особою, яка визнана хворою на наркоманію, адміністративного правопорушення, яке порушує права інших фізичних осіб або громадський порядок, суд поряд з іншими адміністративними стягненнями може призначити їй примусове лікування в спеціалізованому закладі.

Термін примусового лікування визначається з урахуванням висновків спеціалістів-наркологів, але не може перевищувати двох років».

Припинення примусового лікування здійснюється лікувальним закладом, в якому особа отримує лікування.

Вивчення нормативних актів, які регламентують порядок затримання осіб за вчинення правопорушень, у тому числі, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, свідчить про наявні недоліки, які регламентують підстави та порядок адміністративного затримання осіб за незаконні операції з такими речовинами. У ст. 260 КУпАП визначається, що однією з підстав адміністративного затримання особи є припинення адміністративного правопорушення та необхідність складання протоколу у випадках, коли це є обов'язковим, а також забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення. На момент затримання особи поліцейським повинен бути встановлений факт вчинення адміністративного правопорушення, що при вчиненні діянь, які, наприклад,

передбачені ст.ст. 173 та 178 КУпАП, і працівники поліції зобов'язані вжити заходів щодо їх припинення, у тому числі шляхом затримання осіб, які їх вчинили.

Інша справа з вчиненням правопорушень, передбачених ст. 44 КУпАП. Так, для того щоб встановити, що вчинені діяння є правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, необхідно довести, що предметом правопорушення є саме наркотичні засоби чи психотропні речовини. Це встановлюється лише шляхом проведення відповідних досліджень виявлених речовин для встановлення їх належності. Таким чином, на момент затримання правопорушника поліцейські користуються своїм власним переконанням, яке ґрунтується на показах очевидців, особи, в якій виявили підозрілі речовини, характеристикою особи (наркозалежна вона чи ні) та власними знаннями про наркотичні засоби психотропні речовини та прекурсори. Як наслідок, працівники поліції відповідно до ч. 3 ст. 263 КУпАП з метою встановлення належності виявлених предметів до наркотичних засобів та психотропних речовин мають право затримати особу на строк до трьох діб із повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

Проте застосування цієї норми КУпАП часто призводить до порушень законності працівниками поліції в частині необґрунтованості підстав для затримання особи за підозрою у вчиненні неправомірних дій з речовинами, подібними до наркотичних засобів та психотропних речовин. Адже не завжди поліцейські мають достатньо досвіду та професійних знань, щоб візуально відрізнити залишки тютюну від марихуани чи макової соломки, або пігулки анальгін у від пігулок амфетаміну тощо. Наявність в особи підозрілих речовин рослинного походження та пігулок може по-різному сприйматися працівниками міліції за різних обставин як незаконні дії із забороненими речовинами і, відповідно, як підстава для затримання такої особи.

Виходом із ситуації, що склалася, є внесення змін та доповнень до Кодексу України про адміністративні правопорушення, які регламентували б можливість запровадження в практичну діяльність правоохоронних органів можливість використання експрес-тестів, призначених для визначення належності речовин (предметів) до наркотичних засобів чи психотропних речовин.

Так, позитивний результат вказаного експрес-тесту в присутності понять буде підставою для затримання особи поліцейським в адміністративному порядку з метою забезпечення своєчасного і правильного розгляду справи, що повинно включати подальше проведення дослідження вилученого в експертно-криміналістичних підрозділах. Це дасть працівникам поліції додаткові правові гарантії та законні підстави для затримання особи, які ґрунтуватимуться на даних експрес-тестів, а не на внутрішньому переконанні працівника поліції³⁰⁹. Запровадження експрес-тесту буде також доцільним при тестуванні працівників визначених категорій під час передрейсового, передпольотного та передзмінного оглядів тощо.

³⁰⁹ Шевчук Г. В. Щодо необхідності запровадження експрес-тестів визначення наркотичних засобів та психотропних речовин у правоохоронну діяльність [Текст] / Г. В. Шевчук // Криміналістика XXI століття : матеріали міжн. наук.-практ. конф., 25-26 листоп. 2010 р. – Х. : Право, 2010. – С. 763–764.

ВИСНОВКИ

У монографії запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в удосконаленні запобіганню незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів за допомогою адміністративно-правових заходів. Найбільш важливими є такі висновки:

1. Питання адміністративно-правової протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів сьогодні залишається недостатньо дослідженим у відчизняній правовій науці, що свідчить про необхідність комплексної розробки правових та організаційних засад діяльності підрозділів та органів Національної поліції щодо адміністративної протидії правопорушенням, які вчиняються в цій сфері. Наркозалежними особами вчиняється значна кількість злочинів та правопорушень, у тому числі в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. За 12 місяців 2017 рок у нашій державі зареєстровано 27,7 тис. злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків. У ході досудового розслідування по 20,6 тис. правопорушень особам повідомлено про підозру (74 %). До кримінальної відповідальності притягнуто 17,7 тис. наркозлочинців. Викрито 4,4 тис. наркозбутів та 1,7 тис. осіб, причетних до розповсюдження наркотиків. Поширення незаконного обігу наркотиків супроводжується зростанням злочинів загальнокримінальної спрямованості.

2. Протидія у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів кримінально-правовими засобами у вигляді виявлення вчиненого злочину, викриття винних, їх засудження та покарання згідно із законом не може забезпечити зменшення рівня злочинності, тим більше її ліквідацію. Кримінальна відповідальність настає, як правило, дуже пізно, коли особа вже стала схильною до немедичного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин. Тому осіб, хворих на наркоманію, не злякати покаранням. Вказане підкреслює актуальність застосування адміністративно-правових заходів впливу, які дозволяють попередити антигромадські прояви на ранній стадії їх розвитку. Вважаємо, що при всій важливості й необхідності кримінальної відповідальності тих, хто вчиняє суспільно-небезпечні діяння на ґрунті наркоманії, значний ресурс щодо попередження злочинів міститься у нормах адміністративного законодавства. Дослідження засвідчило, що при правильному використанні та застосуванні адміністративно-правових заходів вони відіграють важливу та вирішальну роль у попередженні та припиненні злочинів, які вчиняються в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Заходи адміністративного характеру дають позитивні результати у правозастосовній діяльності міліції на ранньому етапі профілактики незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

3. Визначено напрямками підвищення ефективності діяльності органів поліції за допомогою застосування адміністративно-попереджувальних заходів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, що включають в себе необхідність подальшого нормативного врегулювання: порядку виявлення та постановки на облік осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин; Переліку небезпечних предметів і речовин, заборонених до перевезення повітряним

транспорт; застосування експрес-тестів на виявлення в організмі наркотичних засобів та психотропних речовин; порядку виготовлення придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів; порядку знищення безгосподарчих наркотиковмісних рослин; порядку проведення оглядів підприємств, на яких здійснюється обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

4. Потребує подальшого нормативне врегулювання застосування Національною поліцією заходів адміністративного припинення і забезпечення адміністративного провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, а саме: прийняття Інструкції про виявлення у судноводіїв ознак алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції; врегулювання порядку затримання та огляду осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин або перебувають у громадських місцях у стані сп'яніння, що ображає людську гідність і громадську мораль.

5. Обґрунтовано необхідність відновлення діяльності Громадської спостережної ради з питань протидії наркоманії, як дорадчо-консультаційного органу на громадських засадах при підрозділах боротьби з незаконним обігом наркотиків із сформульованими новими напрямками її функціонування та вдосконалення співпраці органів поліції з громадськими організаціями через підписання відповідних договорів.

6. Запропоновано механізм взаємодії органів поліції з громадськими організаціями щодо індивідуальної профілактики наркозалежних осіб, який полягає в перенаправленні виявлених працівниками поліції наркозалежних осіб через координуючу громадську організацію до відповідних установ з метою отримання медичної та соціальної допомоги. Таке перенаправлення контролюється органом поліції з одного боку, за допомогою запропонованих авторами відповідних «Направлень», з другого, – інформуванням працівників поліції громадськими організаціями про заходи, вжиті стосовно наркозалежних осіб.

7. Результати вивчення проблеми дозволяють внести конкретні пропозиції щодо вдосконалення адміністративно-правових заходів протидії у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Зокрема:

Доповнити КУпАП новими статтями:

Стаття 32¹. Застосування примусових заходів медичного характеру до хворих на наркоманію, які вчинили адміністративне правопорушення

У випадку вчинення особою, яка визнана хворою на наркоманію, адміністративного правопорушення, яке порушує права інших фізичних осіб або громадський порядок, суд поряд з іншими адміністративними стягненнями може назначити їй примусове лікування в спеціалізованому закладі.

Термін примусового лікування визначається з урахуванням спеціалістів-наркологів, але не може перевищувати двох років.

Стаття 44². Порухення ліцензійних умов провадження господарської діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів

1. Порухення ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, придбання, пересилання, ввезення, вивезення, відпуску, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, якщо вони призвели до нестачі наркотичних засобів або психотропних речовин у невеликих розмірах, –

тягнуть за собою накладення штрафу від вісімнадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, або могли спричинити нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у великих розмірах, –

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот п'ятидесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 44³. Пропаганда наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів

1. Пропаганда або незаконна реклама наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів –

тягнуть за собою накладення штрафу від п'яти до десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією рекламної продукції та обладнання, що використовувалось для її виготовлення, чи без такої.

2. Ті самі дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за одне з порушень, передбачених частиною першою цієї статті, –

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятнадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією рекламної продукції та обладнання, що використовувалось для її виготовлення, чи без такої.

Примітка. Не є адміністративним правопорушенням розповсюдження у спеціалізованих виданнях, розрахованих на медичних та фармацевтичних працівників, відомостей про дозволені до застосування у медичних цілях наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори.

Стаття 106³. Порухення ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей

Порухення ліцензійних умов провадження господарської діяльності з культивування та використання рослин, що містять наркотичні засоби, для промислових цілей, якщо це не спричинило нестачу вказаних рослин або витоку в незаконний обіг наркотичних засобів, –

тягне за собою накладення штрафу від вісімнадцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, –

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот п'ятидесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Стаття 106⁴. Незаконне культивування грибів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори

Незаконне культивування грибів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори у невеликих кількостях, – тягне за собою накладення штрафу від вісімнадцяти до вісімдесяти восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян зі знищенням таких рослин і грибів.

Примітка. Перелік грибів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини або прекурсори, поняття кількості грибів, яка відповідає їх невеликої кількості, визначається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади в галузі охорони здоров'я.

Стаття 263¹. Порядок надання згоди на продовження строку затримання

За необхідності продовжити строк адміністративного затримання до 10 діб орган (посадова особа), який здійснив адміністративне затримання, за погодженням з відповідним прокурором, звертається до суду з поданням щодо продовження строку затримання. У поданні зазначаються причини, через які необхідно продовжити строк.

Одержавши подання, суддя вивчає матеріали справи, за необхідності опитує затриманого та представника органу або посадову особу, які здійснили адміністративне затримання, вислуховує захисника, якщо він з'явився, та виносить постанову про продовження строку затримання або відмовляє в його продовженні.

На постанову судді до апеляційного суду органом (посадовою особою), який здійснив адміністративне затримання, особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, її захисником чи законним представником протягом трьох діб із дня винесення постанови може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Доповнити статтю 129 КУпАП частиною 4 у такій редакції:

Систематичний допуск до керування транспортними засобами водіїв або до керування річковим або маломірним судном осіб, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, або хворобливому стані, або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, або таких, які не пройшли у встановлений строк медичного огляду, – тягне за собою звільнення з посади посадових осіб, відповідальних за технічний стан, обладнання, експлуатацію транспортних засобів, суден, громадян – суб'єктів господарської діяльності та накладення штрафу на таких осіб в розмірі від ста п'ятидесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Доповнити Закон України «Про рекламу» новою статтею:

«Стаття 21¹. Реклама та пропаганда наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів здійснюється відповідно до чинного законодавства».

Внести зміни та доповнення до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори»

– внести відповідні зміни до статті 15 «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», до якої включити такий пункт: «Посів та

культивування наркотиковмісних рослин, які здійснюються без ліцензії, в Україні забороняється.

Виявлені посіви наркотиковмісних рослин, у тому числі безгосподарські, підлягають негайному знищенню. Порядок знищення безгосподарських наркотиковмісних рослин встановлюється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я».

– викласти статтю 35 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» у такій редакції:

Стаття 35. Реклама та пропаганда наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Реклама та пропаганда наркотичних засобів і психотропних речовин (діяльність фізичних або юридичних осіб, спрямована на розповсюдження відомостей о формах розповсюдження, методах виготовлення, місцях отримання, виготовлення та придбання наркотичних засобів і психотропних речовин), а також публікації та розповсюдження літератури, матеріалів через засоби масової інформації, розповсюдження вказаних відомостей у комп'ютерних мережах або вчинення інших дій з метою розповсюдження вказаних відомостей забороняється.

Реклама наркотичних (психотропних) лікарських засобів, включених до таблиць II і III Переліку, та прекурсорів, включених до списку II таблиць IV Переліку, на території України може поширюватися виключно у виданнях, спеціально призначених для медичних, фармацевтичних та наукових працівників.

Забороняється поширювати в цілях реклами зразки наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до Переліку.

Внести зміни та доповнення до Закону України «Про Національну поліцію»:

– у пункті 4) частини першої статті 32 Закону після слів «наркотичні засоби» додати словосполучення «психотропні речовини».

Наукове видання

СТРІЛЬЦІВ Олександр Михайлович
БАРАШ Євген Юхимович
ШЕВЧУК Геннадій Вадимович
ТАРАНІЧ Євген Анатолійович

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ
ПОЛІЦІЄЮ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ,
ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ**

монографія

Художнє оформлення обкладинки Кандиба Т. П.

Підписано до друку 05.06.2018. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умов. друк. арк. 8,38. Зам. 00____
Наклад 50 прим.

Віддруковано з редактованих матеріалів
в друкарні ФОП Кандиба Т. П.
Адрес: м. Бровари, вул. Незалежності, 16
E-mail: diz18@ukr.net
Тел.: 067 231-02-86
099 912-31-22
099 120-25-24